ROMANUL SECOLULUI

MIGUEL DE UNAMUNO
negura
UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI XX

MIGUEL DE UNAMUNO
Traducere de LASCAR SEBASTIÁN
Negură (Nivola)
Prolog

DON MIGUEL DE UNAMUNO ŢINE MORŢIŞ SĂ scriu eu o prefaţă la această carte a sa, în care istoriseşte povestea atât de jalnică a bunului meu amic Augusto Pérez, cum şi moartea-i misterioasă, iar eu nu pot face altceva decât s-o scriu, fiindcă orice dorinţă a lui señor Unamuno este pentru mine o poruncă, în cel mai pur înţeles al cuvântului. Fără să fi atins extremul scepticism hamletian al sărmanului meu amic Pérez, care a mers până acolo încât s-a îndoit de propria-i existenţă, sunt totuşi ferm convins că-mi lipseşte ceea ce psihologii numesc „liber-arbitru”; de altfel, spre consolarea mea, cred totodată că nici don Miguel nu se prea bucură de aşa ceva.

Va părea poate lucru straniu unora dintre cititorii noştri ca tocmai eu, cu desăvârşire necunoscut în republica literelor spaniole, să prefaţez o carte de don Miguel, de mult şi prea binecunoscut în această republică, pe câtă vreme obiceiul cere ca scriitori foarte cunoscuţi să facă, în prefeţe, prezentarea acelora care-s mai puţin cunoscuţi. Însă don Miguel şi cu mine ne-am pus de acord să schimbăm acest dăunător obicei, inversând termenii, astfel ca necunoscutul să fie acela care-l prezintă pe cel

cunoscut. La urma urmelor, cărţile sunt cumpărate pentru miezul textului şi nu pentru vreun prolog. De aceea, nimic mai firesc ca un tânăr începător, cum sunt eu, dacă vrea să se facă cunoscut, în loc să ceară unui veteran al literaturii să-i scrie o prefaţă de prezentare, e mai bine să-l roage a-i permite ca el, tânărul, să facă una, pentru una din operele veteranului. În felul acesta se rezolvă totodată una dintre problemele eternei harţe dintre tineri şi bătrâni.

Afară de aceasta, nu puţine legături mă unesc cu don Miguel de Unamuno. Pe lângă faptul că acest domn, în cartea de faţă – fie că ea este o novelă, fie că este o *nivolă* (a se vedea pag. 121 – şi se ştie că denumirea de nivolă e o născocire de-a mea – scoate în evidenţă multe zise şi convorbiri între mine şi nefericitul Augusto Pérez, şi pe lângă faptul că aminteşte în carte şi istoria naşterii fiului meu tardiv Victorito, rudenie îndepărtată cu don Miguel, întrucât numele meu de familie l-a purtat şi unul din străbunii lui, după cum reiese din foarte doctele investigaţii genealogice făcute de prietenul meu Antolín S. Paparrigopulos, atât de cunoscut în lumea erudiţilor.

N-aş putea să prevăd de ce primire se va buc ur*artivola* aceasta din partea publicului care-l citeşte pe don Miguel, nici în ce fel are s-o interpreteze. De câtva timp urmăresc cu destulă atenţie lupta pe care don Miguel a întreprins-o cu ingenuitatea publicului, şi am rămas într-adevăr uimit cât e aceasta de profundă şi de candidă. În urma articolelor sale din El *Mundo Gráfico* şi din alte publicaţii asemănătoare, don Miguel a primit o serie de scrisori şi de tăieturi din periodice de provincie, care învederează comorile de simplicitate ingenuă şi de candoare de porumbel pe care poporul nostru încă le mai păstrează. Astfel, unii îi comentează acea frază prin care afirmă că Señor Cervantes (şi el un don Miguel) nu-i lipsit de oarecare spirit, şi par să fie scandalizaţi de atare ¡reverenţă; alţii se lasă înduioşaţi de acele melancolice reflecţii ale sale asupra căderii frunzelor; alţii se entuziasmează la strigătul său: „Război războiului!”, pe care i l-a smuls durerea de-a vedea că oamenii mor chiar

când nu sunt uciși; alții reproduc acel mănunchi de adevăruri deloc paradoxale, pe care le-a publicat după ce le-a cules de prin toate cafenelele, cercurile și sălile tribunalelor, de unde porneau ponosite de atâta uzare și puțind a mediu trivial, și ei le reproduc pentru că le recunosc ca fiind ale lor; și s-a găsit și un suflet pur de hulubaș care să se indigneze că acest logomah de don Miguel scrie uneori Kultură cu un K majuscul, și că, după ce își atribuie iscusința de-a născoci lucruri plăcute, recunoaște că r¡a-i în stare de șotii și de jocuri de cuvinte; or, se știe bine că pentru acest public ingenuu, iscusință și lucruri plăcute la atâta se reduc: șotii și jocuri de cuvinte.

Și încă e bine că acest public ingenuu pare să nu-și fi dat seama de altă drăcovenie a lui don Miguel, care de cele mai multe ori se ține de drăcii, și anume aceea de a scrie un articol și de a sublinia apoi la întâmplare unele cuvinte, după ce a îndoit foaia, ca să nu poată ști singur la ce cuvinte s-a oprit. Când mi-a povestit treaba asta, l-am întrebat de ce o face și mi-a răspuns: „Știu și eu… din bună dispoziție! Ca să fac o piruetă! Și mai ales fiindcă mă sâcâie și mă indispun sublinierile și cuvintele scrise cursiv. E o insultă adusă cititorului, e ca și când l-ai socoti greu de cap, e ca și când i-ai spune: holbează-ți ochii, amice, holbează-ți ochii, aici e o anume intenție! De aceea i-am și recomandat unuia să-și scrie articolele numai în cursive, pentru ca publicul să-și dea seama că ele sunt pline până peste cap de intenții, de la primul până la ultimul cuvânt! Asta nu-i altceva decât pantomima scriitorilor; e dorința de-a înlocui printr-asta în scris ceea ce nu se poate exprima prin accente și intonații. Și uită-te, amice Victor, prin publicațiile de extremă-dreaptă, cele denumite integraliste, și vei vedea cum abuzează de cursive, de aldine, de majuscule, de semne de exclamare și de toate resursele tipografice. Pantomimă, pantomimă, pantomimă! Iată simplicitatea mijloacelor lor de expresie sau, și mai bine zis, iată conștiința pe care o au despre ingenua simplicitate a cititorilor lor. E cazul să isprăvim odată cu felul ăsta de ingenuitate”.

Alte dăţi l-am auzit pe don Miguel susţinând că ceea ce se cheamă în alte părţi umorism, cel adevărat, n-a prins mai deloc în Spania, nici n-are şanse să prindă curând. Cei ce sunt numiţi la noi umorişti, zice el, sunt uneori satirici, alteori ironici, când nu sunt pur şi simplu nişte autori veseli. A-l numi pe Taboada, de exemplu, umorist, înseamnă să abuzezi de termen. Nimic nu-i mai puţin umoristic decât satira aspră, deşi limpede şi străvezie, a lui Quevedo, la care predica se simte imediat. Ca umorist nu l-am avut decât pe Cervantes care, dacă s-ar scula din morţi, cum şi-ar mai râde el – îmi spunea don Miguel – de cei ce s-au indignat că eu îi recunosc oarecare spirit şi, mai cu seamă, cum ar mai râde de naivii care i-au luat în serios multe din cele mai subtile ale sale luări peste picior!

Căci e neîndoielnic lucru că el o dădea prin zeflemea – zeflemea cum nu se poate mai serioasă – că a pastişat romanele cavalereşti, iar acel „de îndată ce rumenul Phoebus etc.”, pe care unii cervanţişti naivi ni-l prezintă ca model de stil, nu-i altceva decât o nostimă caricatură a barocului literar. Ce să mai spunem despre faptul că ei iau drept „spaniolism” acel „Era aceea a zorilor…” cu care începe un capitol când capitolul anterior sfârşea cu vorba *ora*.

Publicul nostru, ca orice public puţin cultivat, este în chip firesc neîncrezător, aşa cum este întregul nostru popor. La noi, nimeni nu admite să fie luat peste picior, nici să se lase păcălit, nici să rămână de căruţă, şi astfel, când cineva îi vorbeşte, vrea să ştie de la început la ce să se aştepte, sau dacă vorba e doar în glumă ori e în serios. Mă îndoiesc că alt popor e tot atât de descumpănit faţă de amestecul farselor cu lucrurile adevărate, iar în ce priveşte faptul că nu ştim precis dacă ceva e serios ori ba, care dintre noi ar putea să-l suporte? Şi e cu mult mai greu ca un spaniol bănuitor, de clasă mijlocie, să-şi dea seama că ceva e spus în serios şi în glumă în acelaşi timp, e şi adevărat şi e şi o păcăleală, şi toate pe aceeaşi linie.

Don Miguel e preocupat de bufoneria tragică, şi nu o dată mi-a mărturisit că n-ar dori să moară înainte de-a fi

scris o bufonadă tragică ori o tragedie bufă, dar nu una în care bufoneria sau grotescul şi tragicul să fie amestecate sau juxtapuse, ci îmbinate, contopite una într-alta. Şi cum eu i-am atras atenţia că aşa ceva nu-i decât cel mai neînfrânat romantism, ei protestă: „Nu tăgăduiesc, dar punând lucrurilor câte o etichetă nu rezolvi nimic. De peste douăzeci de ani predau pe clasici de la catedră, şi cu toate astea nu mi-a intrat în cap cum clasicismul se opune romantismului. Se zice că e tipic grecului să distingă, să definească, să separe. Ei bine! Tipic la mine e indefinitul, confundarea!”

Fondul acestor spuse nu-i altceva decât o concepţie, sau chiar mai bine decât concepţie, un sentiment al vieţii pe care nu mă încumet să-l numesc pesimist, deoarece ştiu că acest cuvânt nu-i pe placul lui don Miguel. Ideea lui fixă, monomania lui iat-o: Dacă sufletul nu-i este nemuritor, şi nu sunt nici sufletele celorlalţi oameni, şi chiar ale tuturor lucrurilor, şi nemuritoare în însuşi înţelesul dat de primii catolici ai evului mediu, atunci, dacă nu-i aşa, nimic nu valorează nimic, nici vreo strădanie nu merită să fie încercată. De aici şi doctrina plictiselii lui Leopardi, de îndată ce îi pieri iluzia cea mai de pe urmă, *ch io eterno mi credea*[1]

de-a se crede etern. Asta explică de ce trei din autorii cei mai favoriţi ai lui don Miguel sunt Senancour, Quental şi Leopardi.

Totuşi, acest rigid şi aspru umorism ¡, contopitor” nu răneşte numai neîncrederea spaniolilor noştri, care, de cum li se adresează cineva, vor să ştie la ce să se aştepte, ci sâcâie şi pe mulţi alţii. Ei doresc să râdă, dar ca să aibă o mai bună digestie şi ca să se distragă de la necazuri, nu ca să întoarcă nedreptăţile pe care le-ar fi înghiţit şi care le-ar fi putut produce indigestii, nici mai ales ca să-şi digereze necazurile. Don Miguel se înverşunează a crede că, dacă-i vorba să-i facem pe oameni să râdă, trebuie s-o facem nu pentru ca să le înlesnim digestia prin contracţiile

1 Versul e din poezia A se stesso (Mie însumi) şi, corect, sună astfel : Ch'eterno io mi credei... (N. tr.)

diafragmei, ci ca să vomite tot ce-au înfulecat, întrucât vezi mai limpede sensul vieţii şi al universului cu stomacul lipsit de delicatese şi mâncări excesive. Şi nu admite nici ironie fără fiere, nici umorism discret; zice că unde nu-i fiere cât de cât nu există ironie, şi că măsura e certată cu umorismul sau cum îi place lui să-i spună: „răumorism”[2].

Toate acestea îi impun o misiune foarte dezagreabilă şi cam ingrată, deoarece, zice el, e un fel de scuturătură a naivităţii publicului, pentru a vedea dacă spiritul colectiv al poporului nostru nu devine, încetul cu încetul, mai sprinten şi mai subtil. Îl scoţi din ţâţâni dacă-i spui că poporul nostru, mai ales cel din părţile meridionale, ar fi spiritual. „Unui popor care se distrează la luptele cu tauri şi care găseşte diversitate şi fineţe în atare spectacol, cum nu se poate mai modest, îi judeci repede mentalitatea”, zice. Şi adaugă că nu există mentalitate mai simplă şi mai strâmbă ca aceea a unui „microbist”. Poftim şi încearcă dumneata vreun paradox mai mult sau mai puţin umoristic faţă de unul care se înflăcărează pentru o împunsătură de spadă a lui Vicente Pastor! Şi are oroare de genul voios al cronicarilor taurilor, sacerdoţi ai jocurilor de cuvinte, şi de toate rămăşiţele spiritului de bucătărie.

Adăugaţi la toate acestea faptul că se complace în a se juca cu conceptele metafizice, şi veţi înţelege uşor de ce mulţi cititori se depărtează cu dezgust de cărţile lui; unii fiindcă simt că-i apucă durerile de cap, alţii fiindcă, respectuoşi faţă de *sancta sancte tractânda sunt* – „de cele sfinte cu sfinţenie să vorbeşti” – socotesc că acele concepte nu pot fi obiect de batjocură şi comicărie. El răspunde la aceste toate că nu vede de ce ar pretinde să fie luate în serios anume lucruri tocmai de odraslele spirituale ale celor care au luat în râs atâtea lucruri sacre, adică cele mai mângâietoare credinţe şi speranţe ale fraţilor lor. Dacă s-a găsit cineva să râdă de Dumnezeu, de ce n-am petrece şi noi pe socoteala Raţiunii, a Ştiinţei şi

2 Joc de cuvinte intraductibil, între malhumorado, rău-dispus, şi cuvintul inventat malhumorismo, care ar însemna umorism răutăcios. (N.tr.)

chiar a Adevărului? Şi dacă ni s-a smuls cea mai scumpă şi mai intimă speranţă vitală, de ce n-am avea dreptul să le contopim pe toate, ca să ucidem timpul şi eternitatea, şi ca să ne răzbunăm?

N-ar fi de mirare să apară cineva care să afirme că în această carte sunt pasaje scabroase sau, dacă voiţi, chiar pornografice; dar don Miguel a şi avut grija să mă pună să spun câte ceva în privinţa aceasta în prezenta *nivolă*. Şi este oricând gata să protesteze împotriva acestei imputări şi să susţină că detaliile grosolane ce se pot găsi aici nu pornesc de la intenţia de-a stârni păcătoasele pofte trupeşti, şi n-au alt obiectiv decât să fie punctul de pornire imaginativ pentru alte considerente.

Toţi cei care îl ştiu îi cunosc repulsia faţă de orice formă a pornografiei. Şi îşi justifică repulsia nu numai pe temeiul obişnuitelor raţiuni morale, ci şi fiindcă socoteşte preocupările libidinoase ca pe cea mai puternică sugrumare a inteligenţei. Scriitorii pornografici, ori pur şi simplu erotici, îi par cei mai puţin inteligenţi, cei mai nerozi, în fond. L-am auzit zicând că din viciile clasicului trio: femeia, jocul şi vinul, primele două smuncesc mintea mai mult decât al treilea. Şi să subliniem că don Miguel bea numai apă. „Poţi sta de vorbă cu un beţiv, fini-a spus el o dată, şi poţi afla lucruri interesante, dar cine rezistă unei conversaţii cu un jucător ori un muieratic? Nimeni nu-i mai prejos de aceştia; poate doar un pătimaş după tauri, culme şi pisc al stupidităţii”.

Pe de altă parte, mie unuia nu mi se pare deloc stranie alianţa dintre erotic şi metafizic, deoarece cred a şti că popoarele noastre – cum literatura lor ne-o demonstrează – au început prin a fi războinice şi religioase, ca să treacă mai târziu în erotism şi metafizică. Cultul femeii a coincis cu acela al subtilităţilor conceptiste. În zorile spirituale ale popoarelor noastre, în evul mediu, societatea barbară a trăit, în adevăr, exaltarea religioasă, chiar mistică, şi cea războinică – minerul spadei e o cruce; dar femeia ocupa un loc strâmt şi secundar în imaginaţia sa, iar ideile strict filosofice dormitau, învăluite în teologie,

prin mănăstirile claustrate. Erotica şi metafizica s-au desfăşurat împreună. Religia e războinică; metafizica e erotică şi voluptuoasă.

Religiozitatea este aceea care-l face pe om belicos şi combativ, sau, poate, combativitatea este aceea care-l face religios. Pe de altă parte, instinctul metafizic, curiozitatea de-a şti ceea ce nu ne priveşte, păcatul originar, în sfârşit, este cel care îl face senzual pe om, ori mai degrabă senzualitatea îi trezeşte, ca şi Evei, instinctul metafizic, setea cunoaşterii, ştiinţa binelui şi răului. Şi la urmă vine mistica, o metafizică a religiei născută din senzualitatea combativităţii.

Toate acestea le ştia prea bine curtezana ateniană Teodota, despre a cărei convorbire cu Socrate ne povesteşte Xenofon în ale sale *Amintiri*. Curtezana, încântată de modul socratic de-a căuta sau mai bine de-a moşi adevărul, îi propuse filosofului să se facă codoşul ei şi s-o ajute să vâneze amici. (*Syntherates*, „co-vânător", „care vânează cu", zice textul, după cum a stabilit don Miguel, profesor de greacă şi căruia îi datorez această foarte interesantă şi revelatoare ştire.) Şi din toată acea foarte interesantă convorbire dintre Teodota-curtezana şi Socrate-filosoful mamoş, se vede limpede de tot intima înrudire care există între cele două meserii şi cum filosofia este în mare şi în bună parte codoşlâc, iar codoşlâcul e de asemenea filosofie.

Şi dacă lucrurile nu stau chiar aşa cum le arăt eu, nimeni nu va tăgădui cel puţin că totul e ingenios – şi basta.

De altfel, nu ascund deloc că această deosebire pe care o stabilesc eu între religie şi agresivitate pe de o parte, şi filosofie şi erotică pe de alta, n-ar fi pe placul scumpului meu dascăl don Fulgencio Entrambosmares del Aquílón, despre care don Miguel ne-a dat multe amănunte în „novela" sau *nivola* sa *Dragoste şi pedagogie*. Presupun că ilustrul autor al lui Ar «*magna combinatoria* nu va pregeta să stabilească: o religie războinică şi o religie erotică, o metafizică războinică şi alta erotică, un erotism

religios şi un erotism metafizic, un belicosism metafizic şi altul religios, iar, pe de altă parte, o religie metafizică şi o metafizică religioasă, un erotism belicos şi un belicosism erotic; toate acestea deosebit de religia religioasă, de metafizica metafizică, de erotismul erotic şi de belicosismul belicos. Ceea ce face şaisprezece combinaţii binare. Şi nu mai pun la socoteală combinaţiile ternare de acelaşi gen! Cum ar fi, de exemplu: o religie metafizico-erotică, sau o metafizică războinico-religioasă! Dar eu nu posed nici nesecata iscusinţă combinatorie a lui don Fulgencio, şi cu atât mai puţin impetuozitatea „contopitoare” şi indefinitorie a lui don Miguel.

Multe îmi vin în minte în legătura cu neprevăzutul final al povestirii de faţă şi cu versiunea dată de don Miguel asupra morţii nefericitului meu amic Augusto, versiune pe care o socotesc eronată. Dar nu face să mă apuc acum şi aici să discut în prefaţă cu prefaţatul meu.

Totuşi, pentru uşurarea conştiinţei mele, trebuie s-o spun, ca să se ştie, că sunt profund convins că Augusto Pérez, trecând la împlinirea proiectului său de-a se sinucide, proiect comunicat mie la ultima întrevedere pe care am avut-o cu dânsul, s-a sinucis realmente şi de fapt, şi nu doar idealmente şi în intenţie. Deţin dovezi autentice în sprijinul părerii mele; atât de multe şi de indiscutabile îmi sunt dovezile, încât nu mai poate fi vorba de o părere, ci de o cunoaştere precisă.

Şi cu asta, am terminat.

Victor Goti

Post-proiog

Bucuros aş discuta aci unele afirmaţii ale prefaţatorului meu, Victor Goti, dar cum deţin secretul existenţei sale, prefer să-i las lui întreaga răspundere pentru câte spune în al său prolog. Mai mult, cum eu am fost acela care l-am rugat să-l scrie, legându-mă cu anticipaţie – sau, ca să zic aşa, *a priori* – să-l accept aşa cum mi-l va da, nu e cazul nici să-l resping, nici să încep să-l corectez şi să-l rectific acum, ulterior – sau, ca să zic aşa, *a posteriori*. Dar ar fi cu totul altceva să las să treacă

unele aprecieri ale sale fără nicio apreciere de-a mea.

N-aş putea hotărî până la ce punct e îngăduit să faci uz de confidenţele încredinţate celei mai intime prietenii şi să dezvăluieşti publicului părerile şi aprecierile care nu i-au fost destinate de cel ce le-a exprimat. Or, Goti, în prologul său, a săvârşit indiscreţia de-a da publicităţii judecăţi de-ale mele, pe care niciodată nu mi-a trecut prin cap să le fac publice. Sau cel puţin, niciodată n-am voit să fie publicate în forma grosolană în care le-am expus între patru ochi.

În ce priveşte afirmaţia lui că nefericitul… Pardon! Nefericit? Pentru ce, mă rog? Bine-bine, să admitem că aşa a fost… Afirmaţia lui, zic, că nefericitul, sau cum va fi fost, Augusto Pérez s-a sinucis şi n-a murit aşa cum îi istorisesc eu moartea, adică prin liberul meu arbitru şi prin propriami hotărâre, mă face să surâd. Sunt, în adevăr, păreri care nu merită decât un surâs. Amicul şi prefaţatorul meu Goti ar trebui să fie cu multă băgare de seamă când pune în discuţie hotărârile mele. Dacă mă mai plictiseşte mult, până la urmă fac cu el ceea ce am făcut cu amicul său Pérez: ori îl las să moară, ori îl omor, cum fac medicii. Care – după cum o ştiu şi cititorii mei – se zbat în această dilemă: ori lasă pe bolnav să moară, de teamă să nu-l ucidă, ori îl ucid de teamă că o să le moară singur. Şi astfel, sunt capabil să-l omor pe Goti, dacă văd că-i gata să-mi moară de la sine, ori să-l las să moară de teama de-a nu fi silit să-l omor.

Nu doresc să mai prelungesc acest post-prolog. Deajuns că prin el i-am pus alternativa de mai sus amicului meu Victor Goti, căruia-i sunt recunoscător pentru osteneala sa.

M. de V.

Augusto îşi făcu apariţia în poarta casei şi îşi întinse braţul drept, cu palma în jos şi cu degetele răsiirate, şi, îndreptându-şi privirile spre cer, păstră o clipă această atitudine augustă de statuie. Nu fiindcă ar fi voit astfel să pună stăpânire pe lumea exterioară, ci voia pur şi simplu să vadă dacă plouă. Şi când primi pe dosul mâinii picurile

reci ale uşoarei burniţeli, încruntă sprânceana. Dar nu ploaia fină şi măruntă îl supăra pe el, ci mai degrabă plictiseala că va trebui să deschidă umbrela. Era atât de zveltă, atât de elegantă, adânc vârâtă în teaca ei! O umbrelă închisă e pe atât de elegantă, pe cât de urâtă este o umbrelă deschisă.

„E o nenorocire că trebuie să te serveşti de lucruri, gândi Augusto; că trebuie să le foloseşti, întrebuinţarea schilodeşte şi chiar distruge orice frumuseţe. Funcţiunea cea mai nobilă a obiectelor e să fie contemplate. Ce frumoasă e o portocală înainte de a fi mâncată! Toate aceste se vor schimba în ceruri, când toată ocupaţia noastră se va mărgini, sau mai degrabă se va amplifica în contemplarea lui Dumnezeu şi a tuturor lucrurilor întru El. Aici, în această sărmană viaţă, grija noastră de căpetenie e să ne slujim de Dumnezeu; pretindem a-l deschide ca pe-o umbrelă, ca să ne apere de tot soiul de rele”.

După ce îşi vorbi astfel, se aplecă să-şi îndoaie manşetele pantalonilor. În cele din urmă deschise umbrela şi rămase un moment nehotărât, gândindu-se: „Şi acum? încotro s-o puc? S-o iau la dreapta sau la stânga?” Căci Augusto nu era un călător, ci unul care se preumblă prin această viaţă. „Am să aştept să treacă un câine, îşi zise, şi am să urmez direcţia pe care o va lua el”.

În clipa aceea trecu pe stradă nu un câine, ci o fată foarte graţioasă, iar Augusto porni, târât de ochii ei, ca magnetizat şi fără să-şi dea seama de ceea ce face.

Străbătu o stradă, apoi alta şi alta…

„Dar ştrengarul ăla, îşi zicea în drum Augusto, căci el mai mult convorbea cu el însuşi decât gândea, ce-mi face dumnealui acolo, întins cu burta la pământ? Trebuie că examinează o furnică. Furnica! hm! – unul dintre cele mai făţarnice animale care există. Toată ziulica se plimbă şi vrea să ne facă să credem că munceşte. E ca şi pierde-vară ăsta care umblă colo în pas grăbit, lovind cu coatele pe toţi cu care se încrucişează şi care, sunt sigur, n-are nimic de făcut. Ce poate avea de făcut, mă întreb, ce poate avea de făcut? E un fluieră-vânt aferat, da, un fluieră-vânt aferat ca

şi… Ba nu! eu nu sunt un aferat. Imaginaţia mea nu stă pe loc. Oamenii aferaţi sunt aceia care pretind că muncesc, când nu fac altceva decât să se zăpăcească singuri şi să înăbuşe gândirea. Căci, poftim, pocitania asta de vânzător de ciocolată care stă colo, după vitrină, şi învârteşte aparatul ca să-l vadă lumea, acest exhibiţionist al muncii, ce-i oare dacă nu un fluieră-vânt aferat?! Ce ne priveşte pe noi dacă munceşte sau nu? Munca, munca! Ipocrizie! Munca, iat-o, e în strădania acestui paralitic care se târăşte din greu… Adică mai ştiu eu? Iartă-mă, frate, îi zise cu glas tare. Frate! Frate întru ce? Intru paralizie? Se zice că suntem toţi fiii lui Adam. Şi acesta, Joaquinito, e tot fiu de-al lui Adam? Adio, Joaquín! Ian te uită! Acum şi nelipsitul ăsta de automobil cu zgomotul şi praful lui. La ce bun se repede aşa, suprimând distanţele? Mania de-a călători vine de la topofobie şi nu de la filotopie; acela care călătoreşte mult nu cată la ţinutul unde ajunge, mai degrabă fuge de acela pe care-l părăseşte. A călători… a călători… Ce unealtă stingheritoare mai e şi umbrela!… Na! Ce mai e şi asta?”

Se opri în faţa casei unde intrase graţioasa fată ce-l târa cu ochii ei, magnetizat. Atunci Augusto îşi dădu seama că o urmărise. Portăreasa îl privea cu ochii ei mici, răutăcioşi, şi această privire îi spuse lui Augusto ce avea de făcut. „Această Cerberă, îşi zise el, aşteaptă s-o întreb numele şi toate amănuntele cu privire la domnişoara pe care am urmărit-o, şi într-adevăr asta trebuie să fac. Să fac altfel, ar însemna să las urmărirea fără încununare, şi asta nu vreau. Orice întreprindere trebuie dusă la bun sfârşit. Detest tot ce-i nedesăvârşit”. Îşi vârî mâna în buzunar şi găsi doar un *duro*. Nu era vreme să se ducă să-l schimbe; ar fi pierdut timpul şi ocazia.

— Rogu-te, buna mea, el vorbea portăresei ţinând mereu în buzunarul vestei arătătorul şi policarul, ai putea să-mi spui, fără teamă şi între noi, numele fetei care a intrat acum?

— Dar nu-i secret şi nu-i nimic rău într-asta, domnul meu.

— Atunci?

— O cheamă doña Eugenia Domingo del Arco!

— Domingo? Vrei să spui Dominga!

— Nu, domnule, Domingo e primul ei nume de familie.

— Totuşi, când e vorba de o femeie, numele trebuie să se schimbe în Dominga. Fără asta, ce ne facem cu acordul?

— Nu-l cunosc, domnule.

— Dar spune-mi… spune-mi… ţinea mereu degetele în buzunar, cum se face că iese singură la plimbare? E celibatară, e măritată? Are părinţi?

— E celibatară, şi orfană, trăieşte cu un unchi şi o mătuşă…

— Din partea tatălui sau a mamei?

— Ştiu numai că le e nepoată.

— Îmi ajunge. Şi apoi…

— Dă lecţii de pian.

— Cântă bine?

— Nici asta nu ştiu.

— Bun, bun, îmi ajunge. Ţine pentru osteneala dumitale.

— Mulţumesc, domnule, mulţumesc. Ce să vă mai spun? Vă pot sluji la ceva? Doriţi să-i transmit ceva?

— Poate… poate… Nu acum… La revedere!…

— Puteţi dispune de mine, domnule, şi bizuiţi-vă pe discreţia mea absolută.

„Dar, amice dragă, îşi zise Augusto despărţindu-se de portăreasă, poftim cum te-ai angajat cu această femeie cumsecade. Acum s-a isprăvit, îmi e imposibil să las lucrul baltă la mijlocul drumului. Ce va spune despre mine acest model de portăreasă? Prin urmare… Eugenia Dominga, vreau să spun Domingo, del Arco? Foarte bine. Să-l notez, ca să nu-l uit. Marea artă a mnemotehnicii e să ai un carneţel în buzunar. Neuitatul meu amic Leoncio zicea cu dreptate: «Nu-ţi pune în cap ceea ce poate sta foarte bine în buzunar!» La care, spre completare, s-ar fi putut adăuga: «Nu ţine în buzunar ceea ce ai în cap! > Dar

portăreasa? Pe portăreasă cum o cheamă?”

Se întoarse.

— Mai spune-mi un lucru, rogu-te…

— La poruncă…

— Matale? Matale cum te numeşti?

— Eu? Mărgărită.

— Foarte bine, mersi!

— N-aveţi pentru ce.

Augusto plecă din nou şi se trezi îndată pe promenada de la Alameda.

Bureala încetase. Închise şi strânse umbrela şi apoi o puse în teacă. Se apropie de o bancă. O pipăi şi o văzu că-i udă. Scoase un ziar, îl puse pe bancă şi se aşeză. Apoi îşi scoase portofelul şi învârti stylograful. „Iată un obiect absolut necesar, îşi zise; fără el, ar trebui să-mi însemn cu creionul numele acestei domnişoare şi ar putea să se şteargă. Mi se va şterge oare din minte şi chipul ei? Dar cum e ea? Cum e dulcea Eugenia? îmi amintesc numai de-o pereche de ochi… Simt şi acum lovitura acestor doi ochi… În vreme ce eu, liric, divagam, doi ochi îmi străpungeau atât de dulce inima. Va să zică Eugenia Domingo, da, Domingo del Arco… Domingo? Nu mă pot obişnui să-i zic Domingo… Da, va trebui s-o fac să-şi schimbe numele şi să-şi spună Dominga. Dar băieţii noştri vor purta oare, ca al doilea nume, numele Dominga? Şi cum vor trebui să-l suprime pe-al meu, acest impertinent Pérez, păstrând numai un P., primul nostru născut se va chema Augusto P. Dominga? Dar… unde mă duci, nebună fantezie?” Şi el notă: Eugenia Domingo del Arco, calea de la Alameda, 58. Deasupra adresei se găseau aceste două endecasilabe:

Din leagăn avem parte de tristeţe

Şi tot din leagăn – şi de voioşie…

„Poftim, îşi zise Augusto, această micuţă Eugenie, profesoară de pian, mi-a întrerupt un excelent început de poezie lirică transcendentă. Iat-o întreruptă la mijloc. Întreruptă la mijloc?… Da, în evenimentele, vicisitudinile sorţii, omul nu face decât să caute cum să-şi întreţină tristeţea sau voioşia nativă. Acelaşi fapt e trist sau voios

după dispoziţiile noastre înnăscute. Dar Eugenia? Trebuie să-i scriu. Nu aici însă, ci acasă. Sau să mă duc la Cazino? Ba nu, tot acasă. Aceste lucruri se fac la casa ta, în căminul tău. Cămin? Dar casa mea nu-i un cămin. Cămin… cămin… Mai degrabă scrumieră! Ah, Eugenia mea!”

Şi Augusto se întoarse acasă.

II

Cl ND SERVITORUL ÎI DESCHISE UŞA… Augusto, care era bogat şi singur, bătrâna-i mamă murind cu doi ani înaintea acestor mici evenimente, locuia împreună cu un valet şi o bucătăreasă, vechi servitori ai casei, născuţi din părinţi care au servit şi ei în casa lui Augusto. Valetul şi bucătăreasa erau soţ şi soţie, dar n-aveau copii.

Când servitorul îi deschise uşa, Augusto îl întrebă dacă în lipsă nu l-a căutat cineva.

— Nimeni, domnişorule.

Erau întrebarea şi răspunsul de rigoare, căci Augusto aproape nu primea nicio vizită acasă.

Intră în cabinetul lui de lucru, luă un plic şi scrise: „Domnişoarei Eugenia Domingo del Arco. Strict personal”. Apoi, în faţa hârtiei albe, îşi propti coatele pe sugătoare, capul între mâini şi închise ochii. „Mai întâi să ne gândim la ea”, îşi zise. Şi se strădui să regăsească în întuneric lumina acelor doi ochi care l-au târât după ei la întâmplare.

Rămase astfel o clipă să-şi reînvie în minte chipul Eugeniei, dar cum abia îl văzuse, trebui să şi-l închipuie. Graţie acestei străduinţi de evocare, fantezia lui făcu să apară încetul cu încetul o figură vagă, împrejmuită de vis. Şi adormi. Adormi, căci petrecuse o noapte grea, chinuit de insomnie.

— Domnişorule!

— Ce-i?! exclamă el deşteptându-se.

— Masa e pusă.

„Cine l-a deşteptat brusc din somn? Glasul servitorului sau al foamei care făcuse din acest glas ecoul ei? Mistere psihologice!” Astfel gândea Augusto îndreptându-se spre sufragerie şi zicându-şi „Ah!

psihologia!”

Îşi mâncă gustarea de toate zilele cu mare poftă: două ouă la capac, un biftec cu cartofi şi o bucată de brânză de Gruyère. Îşi bău apoi cafeaua şi se întinse într-un balansoar. Aprinse o havană, începu să fumeze şi zicând: „Ah! Eugenia mea!” se pregătea să se gândească la dânsa.

„Eugenia mea, da, a mea, îşi tot zicea el, aceea pe care mi-o făuresc în singurătate, şi nu alta, nu Eugenia în carne şi oase, nu aceea care a trecut prin faţa casei mele, apariţie neaşteptată, nu aceea a portăresei!

Apariţie neaşteptată? Dar care apariţie nu e neaşteptată? Care-i logica apariţiilor? Desigur, logica şirului de forme pe care le fac norii fumului de ţigară. Întâmplarea! Întâmplarea e ritmul profund al lumii, întâmplarea e sufletul poeziei! Ah, Eugenia mea neprevăzută! Chiar şi existenţa mea domoală, tipicară, umilă e o odă pindarică ţesută din miile de lucruri mici ale vieţii cotidiene. Viaţa cotidiană! Dă-ne nouă astăzi pâinea noastră cea de toate zilele! Dă-mi, Doamne, miile de lucruri mici de toate zilele! Oamenii nu pier în durerile sau bucuriile mari, fiindcă aceste bucurii şi dureri ajung învăluite într-o imensă negură de întâmplări neînsemnate. Şi viaţa tocmai asta e: negură. Viaţa e o nebuloasă. Astăzi, apare din această negură Eugenia mea. Şi cine-i Eugenia? Ah, ştiu prea bine, am căutat-o de atâta vreme. Şi în vreme ce eu o căutam, ea îmi ţâşni în faţă. Şi nu înseamnă asta că întâlneşti ceva? Când un oarecare descoperă o apariţie pe care o căuta, nu înseamnă că apariţia, luând cunoştinţă de căutarea lui, vine să-l întâlnească? America n-a căutat ea oare pe Columb? Eugenia n-a venit să mă caute pe mine? Eugenia! Eugenia! Eugenia!”

Şi Augusto se trezi glăsuind tare numele Eugeniei. Auzindu-l că strigă, servitorul care trecea pe lângă sufragerie intră zicând:

— M-aţi strigat, domnişorule?

— Nu, nu pe tine! Dar ascultă, spune-mi, nu te cheamă Domingo?

— Ba da, domnişorule, răspunse Domingo, fără să fie uimit de întrebarea care i se pune.

— Şi de ce te cheamă Domingo?

— Fiindcă aşa mi se spune.

„Aşa e, îşi zise Augusto; ne numim după cum ni se spune. În vremurile homerice persoanele şi lucrurile aveau două nume: acela pe care oamenii îl dădeau, şi acela pe care îl dădeau zeii. Pe mine cum m-o fi chemând Dumnezeu? De ce nu pot să mă numesc altfel decât mă cheamă lumea? De ce n-aş da Eugeniei un iiliine diferit de acela pe care i-i dau ceilalţi, pe care i-l dă Mărgărită, portăreasa? Cum aş numi-o?”

— Poţi să pleci, zise el servitorului.

Ridicându-se din balansoar se duse în cabinet, luă tocul şi începu să scrie:

„Domnişoară, azi-dimineaţă chiar, sub dulcea ploaie cerească, te-am întâlnit, apariţie neaşteptată, în faţa casei mele în care locuiesc; fără să am încă un cămin. Reculegându-mă, m-am îndreptat spre poarta casei dumitale, care nu ştiu dacă îţi este sau nu un cămin. Ochii dumitale m-au mânat acolo, ochii dumitale care sunt două stele gemene ce strălucesc în nebuloasa universului meu. Iartă-mi, Eugenia – îngăduie-mi să-ţi spun familiar pe numele tău dulce – iartă-mi lirismul. Mă aflu într-o continuă stare lirică infinitezimală.

Nu ştiu ce să-ţi mai spun. Ba da, ba da, ştiu. Dar am atâtea, atâtea să-ţi împărtăşesc, încât prefer să le las pentru o clipă când ne vom vedea şi vom vorbi. Căci acest lucru doresc în momentul ăsta, să ne vedem, să ne vorbim, să ne scriem, să ne cunoaştem. Apoi… Apoi, Dumnezeu şi inimile noastre au cuvântul!

Mă vei asculta oare, Eugenia, dulce apariţie a vieţii mele cotidiene, mă vei asculta?

Pierdut în negura vieţii sale, îţi aşteaptă răspunsul

AUGUSTO PEREZ”.

Semnă cu floricele zicându-şi „Acest obicei de-a parafa pompos îmi place, întrucât e inutil”.

Lipi plicul şi ieşi din nou.

„Slavă Domnului – îşi zise el în drum spre calea Alameda – slavă Domnului că ştiu unde mă duc, şi că de-aci înainte am unde mă duce! Această dulce Eugenia este pentru mine o binecuvântare a lui Dumnezeu. A dăruit în cele din urmă o finalitate, a indicat un scop hoinărelilor mele rătăcitoare. Astăzi am de cucerit o casă. Am în sfârşit o portăreasă confidentă!…”

În vreme ce mergea monologând astfel, o întâlni pe Eugenia fără măcar să dea atenţie strălucirii ochilor ei.

Negura spirituală era prea deasă. Dar Eugenia, la rândul ei, îl observă şi-şi zise:

„Cine o fi tânărul? Nu se prezintă prost şi ţinuta lui e destul de îngrijită”.

Fără să-şi dea bine seama, simţi că acest tânăr a urmărit-o dimineaţa. Femeile ştiu totdeauna când le priveşti, chiar fără să le vezi, şi când le vezi, fără să le priveşti.

Şi amândoi, Augusto şi Eugenia, îşi urmară drumurile contrare, tăind cu sufletele lor urzeala pânzei de păianjen a străzii. Căci strada alcătuieşte o ţesătură în care se încrucişează priviri ale dorinţei, invidiei, dispreţului, milei, dragostei, urii; cuvinte auzite o dată, ce rămân cristalizate în minte; gânduri, râvniri, o întreagă ţesătură misterioasă ce învăluie sufletele celor ce trec.

Augusto se trezi din nou în faţa Mărgăritei, portăreasa, în faţa zâmbetului Mărgăritei. Cel dintâi lucru pe care îl făcu Mărgărită, când îl văzu, fu să-şi scoată mâna din buzunarul şorţului.

— Bună ziua, Mărgărită.

— Bună ziua, domnişorule.

— Augusto, draga mea, Augusto.

— Don Augusto, adăugă femeia.

— Nu oricui i se spune „don”, remarcă el. Aşa cum de la Juan la don Juan e o prăpastie, tot aşa e şi între Augusto şi don Augusto. Dar… ajunge! Domnişoara Eugenia a plecat?

— Da, chiar în clipa asta.

— Încotro a luat-o?

— Pe-acolo.

Şi pe-acolo o luă Augusto. Dar se întoarse imediat. Uitase scrisoarea.

— Vei fi oare atât de drăguţă, coană Mărgărită, să dai această scrisoare mânuţelor albe ale domnişoarei Eugenia în persoană?

— Cu mare plăcere.

— Dar chiar propriilor ei mânuşiţe albe, da? Mâinile ei ca ivoriul clapelor de pian pe care le mângâie.

— Desigur! Asta o ştiu eu demult.

— Cum, de mult? Ce vrei să spui cât asta?

— Dar domnul crede că e prima scrisoare de soiul ăsta pe care…

— De soiul ăsta? Dar ştii matale de ce soi e scrisoarea mea?

— Ca celelalte, am ghicit numaidecât.

— Ca celelalte? Care celelalte?

— Asta-i bună! Slavă Domnului, domnişoara are la pretendenţi cu duiumul!

— Ah! Dar acum e liberă?

— Acum? Nu, nu, domnule, are pe cineva, un fel de logodnic… deşi eu îl cred numai aspirant la logodnă… Poate că îl ţine sub observaţie… poate că e numai provizoriu…

— Cum se face că nu mi-ai spus nimic până acum?

— Dacă nu m-aţi întrebat…

— Aşa e. Totuşi, dă-i scrisoarea asta, dar numai ei în mână, înţelegi? Vom lupta! Şi poftim alt *duro*.

— Mulţămesc, domnule, mulţămesc.

Augusto plecă de-aici cu greu, căci convorbirea nebuloasă, cotidiană a Mărgăritei, portăreasa, începea să-i placă. Nu era oare acesta un mijloc de-a ucide timpul?

„Vom lupta, îşi spunea Augusto, coborând strada, da, vom lupta. Va să zică ea are alt logodnic, alt aspirant! Vom lupta. *Miliţia est vita hominis super terram*.1 Viaţa mea are de-aci-nainte un scop. Am de dus la bun sfârşit o cucerire. O, Eugenia, Eugenia mea, vei fi a mea! Cel puţin Eugenia mea, aceea pe care mi-am făurit-o după viziunea grăbită a

ochilor, a acestei perechi de stele în nebuloasa mea, acea Eugenia va fi a mea, sau poate cealaltă, Eugenia portăresei, n-are-a face care! Vom lupta. Vom lupta şi voi învinge! Cunosc secretele victoriei. Ah, Eugenia, Eugenia mea! K

Şi se trezi în faţa Cazinoului, unde Victor îl aştepta de mult ca să facă obişnuita partidă de şah.

III

A STÂZI AI CAM ÎNTÂRZIAT, AMICE, ÎI spuse Victor lui Augusto, tu, veşnicul punctual.

— Ce vrei… treburile…

— Treburi, tu?

— Dar ce, crezi că numai agenţii de bursă au treabă? Viaţa e mult mai complicată decât îţi închipui tu.

— Ba e mai simplă decât o crezi…

— Totul e cu putinţă.

— Bine. Începe!

Augusto mişcă, sărind o căsuţă, pionul din faţa regelui, şi, în loc să fredoneze, ca de obicei, arii de operă, îşi zicea: „Eugenia, Eugenia, Eugenia, Eugenia mea, scopul vieţii mele, dulce lumină de stele gemene în negură; vom lupta! Dacă logica există undeva, atunci aici, pe tabla de şah se află şi totuşi, şi aici câtă nebuloasă, cât neprevăzut! însăşi logica n-o fi şi ea ceva întâmplător, ceva riscant? Şi apariţia Eugeniei mele, nu-i oare un pic logică? Nu ascultă oare de şahistul divin?”

— Pardon, amice, întrerupse Victor, n-a fost vorba că nu-i voie să retragi o piesă jucată? Piesa odată atinsă trebuie jucată.

— Perfect. E stabilit.

— Prin urmare, îţi mănânc pe gratis nebunul.

— Adevărat, aşa e, am fost distrat.

— Nu trebuie să fii distrat. Cine joacă şah nu coace castane. Şi ştii prea bine: atingi piesa, înseamnă că ai jucat-o.

— Ei da! Am făcut-o.

— Aşa şi trebuie să fie. Asta-i partea educativă a jocului.

„Şi de ce nu-i permis să fii distrat când joci? îşi zicea Augusto. Viaţa e sau nu un joc? Şi de ce nu-i voie să retragi o piesă jucată? Asta-i logica! Poate că scrisoarea a şi ajuns în mâinile Eugeniei. *Alea jacta est*! *Ce* s-a făcut e bun făcut. Şi mâine? Ziua de mâine aparţine lui Dumnezeu! Dar ziua de ieri? Cui aparţine ziua de ieri? O, ieri, comoara celor puternici! Prea-sfântă ieri! Substanţă a negurei cotidiene!”

— Şah! întrerupse din nou Victor.

— Da… adevărat… poftim… Dar cum am lăsat să ajungă lucrurile până aci?

— Din distracţie, amice, ca de obicei. Dacă n-ai fi aşa distrat, ai fi unul dintre primii noştri jucători.

— Spune-mi, Victor, viaţa e un joc sau o distracţie?

— Dar jocul nu e o distracţie?

— Atunci ce importanţă are dacă mă distrez într-un fel sau altul?

— Când joci, trebuie să joci bine.

— Şi de ce să nu joci rău? Ce diferenţă e între a juca rău şi a juca bine? De ce să nu mişcăm piesele şi altfel?

— E regula pe care de la tine însuţi, amice Augusto, o, ilustre filosof, am învăţat-o.

— Bine. Dar ascultă, am să-ţi anunţ o mare noutate.

— Ascult.

— Dar rogu-te, scumpule, ia şi te miră!

— Eu nu-s din aceia care se miră *a priori*, sau dinainte.

— Ei bine, aţine-te… Ştii ce mi s-a întâmplat?

— Devii pe zi ce trece mai distrat.

— Ei bine, mi s-a întâmplat să mă amorezez.

— Asta o ştiam.

— Cum! O ştiai…?

— Fireşte, eşti amorezat *ab origine*, de când te-ai născut! Ai o tendinţă înnăscută spre dragoste.

— Într-adevăr, dragostea se naşte odată cu noi.

— Nu m-am referit propriu-zis la iubire, ci la facultatea de-a iubi. Şi ştiam, fără să mi-o mai spui tu, că eşti îndrăgostit sau mai bine amorezat. O ştiam mai bine

decât tine.

— Dar cine, spune-mi, cine ţi-a spus-o?

— Asta nici tu n-o ştii.

— Ştii, se poate să ai dreptate…

— Nu ţi-am spus-o? Şi dacă ştii, ia spune-mi, e brună sau blondă?

— La drept vorbind, habar n-am. Totuşi îmi închipui că nu-i nici într-un fel nici într-altul, e poate castanie.

— E înaltă sau scundă?

— Nici asta nu-mi amintesc. Dar trebuie să fie mijlocie. Dar ce ochi, domnule, ce ochi are Eugenia mea!

— Eugenia?

— Da, Eugenia Domingo del Arco, calea Alameda, 58.

— Profesoara de pian?

— Chiar ea. Dar…

— Da, o cunosc. Şi acum… încă o dată şah!

— Dar…

— Am zis: şah!

— Bun.

Şi Augusto îşi apără regele cu un cal. Dar în cele din urmă pierdu partida.

La despărţire, Victor îi puse mâna dreaptă pe ceafă, ca un jug, şi-i şopti la ureche:

— Va să zică e micuţa Eugenia, pianista. Bravo, Augusto, bravo, a ta e lumea!

„De ce aceste diminutive, gândi Augusto, aceste teribile diminutive?”

Şi ieşi în stradă.

IV

— Cum se face ca diminutivul e un semn de tandreţe? îşi zicea Augusto îndreptându-se spre casă. Oare fiindcă dragostea micşorează lucrul iubit? Eu, îndrăgostit! îndrăgostit, eu! Cine ar fi crezut!… O fi având Victor dreptate? Să fiu un îndrăgostit *ab initio*? S-ar putea ca dragostea mea să existe înainte de-a exista obiectul ei. Poate că însăşi această dragoste l-a provocat, l-a scos din negura lumii. Doar dacă mut înainte tura aceea, nu-mi mai dă şah, nu. Ce e dragostea? Cine i-a dat definiţia? Dragostea definită încetează de-a fi… Doamne, de ce

primarul îngăduie să se scrie firmele cu litere aşa urâte?... Am jucat prost cu calul... Şi cum se face că sunt îndrăgostit, de vreme ce, la drept vorbind, nu pot spune că o cunosc? Ei! Cunoştinţa am s-o fac pe urmă. Dragostea vine înaintea cunoştinţei, iar aceasta ucide dragostea. *Nihil volitum quin praecognitum*[3], m-a învăţat părintele Zaramillo, dar eu am ajuns la concluzia contrarie: *Nihil cognitum quin praevolitum*. A cunoaşte înseamnă a ierta, se zice. Nu, a ierta înseamnă a cunoaşte. Întâi şi întâi dragostea şi mai apoi cunoaşterea... Dar cum de n-am văzut că dacă mă descopăr îmi dă şah?... Şi ca să iubeşti ceva, ce trebuie? Să întrezăreşti! întrezărirea, iată intuiţia amorului, o licărire în negură. Numai în urmă vin precizările, viziunea perfectă, dizolvarea negurei în picături de apă, sau de zăpadă, sau prefacerea ei în grindină. Cunoaşterea e grindina! Nu, nu, mai curând negură! Ah, să fii vultur! Şi să te plimbi printre nori! Să priveşti soarele prin pânza norilor, ca pe-o lumină tot nebuloasă!

Ah! Vulturul! Ce-ar fi dacă, fugind din Pathmos, pasărea care priveşte soarele faţă-n faţă şi nu vede nimic în întuneric ar întâlni cealaltă pasăre, scăpată din Olimp, care vede în abisul nocturn şi nu poate ţintui soarele, ce-ar fi, ce şi-ar spune atunci vulturul sfântului Ion şi bufniţa Minervei?”

Spunând acestea, Augusto trecu pe lângă Eugenia fără s-o observe.

„Cunoaşterea vine în urmă... continuă el. Dar ce s-a întâmplat? Aş jura că două sclipitoare şi mistice stele gemene au străbătut orbita mea... Ea să fie oare?... Inima îmi spune... Dar, tăcere, iată-mă ajuns acasă”.

Şi intră.

Se îndreptă spre odaia lui şi, zărind patul, zise:

„Singur! Să dormi singur! Să visezi singur! Când dormi alături de cineva, visul trebuie să fie comun. Efluvii misterioase unesc cele două creiere. Sau poate că pe măsură ce inimile se unesc mai mult, tot atât de mult se

3 Nimic nu poate fi dorit fără să fie dinainte cunoscut (lat.).

despart capetele? Poate. Poate că te afli în poziţii reciproc adverse. Când doi îndrăgostiţi gândesc acelaşi lucru, ei simt diferit; când comunică în acelaşi sentiment de dragoste, fiecare gândeşte altceva, poate chiar contrariul. Numai femeia poate iubi bărbatul, când el nu gândeşte ca dânsa, adică atunci când gândeşte. Poftim ce respectabilă căsnicie”.

Foarte adesea, înainte de culcare, Augusto făcea o partidă de bezig cu servitorul lui, Domingo, în vreme ce nevasta acestuia, bucătăreasa, îi privea. Partida începu.

— Douăzeci de cupă! zise Domingo.

— Ia spuneţi! exclamă atunci Augusto. Dacă mă însor?

— Ar fi foarte bine, domnule, zise Domingo.

— Depinde, îndrăzni să insinueze Liduvina, nevasta lui.

— Dar tu, tu nu te-ai măritat? o luă din scurt Augusto.

— Depinde, domnule.

— Cum, depinde?! Vorbeşte!

— Să te însori e foarte uşor, numai că nu-i tot atât de uşor să fii însurat.

— Asta-i înţelepciunea populară, izvor de…

— Şi aceea care va fi soţia conaşului… zise repede Liduvina, de teamă să nu înghită un întreg monolog de-al stăpânului.

— Ce spui, aceea care va fi soţia conaşului? Ce, ce? Spune, femeie, spune mai repede!

— E aşa de bun conaşul nostru…

— Haide, spune, spune odată…

— Domnul îşi aduce aminte ce spunea cucoana mare…

La pioasa pomenire a mamei sale, Augusto lăsă cărţile să cadă pe masă, iar mintea îi rămase o clipă rătăcită. Adeseori, mama, acea femeie blândă, fiică a nefericirii, îi spusese: „De-acuma nu mai am mult de trăit, fiul meu; tatăl tău mă cheamă. Se vede că-i lipsesc lui mai mult decât ţie. Astfel, când voi fi dusă de pe lume, fiindcă

până la urmă te voi lăsa singur, însoară-te, însoară-te chiar mai repede. Adu în casă o femeie şi o stăpână. Nu pentru că nu aş mai avea încredere în vechii şi credincioşii noştri servitori, nu. Dar, adu o stăpână în casă. Şi să fie stăpână în casă, fiul meu, să fie stăpână. Fă-o stăpână inimii tale, a averii tale, a cheltuielilor tale, a bucătăriei şi a hotărî –rilor tale. Caută o femeie care conduce, care să ştie să vrea… şi să te conducă”.

— Nevasta mea va cânta la pian, zise Augusto, alungându-şi amintirile şi părerile de rău.

— La pian! Asta la ce serveşte? întrebă Liduvina.

— La ce serveşte? Dar tocmai ăsta-i farmecul lucrului, că nu serveşte la nimic, căci e blestemat de Dumnezeu cuvântul ăsta, „a servi”. Sunt sătul de servicii…

— De-ale noastre?

— Nu, de-ale voastre, nu. Şi de altfel pianul serveşte, da, serveşte… serveşte să umple de armonie căminul, ca să nu mai fie o scrumieră.

— De armonie? Şi asta cu ce se mănâncă?

— Liduvina… Liduvina…

Bucătăreasa coborî privirile sub dojana blajină. Era un obicei al amândurora.

— Da, va cânta la pian, fiindcă e profesoară de pian.

— Atunci nu va mai cânta, adăugă Liduvina cu hotărâre. Altfel, pentru ce se mărită?

— Eugenia mea… începu Augusto.

— Ah! Eugenia îi zice? Şi e profesoară de pian? întrebă bucătăreasa.

— Da. Şi?

— E aceea care locuieşte la unchiu-său în calea Alameda, deasupra prăvăliei domnului Tiburcio?

— Chiar ea. O cunoşti?

— Da… din vedere…

— Nu, ceva mai mult, Liduvina, ceva mai mult, hai, vorbeşte. Nu uita că e în joc viitorul şi fericirea stăpânului tău…

— E o fată cumsecade, da, cumsecade fată…

— Hai, Liduvina, vorbeşte… Pentru memoria mamei!

— Aduceţi-vă aminte de sfaturile dumneaei, domnule! Dar cine umblă în bucătărie? Să ştii că e pisica!…

Şi servitoarea ieşi.

— Isprăvim odată? întrebă Domingo.

— Într-adevăr, Domingo, nu putem lăsa aşa partida. Cine trebuie să joace?

— Dumneavoastră, domnule.

— Ei bine! Hai!

Şi pierdu şi partida asta, din distracţie.

„Va să zică toată lumea o cunoaşte, îşi zise el retrăgându-se în odaia lui, toată lumea o cunoaşte, afară de mine. Iată opera amorului. Şi mâine? Ce voi face mâine? E! fiecărei zile-i ajunge grija ei! Acum, în pat”.

Şi se culcă.

Apoi, în pat, continuă să-şi spună: „Fapt e că m-am plictisit fără să ştiu, vreme de doi ani ucigători… de când a murit sfânta mea mamă… Da, da, există o plictiseală inconştientă. Aproape toţi oamenii se plictisesc inconştient. Plictiseala e fondul vieţii, şi numai plictiseala a născocit jocurile, distracţiile, romanele şi amorul. Negura vieţii musteşte de o dulce plictiseală, de o licoare acră-dulce. Toate aceste evenimente cotidiene, neînsemnate; toate aceste dulci conversaţii cu care ne ucidem timpul şi ne lungim viaţa, ce sunt ele, dacă nu o plictiseală foarte dulce? Oh, Eugenia! Eugenia mea! Floare a plictiselii mele vitale şi inconştiente, fii alături de mine în visele mele, visează prin mine şi cu mine!”

Şi se adânci în somn.

¥

Vultur strălucitor, cu aripi puternice perlate de rouă, el străbătea norii, cu ochii-i de pradă aţintiţi spre negura solară, cu inima adormită într-o dulce plictiseală, la adăpostul unui acoperământ făurit în furtună; în preajmă-i, era tăcerea ce-o fac zvonurile îndepărtate ale pământului, iar colo sus, în adâncimea cerului, două stele gemene răspândeau o aromă invizibilă.

Dar un strigăt asurzitor sparse tăcerea: Poşta!… Şi Augusto distinse vag lumina zilei.

„Visez sau trăiesc? se întrebă el sub plapumă. Sunt vultur sau om? Ce scrie în gazetă? Ce ştiri îmi va aduce această nouă zi? Un cutremur de pământ a înghiţit Cercubionul astă-noapte? Şi de ce nu Leipzig? O! Asociaţie lirică de idei, neorânduială pindarică! Lumea e un caleidoscop. Omul îi construieşte logica. Arta supremă e arta întâmplării. Să dormim aşadar încă o clipă”.

Şi se întoarse pe cealaltă parte.

Poşta!… Brutarul! Şi apoi o trăsură, şi pe urmă un automobil şi după asta nişte ştrengari…

„N-ai ce-i face! îşi zise Augusto. Iată viaţa care se întoarce. Şi cu ea dragostea… Dar dragostea ce e? N-o fi oare distilarea tuturor lucrurilor? Nu-i sucul plictiselii? Să ne gândim la Eugenia; momentul e prielnic”.

Închise ochii, hotărât să se gândească la Eugenia. Să gândească?

Dar această gândire pe încetul se diluă, se sparse şi îndată se transformă într-o polcă. Un flaşnetar se oprise sub fereastra odăii sale şi cânta. Aşa că sufletul lui Augusto era ecoul notelor, nu gândea deloc.

„Esenţa lumii e muzicală, îşi zise Augusto, când muri cea din urmă notă a instrumentului. Dar Eugenia mea, nu e şi ea muzicală? Orice lege e o lege a ritmului, şi ritmul e iubirea. Iată că dumnezeiască dimineaţă, virginitatea zilei, îmi aduce această descoperire: iubirea e ritm. Ştiinţa ritmului e matematica; expresia sensibilă a iubirii e muzica. Expresia, nu realizarea, să ne-nţelegem”.

O bătaie înceată în uşă îl întrerupse.

— Intră.

— M-aţi chemat, domnule? zise Domingo.

— Da… micul dejun!

Fără să-şi dea seama, sunase cu cel puţin o oră şi jumătate mai devreme ca de obicei, şi, odată ce-a sunat, a trebuit să-şi ceară micul dejun, deşi nu era încă ora.

„Dragostea aţâţă şi grăbeşte pofta de mâncare, urmă în sinea lui Augusto. Trebuie să trăieşti ca să iubeşti! Da, dar trebuie să şi iubeşti ca să trăieşti!”

Se ridică să mănânce.

— Cum e vremea, Domingo?
— Ca totdeauna, domnule.
— Atunci nici frumoasă, nici urâtă…
— Chiar aşa!
Era teoria servitorului, care-şi avea şi el teoriile lui.
Augusto se spălă, se pieptănă, se îmbrăcă şi se pregăti de drum, ca unul care are de pe acum un scop în viaţă, pătrunzându-se lăuntric de pofta de-a trăi. Puţin melancolic totuşi.
Ieşi în stradă şi, foarte repede, inima-i începu să sune clopoţelul de alarmă: „Nu mai spune, îşi zise el, dacă am văzut-o, dacă o cunosc de amar de vreme, icoana ei este ca şi înnăscută în mine… Vino-mi în ajutor, mamă!” Şi cum Eugenia trecu pe lângă dânsul, se încrucişă cu dânsul, el o salută, cu ochii cel puţin, dacă nu cu pălăria.
Era gata să se întoarcă din drum ca s-o urmeze, dar bunul simţ şi dorinţa de-a pălăvrăgi cu portăreasa îl minară mai departe.
„Ea e, da, e ea, urmă el vorbind cu sine însuşi, chiar ea, aceea pe care o caut de ani şi ani, fără să ştiu; e aceea care mă căuta. O armonie prestabilită ne-a sortit de mult unul altuia; suntem două monade complimentare între noi. Familia e adevărata celulă socială. Iar eu nu sunt decât o moleculă. Ce poetică e ştiinţa, Dumnezeule!… Mamă, mamă, priveşte-ţi fiul! Sfătuieşte-mă din înălţimea cerului! Eugenia, Eugenia mea!…”
Privi în toate părţile să vadă dacă nu se uită lumea la el, căci se trezise îmbrăţişând aerul. Şi îşi zise: „Dragostea e un extaz; ne scoate din noi înşine”.
Îl readuse la realitate – la realitate?! – zâmbetul Mărgăritei.
— Ei! Ce mai nou? întrebă Augusto.
— Nimic, domnule. E cam devreme.
— Nu te-a întrebat nimic când i-ai dat-o?
— Nimic.
— Dar azi?
— Azi, da. M-a întrebat de adresa dumneavoastră şi, dacă vă cunosc, cine sunteţi. Mi-a spus că aţi uitat să

scrieţi adresa. Apoi m-a însărcinat cu un comision…

— Un comision? Care? Spune repede.

— Mi-a spus că dacă mai veniţi pe-aici să vă spun că-i angajată, că are un logodnic.

— Are un logodnic?

— V-am mai spus eu.

— Ce-are-a face, vom lupta!

— Bine, vom lupta!

— Îmi făgăduieşti sprijinul dumitale, Mărgărită?

— Mai încape vorbă?!

— Atunci vom învinge!

Şi se retrase. Se duse la Alameda să-şi reîmprospăteze emoţiile la priveliştea verdeţii, ascultând cum păsările îşi cântă dragostea. Inima îi înflorea şi în adâncul lui, ca nişte privighetori, cântau amintirile înaripate ale copilăriei.

Dar peste toate celelalte amintiri ale sale, îndeosebi cerul amintirilor despre maică-sa răspândea o lumină şi fierbinte şi dulce.

Abia de-şi amintea de tatăl lui; era asemeni unei umbre, unui mit ce se pierdea în depărtare; o brumă însângerată de amurg. Însângerată, căci era micuţ de tot când îl văzuse scăldat într-o baie de sânge, în hemoptizie, şi de o paloare cadaverică. Deşi trecuse multă vreme, inima lui răsuna încă de acel: „Micule!” al mamei sale, care sfâşia încăperea. Acel „Micule!” despre care nu ştia dacă se adresează tatălui muribund sau lui, lui Augusto, împietrit în faţa misterului nepătruns al morţii.

După aceea, mama, tremurând de durere, îl strângea la sân şi, îngăimând ca o litanie: „Copilul meu! Copilul meu! Copilul meu!”, îl scălda în lacrimi de foc. Copilul plângea şi el, agăţat de rochia maică-sii, fără să îndrăznească să-şi întoarcă privirea nici să le depărteze din dulcea obscuritate a acestui sân palpitant, de teamă să nu întâlnească privirile ucigătoare ale Mumei Pădurii.

Şi astfel se scurseră zile de jale şi doliu, până ce lacrimile secară în inimi şi casa se dezbără pe încetul de zăbranic.

Era o casă liniştită şi călduţă. Lumina pătrundea prin florile albe brodate pe perdele; Jilţurile îşi desfăceau braţele cu intimitatea de pe vremea bunicilor deveniţi copii, cu trecerea anilor. Ici vedeai scrumiera cu scrumul ultimei ţigări pe care o fumase taică-său. Colo, de perete, portretul amândurora, tatăl şi mama, văduvă azi, făcut în ziua căsătoriei lor. Cum tatăl era înalt, şedea pe scaun, cu picioarele încrucişate, lăsând să se vadă limba de la gheată, iar mama, scundă, stătea în picioare lângă el, sprijinindu-şi pe umărul soţului mâna fină ce părea făcută să nu strângă ci să se aşeze ca un hulub.

Mama, veşnic în negru, umbla ffirfota prin casă, fără zgomot, ca o pasăre micuţă, cu un zâmbet care-i era ca o uşurare a lacrimilor din primele zile de văduvie, veşnic în colţul buzelor şi în strălucirea ochilor iscoditori. „Trebuie să-mi închin viaţa ţie, numai ţie, Augusto”, îi zicea dânsa seara, înainte de culcare. Şi Augusto purta prin pâcla viselor nocturne un sărut încă umezit de lacrimi.

Pentru ei, viaţa trecea ca un vis uşor.

Seara, mama îi citea câte ceva: când viaţa simţului acelei zile, când un roman de Jules Verne, sau o poveste curată şi simplă. Şi uneori începea să râdă, un râs tăcut şi uşurel, care lăsa să se ghicească lacrimile depărtate.

Apoi, veni vremea să meargă la liceu. Seara, tot maică-sa era aceea care îl asculta la lecţie. Învăţa şi ea ca să poată să-l asculte. Studia toate numele bizare din istoria universală, şi avea obiceiul să-i spună zâmbind: „Doamne! Ce mai prostii au născocit şi oamenii!” învăţa matematicile; aici, această bună mamă se întrecu pe sine. „Ei, dacă şi mama ajunge să facă matematicele!”… îşi spunea Augusto. Şi îşi amintea cu cât interes urmărea ea dezlegarea unei ecuaţii de gradul al doilea. Studie psihologia, lucru care-i veni cel mai greu. „Dar, Doamne! ce mai nevoie şi asta să complici lucrurile!”, zicea dânsa adesea. Studie fizica, chimia, ştiinţele naturale.

La ştiinţele naturale ceea ce nu-i prea plăcea erau numele bizare care erau date animalelor şi plantelor. Fiziologia o îngrozea şi renunţă să-şi mai asculte copilul.

Numai când vedea planşele înfăţişând inima sau plămânii, îşi reamintea de moartea sângeroasă a soţului… „Toate astea sunt urâte, băiatu' mamei, îi zicea; să nu faci medicina. E mai bine să nu ştii cum suntem constituiţi pe dinăuntru".

Când Augusto îşi luă bacalaureatul, ea îl strânse în braţe, îi privi tuleiele şi, izbucnind în lacrimi, exclamă: „Dacă trăia şi tata!" Apoi îl aşeză pe genunchi, lucru de care el, ajuns flăcău mare, se simţea ruşinat, şi-l ţinu astfel, în tăcere, uitându-se la scrumiera răposatului ei soţ.

Apoi veni grija carierei, prieteniile de la Universitate şi melancolia bietei sale mame văzând cum fiul ei încearcă primul zbor. „Trăiesc pentru tine, numai pentru tine – avea dânsa obiceiul să spună – şi tu, tu, cine ştie pentru care străină trăieşti?… Aşa e făcută lumea, băiatule". În ziua când îşi luă licenţa în drept şi veni acasă, maică-sa îi sărută mâna cu o gravitate comică şi apoi îi grăi la ureche, îmbrăţişându-l: „Tata te binecuvântează, fiul meu!"

Niciodată mama nu s-a culcat înaintea lui, şi îl părăsea numai după ce îi dădea o sărutare în culcuşul său. Astfel, Augusto nu putea dormi într-altă parte. Şi când se deştepta, tot cu maică-sa dădea ochii mai întâi. La masă, ceea ce nu mânca el, nu mânca nici dânsa.

Ieşeau adesea împreună, ca să se plimbe, şi păşeau în tăcere, sub cer, ea gândindu-se la soţul ei, iar el la primul lucru ce i se ivea în cale. Mama îi repeta veşnic aceleaşi lucruri, lucruri zilnice, tare vechi şi aproape veşnic noi. Astfel îşi începea de cele mai multe ori discursurile: „Când te vei însura…"

De câte ori întâlneau o fată frumoasă, sau numai drăguţă, maică-sa se uita la el cu coada ochiului.

Apoi veni moartea, acea moarte domoală, gravă şi dulce, fără durere, care intră în vârful picioarelor, fără zgomot, ca o pasăre care trece, şi o duse cu ea dintr-un zbor uşor, într-o seară de toamnă. Mama muri cu mâna în mâna fiului ei, cu ochii în ochii lui. Augusto simţi cum i se răcea mâna, cum îi înmărmureau ochii. El lăsă mâna mamei, după ce apăsă pe răceala ei de gheaţă o sărutare

caldă, şi îi închise ochii. Îngenunche la căpătâiul patului, în vreme ce trecea pe dinaintea lui povestea vieţii sale uniforme.

Şi acum, iată-l în piaţa Alameda, ascultând ciripitul păsărilor şi gândindu-se la Eugenia. Şi Eugenia avea un logodnic. „De ceea ce mă tem, băiete – avea obicei să-i spună maică-sa – este primul spin pe care-l vei întâlni în calea vieţii tale”. Numai de-ar” fi astăzi aci, să transforme în trandafir înflorit acest spin dinţii!

„Dacă trăia mama, ar fi găsit o soluţie, îşi zise Augusto. La urma urmei, problema mea nu-i mai grea decât o ecuaţie de gradul al doilea. În fond, e chiar o astfel de ecuaţie”.

Solilocul îi fu întrerupt de câteva gemete slabe, ca ale unui biet animal. Îşi întoarse privirea şi descoperi, în sfârşit, în iarba unui tufiş, un biet căţeluş ce părea că-şi caută drumul. „Sărăcuţul de tine! îşi spuse el. E un nou-născut, lăsat să moară. Cei ce l-au aruncat n-au avut curajul să-l ucidă”. Şi îl luă în braţe.

Sărmanul animal căuta sânul matern. Augusto se ridică şi se-ntoarse acasă gândind: „Când va afla Eugenia, n-o să fie tocmai bine pentru rivalul meu. Ce tandră va fi cu căţeluşul ăsta! Şi-i aşa de simpatic, foarte simpatic! Sărăcuţul! Cum îmi linge mâna…”

— Adu-mi puţin lapte, Domingo! Dar mai repejior, zise el servitorului de cum îi deschise uşa-…

— Poftim, îţi mai veni şi ideea să c. cumperi câini, conaşule?

— Nu l-am cumpărat, Domingo, câinele ăsta nu-i sclav! E liber. L-am găsit.

— A, da! E părăsit.

— Cu toţii suntem părăsiţi, Domingo. Adă-mi laptele.

Îi aduse laptele şi un bureţel ca să-i uşureze suptul.

Augusto porunci să i se aducă un biberon pentru căţeluş, pentru Orfeu, căci îl boteză cu acest nume, fără să se ştie ori s-o ştie el singur pentru ce anume.

Încetul cu încetul, Orfeu deveni confidentul convorbirilor lui cu sine însuşi şi i se aduseră la cunoştinţă

tainele iubirii pentru Eugenia.

— Ţine minte, Orfeu, îi zicea el pe tăcute, că avem de luptat. Ce mă sfătuieşti să fac? Dacă te-ar fi cunoscut şi mama… Dar ai să vezi, ai să vezi tu, când vei dormi pe genunchii Eugeniei, sub mângâierea mâinii ei dulci şi calde. Şi acum, ce-i de făcut, Orfeu?

În ziua aceea, prânzul fu melancolic, melancolică plimbarea, partida de şah melancolică şi tot atât de melancolic visul nopţii.

VI

— Trebuie neapărat să iau o hotărâre

— Îşi zicea Augusto, plimbându-se în faţa casei cu numărul 58 din calea Alameda – nu mai merge aşa”.

În clipa aceea, se deschise fereastra unuia dintre balcoanele de la catul al doilea, unde locuia Eugenia, şi îşi făcu apariţia o doamnă grasă cu părul cărunt, ce ţinea în mâini o colivie. Aşeza canarul la soare. Dar voind s-o atârne de piron, greşi, şi colivia căzu în stradă. Doamna scoase un strigăt de deznădejde: „Ah, canarul meu!” Augusto se grăbi să ridice colivia. Bietul canar se zbătea înspăimântat între gratii.

Augusto urcă spre apartament, în vreme ce canarul se zbătea în colivie şi inima lui în piept. Doamna îl aştepta.

— O, mulţumesc, domnule, mulţumesc!

— N-aveţi pentru ce, doamnă.

— Pichin, micuţul meu Pichin! Hai, linişteşte-te!

— Doriţi să intraţi, domnule?

Şi Augusto intră.

Doamna îl conduse în salon şi îl lăsă singur zicând: „Aşteptaţi o clipă să pun bine colivia”.

În acest moment, un domn bătrân intră în salon, era desigur unchiul Eugeniei. Purta ochelari şi un fes pe cap. Se apropie de Augusto şi luând loc lângă ei i se adresă cu aceste cuvinte: (Aci urmează o frază în esperanto care vrea să spună: „Nu crezi ca şi mine că pacea universală va veni în curând graţie limbii esperanto?”)

Augusto se gândi s-o ia la fuga, dar dragostea pentru Eugenia îl reţinu. Celălalt continuă să vorbească, mereu în esperanto.

În cele din urmă, Augusto se hotărî să vorbească:

— Nu înţeleg boabă din ce spuneţi, domnul meu.

— Sunt sigură că vă vorbeşte în blestematul cela de jargon care se numeşte esperanto, zise mătuşa, care tocmai intrase, şi adăugă adresându-se soţului ei: Fermín, domnul e cel cu colivia.

— Nici eu nu te înţeleg mai mult decât înţelegi tu când îţi vorbesc în esperanto, răspunse soţul.

— Domnul l-a ridicat pe sărăcuţul meu Pichin căzut în stradă şi a avut bunătatea să mi-l aducă. Şi adăugă întorcându-se spre Augusto: Cu cine am onoarea, domnule?…

— Doamnă, eu sunt Augusto Pérez, fiul văduvei Pérez Rovira, pe care poate aţi cunoscut-o.

— Al doñei Soledad?

— Exact, al doñei Soledad.

— Am cunoscut-o foarte bine pe această doamnă minunată. A fost o văduvă şi o mamă exemplară. Vă fericesc pentru aşa mamă.

— Iar eu mă fericesc că datorez fericitei întâmplări cu căderea canarului plăcerea de-a vă cunoaşte.

— Fericită! Numiţi asta o întâmplare fericită?

— Pentru mine, da, doamnă.

— Foarte amabil, domnul meu, zise don Fermín, care adăugă: Fiinţele omeneşti şi lucrurile sunt conduse de legi misterioase, pe care omul poate totuşi să le întrevadă. Eu, domnule, am idei personale despre aproape toate lucrurile…

— Ce tot cânţi acolo, omule, strigă mătuşa. Şi cum se face că aţi alergat atât de repede în ajutorul sărmanului meu Pichin?

— Voi fi sincer cu dumneavoastră, doamnă, îmi voi deschide inima. Dădeam târcoale casei.

— Casei noastre?

— Da. doamnă. Aveţi o nepoată fermecătoare.

— Înţeleg, domnul meu. Şi acum văd cum e cu întâmplarea fericită. Şi văd că există canari providenţiali.

— Cine cunoaşte căile Providenţei? zise don Fermín.

— Eu le cunosc, răspunse nevasta lui, şi apoi, întorcându-se spre Augusto: Uşile casei noastre vă sunt deschise… Asta pică foarte bine! auzi, fiul doñei Soledad… Fiindcă s-a întâmplat aşa, mă veţi ajuta să fac să-i treacă fetei o toană pe care şi-a vârât-o în cap…

— Dar libertatea…? insinuă don Fermín.

— Taci, dragă, şi stai acolo cu anarhismul tău.

— Anarhism?! exclamă Augusto.

Veselia ilumină chipul lui don Fermín care urmă cu cel mai dulce glas:

— Da, domnule, sunt anarhist, un anarhist mistic, dar în teorie, mă-nţelegi, în teorie. Nu-ţi fie frică, dragul meu, zise bătrânul punându-i amabil mâna pe genunchi, nu azvârl cu bombe. Anarhismul meu e pur spiritual. Căci eu, dragul meu, am ideile mele personale despre aproape toate lucrurile…

— Dar dumneavoastră, totuşi nu sunteţi şi dumneavoastră anarhistă? o întrebă pe mătuşică Augusto, ca să spună şi el ceva.

— Eu? Găsesc că e o nerozie să nu conducă nimeni. Dacă nimeni nu comandă, cine ascultă? Nu înţelegeţi că acest lucru e imposibil?

— Oameni lipsiţi de orice credinţă! Numiţi imposibil… începu don Fermín.

Mătuşa întrerupse:

— Ei! scumpul meu don Augusto, am încheiat pactul. Îmi păreţi o persoană minunată, foarte bine crescută, de familie bună, cu un câştig mai mult decât frumuşel… Ce mai tura-vura, sunteţi candidatul meu de azi înainte.

— Doamnă, îmi faceţi prea multă cinste…

— Da, trebuie s-o aducem pe micuţa noastră pe calea cea bună. Nu-i răutăcioasă, ştiţi, dar foarte capricioasă… Vai! a fost atât de răsfăţată!… Când s-a întâmplat bietului meu frate grozava catastrofă…

— Ce catastrofă? întrebă Augusto.

— Cum întâmplarea o ştie toată lumea, n-am de ce să v-o ascund. Tatăl Eugeniei s-a sinucis după o operaţie de bursă foarte nefericită şi a lăsat-o aproape în mizerie. I-a

rămas o casă împovărată de ipoteci, care-i mănâncă toată renta. Şi biata fată şi-a pus în gând să facă economii din munca ei, ca să ridice ipotecile. Închipuiţi-vă! Dar poate să dea lecţii de pian şi şaizeci de ani şi tot nu face nimic!

În clipa aceea, Augusto făuri un plan eroic şi generos.

— Fata nu-i răutăcioasă, continuă mătuşa, dar nu te poţi înţelege cu ea…

— Dacă aţi fi învăţat esperanto… începu don Fermín…

— Lasă-ne în pace cu limbile tale universale. Cum, noi nu ne înţelegem pe limba noastră şi tu vrei să ne dai alta?

— Dar nu admiteţi, doamnă, întrebă Augusto, că ar fi mai bine să n-avem decât o limbă?

— Aşa, bravo! exclamă don Fermín încântat.

— Da, domnule, zise mătuşa cu hotărâre, o singură limbă: spaniola şi cel mult asturiana, ca să vorbim cu servitorii care nu prea pricep.

Mătuşa Eugeniei era asturiană şi avea o servitoare, asturiană şi ea, pe care o certa în dialectul lor.

— Acum, adăugă ea, dacă e vorba în teorie, nu mi se pare deloc rău să fie o singură limbă. Fiindcă aşa, în teorie, soţul meu e adversar şi al căsătoriei.

— Dar, zise Augusto ridicându-se, poate vă deranjez…

— Nu ne deranjaţi deloc, domnul meu, îi răspunse mătuşa, şi, mai mult, sunteţi obligat să mai daţi pe la noi. V-am mai spus-o, sunteţi candidatul meu.

Pe când ieşea, don Fermín se apropie puţin de el şi-i zise la ureche:

— Nu te mai gândi la asta!

— Şi de ce nu? îl întrebă Augusto.

— Am presentimente, domnule, presentimente care…

La despărţire, ultimele cuvinte ale mătuşii au fost:

— Nu uitaţi, îmi sunteţi candidat.

Când Eugenia se întoarse acasă, primele cuvinte ale mătuşii, de cum o văzu, au fost următoarele:

— Ştiţi cine a fost la noi? Don Augusto Pérez.

— Augusto Pérez… Augusto Pérez… A, da! Şi cine l-a

adus aici?

— Pichin, canarul meu.

— Şi pentru ce a venit?

— Poftim întrebare! Pentru tine.

— Pentru mine, şi adus de canar? Dar nu înţeleg nimic. Mai bine ai vorbi în esperanto, ca unchiul Fermín.

— A venit pentru tine şi e un tânăr simpatic, deloc urât, pus la punct, bine crescut, inteligent, şi mai ales bogat, fetiţa mea, mai ales bogat…

— Ei bine! Să stea acasă cu bogăţia lui. Eu muncesc şi n-am de ce să mă vând.

— Dar cine zice să te vinzi, prostuţo?

— Bine, bine, mătuşă. Să lăsăm gluma.

— Ai să-l vezi, draga mea, ai să-l vezi şi-ai să-ţi schimbi părerea.

— Oricum, să nu-ţi închipui…

— Nimeni nu poate pune mâna în foc pentru nimic.

— Căile Providenţei sunt misterioase! exclamă don Fermín. Dumnezeu…

— Dar bine, omule, observă nevastă-sa, cum se poate acomoda anarhismul tău cu Dumnezeu? Ţi-am mai spus-o de o mie de ori. Dacă nimeni n-are dreptul să comande, atunci la ce e bun Dumnezeu?

— Anarhismul meu, femeie, ai mai auzit c-am spus-o de mii de ori, e mistic. Dumnezeu nu porunceşte cum poruncesc oamenii. Şi Dumnezeu e anarhist. Dumnezeu nu porunceşte, ci…

— Dă ascultare, nu?

— Exact, nevastă, exact aşa cum ai spus. Chiar Dumnezeu te-a luminat. Vino-ncoace!

Îşi luă soţia în braţe, îi privi fruntea, suflă cele câteva fire de păr alb şi adăugă:

— Te-a inspirat chiar El. Da, Dumnezeu dă ascultare… Ascultare…

— Aşa e în teorie, nu? Dar tu, dragă Eugenia, isprăveşte cu prostiile tale. Ţi se prezintă o partidă bună.

— Şi eu sunt o anarhistă, mătuşă, dar nu ca unchiul Fermín, nu mistică.

— Bine! Vom vedea! încheie mătuşa.

Vil

„AH, ORFEU! ÎI SPUNEA AUGUSTO AJUNS acasă, pe când dădea câinelui lapte. Ah, Orfeu! Am făcut pasul, pasul hotărâtor; am intrat în casa ei, i-am pătruns în sanctuar. Ştii tu ce înseamnă să faci un pas hotărâtor? Vânturile întâmplării ne urnesc din loc, şi paşii noştri sunt cu toţii hotărâtori. Paşii noştri? Paşii ăştia sunt într-adevăr ai noştri? Umblăm, Orfeu, într-o pădure încâlcită şi sălbatică, fără poteci. Poteca o facem noi cu paşii noştri, umblând la întâmplare. Unii cred că urmează drumul unei stele; eu cred că urmez drumul unei stele duble, gemene. Şi această stea nu e altceva decât însăşi imaginea luminoasă a cărării către cer, imaginea hazardului.

Un pas hotărâtor! Spune-mi, Orfeu, ce necesitate ne cere să avem pe Dumnezeu, şi lumea şi totul? De ce trebuie să avem ceva anume? Ni ţi se pare că această idee de necesitate nu-i altceva decât forma supremă pe care hazardul o ia în mintea noastră?

De unde a răsărit Eugenia? Să fie oare una din închipuirile mele? Sau eu sunt o închipuire a ei? Sau poate suntem două creaţiuni mutuale, ea a mea şi eu a ei? Poate că totul este creaţiunea fiecărui lucru în parte şi fiecare lucru în parte este creaţiunea totului? Şi, la urmă, ce-i o creaţiune? Tu, Orfeu, ce eşti tu? Dar eu, eu ce sunt?

De multe ori, Orfeu, mi s-a întâmplat să mă gândesc că nu exist, şi ieşeam pe străzij dorind ca ceilalţi să nu mă vadă. Şi alteori îmi închipuiam că lumea mă vede altfel decât mă văd eu însumi şi deşi eu credeam că merg corect, cu o ţinută serioasă, făceam pe paiaţa fără s-o ştiu, şi trecătorii râdeau şi-şi băteau joc de mine. Ţie, Orfeu, nu ţi s-a întâmplat niciodată aşa ceva? Nu, fireşte, fiindcă tu eşti încă tânăr şi n-ai experienţa vieţii. Şi apoi tu eşti câine.

Dar spune-mi, Orfeu, vouă, câinilor, nu vi se întâmplă niciodată să vă credeţi oameni, aşa cum au existat oameni care s-au crezut câini?

Ce viaţă, Orfeu, şi viaţa mea! Ce viaţă mai ales acum, după moartea mamei! Fiecare ceas vine împins de

ceasurile care l-au precedat; niciodată nu mi-am ştiut viitorul. Şi acum, când încep să-l întrezăresc, mi se pare că se preschimbă în trecut. Eugenia e pentru mine aproape o amintire. Zilele astea trecătoare… ziua asta, ziua asta eternă care trece, destrămându-se în negura plictiselii. Ziua de azi e asemenea celei de ieri, cea de mâine asemeni zilei de azi. Priveşte, Orfeu, priveşte scrumul pe care tata l-a lăsat în scrumieră…

Iată adevărata revelare a eternităţii, dragă Orfeu, a grozavei eternităţi. Când omul rămâne singur cu sine şi-şi închide ochii în faţa viitorului, a visului, atunci abisul îngrozitor al eternităţii i se deschide înainte. Eternitatea nu-i viitorul. Când murim, moartea ne sileşte să facem un ocol îndărătul vremii, şi să începem drumul înapoi către trecut, către ceea ce a fost. Şi astfel, fără de sfârşit, desfăşurând firul destinului nostru, destrămând tot infinitul care ne-a format întru eternitate, păşim către neant, fără să ajungem niciodată la el, fiindcă niciodată n-a existat.

Sub şuvoiul existenţei noastre, într-însa chiar, există alt şuvoi, ce curge în sens contrar: aici, mergem din ziua de ieri spre ziua de mâine, colo, din ziua de mâine ne-ntoarcem la ziua de ieri. În acelaşi timp, zilele se ţes şi se desfac. Şi din când în când ne vin adieri, aburi şi chiar zgomote misterioase din acea altă lume, dinăuntrul lumii noastre. Rărunchii istoriei sunt o contra-istorie, sunt un proces ce urmează un drum invers. Râul subpământean curge de la mare spre izvor.

Astăzi, ochii Eugeniei strălucesc pentru mine pe cerul singurătăţii mele. Strălucesc cu sclipirea lacrimilor mamei. Şi mă fac să cred că exist, dulce iluzie! *Amo*, *ergo suin*! Iubirea mea, Orfeu, e ca o ploaie binefăcătoare, în care se risipeşte şi se concretizează negura vie –, ţii. Graţie iubirii, am conştiinţa sufletului meu, îl pipăi. Şi chiar în miezul lui, sufletul începe să mă chinuie, Orfeu, graţie iubirii. Dar sufletul însuşi, ce-i altceva dacă nu iubire, dacă nu durere încarnată?

Zilele trec, zilele vin, dragostea rămâne. În adâncul,

în măruntaiele lucrurilor, şuvoiul acestei lumi se atinge şi se izbeşte de şuvoiul potrivnic al celeilalte lumi, şi din această izbire, din această atingere, se naşte cea mai tristă şi cea mai dulce dintre dureri: aceea de-a trăi.

Priveşte, Orfeu, iţele, priveşte urzeala, uită-te cum băteala umblă încolo şi-ncoace cu suveica, dar, spune-mi, unde este ghergheful pe care să se aştearnă pânza existenţei noastre, unde e?”

Cum Orfeu nu văzuse nicicând o ţesătorie, era foarte greu să-şi înţeleagă stăpânul. Dar, privindu-l ţintă în ochi pe când vorbea, îi ghicea starea sufletească.

VIII

ÎN SCAUNUL LUI, AUGUSTO TREMURA TOT, CA şi cum ar fi stat pe-un pat de tortură; îi venea cu furie să se ridice, să forfotească prin salonul acela, să izbească aerul cu palmele, să strige, să facă tumbe, să uite de tot ce-l înconjoară. Nici doña Ermelinda, mătuşa Eugeniei, nici don Fermín, soţul ei, anarhistul teoretic şi mistic, nu reuşeau să-l readucă la realitate.

— Cred, don Augusto, zicea doña Ermelinda, că cel mai bun lucru ar fi s-o aşteptaţi, căci nu va întârzia să vină. O chem, o vedeţi, vă cunoaşteţi şi primul pas s-a făcut. Toate legăturile de genul ăsta încep prin a face cunoştinţă, nu?

— Într-adevăr, doamnă, zise Augusto, ca şi când ar fi vorbit de pe altă lume, primul pas e să te vezi şi să te cunoşti…

— Şi eu, una, cred că atunci când are să vă vadă… ei bine! Lucrul e limpede!…

— Nu chiar atât de limpede, răspunse don Fermín. Căile Providenţei sunt veşnic misterioase… Şi în ce priveşte faptul că pentru căsătorie e necesar sau numai convenabil să te cunoşti mai-nainte, îmi rezervpărerea… da, mi-o rezerv… Singura cunoaştere eficientă e cunoaşterea *post nuptias*[4]. Tu, dragă nevastă, m-ai auzit explicând ce înseamnă a cunoaşte în graiul biblic. Şi, crede-mă, nu există altă cunoaştere substanţială şi

4 După nuntă (lat.).

esenţială decât aceea din Biblie, cunoaşterea pătrunzătoare…

— Taci, omule, taci. Nu aiuri.

— Cunoaşterea, Ermelindo…

Clopoţelul de la uşă sună.

— Ea e! făcu unchiul cu glas misterios.

Augusto simţi un val de foc care, ridicându-se din pământ până la el, îl încercui şi trecu mult peste creştetul lui. Şi inima începu să-i bată în piept ca un ciocan.

Uşa se deschise, apoi se auzi zgomotul unor paşi grăbiţi, în ritm egal. Iar Augusto, fără să ştie cum, simţi că liniştea renaşte într-însul.

— Mă duc s-o chem, zise don Fermín, gata să se ridice.

— Nu, nu! strigă doña Ermelinda şi sună.

Când veni servitoarea, porunci:

— Spune-i domnişoarei Eugenia să vină puţin!

Urmă o tăcere. Ca nişte complici, tăceau toţi trei.

Iar Augusto gândea: „Voi putea îndura? Nu voi deveni roşu ca un mac sau alb ca un crin, când ochii ei vor umple golul uşii? Inima mea n-o să explodeze?”

Se auzi un foşnet uşor, ca de porumbel care-şi ia zborul, un „ah!” scurt şi sec, iar ochii Eugeniei, pe un obraz numai prospeţime a vieţii, şi în culmea unui trup ce părea să nu apese podeaua, dădură scenei acesteia o nouă şi tainică strălucire spirituală. Şi Augusto se simţi liniştit – o liniște uriaşă – ţintuit pe scaunul lui, ca şi când o plantă ar fi răsărit într-însul, ceva vegetal, uitând de sine, absorbit de misterioasa lumină spirituală pe care ochii aceia o răspândeau.

Numai când o auzi pe doña Ermelinda că-i spune nepoatei sale: „Îţi prezint pe amicul nostru, don Augusto Pérez…” îşi veni în fire şi se ridică în picioare, încercând să zâmbească.

— Îţi prezint pe amicul nostru, don Augusto Pérez, care doreşte să te cunoască…

— E domnul cu canarul? întrebă Eugenia.

— Întocmai, domnul cu canarul, domnişoară,

răspunse Augusto, apropiindu-se de ea şi întinzându-i mâna. Gândi: „Cu siguranţă mâna ei mă va frige!”

Dar nu-l fripse deloc. Mâna lui atinse o mână albă şi rece, albă ca zăpada şi ca zăpada de rece. Şi Augusto simţi răspândindu-se în toată fiinţa lui un fluid de seninătate.

Eugenia luă loc.

— Şi domnul acesta… începu pianista.

„Domnul acesta – gândi Augusto fulgerător – domnul acesta! Să mă numească astfel! E semn rău!”

— Domnul acesta, copila mea, care printr-o fericită întâmplare…

— Da, întâmplarea cu canarul.

— Căile Providenţei sunt misterioase! zise sentenţios anarhistul.

— Zic că domnul acesta, continuă mătuşa, care printr-o fericită întâmplare a făcut cunoştinţă cu noi şi care-i fiul unei doamne pe care cândva am cunoscut-o şi preţuit-o mult, domnul acesta, de vreme ce este un amic al casei, a dorit să te cunoască şi pe tine, Eugenia.

— Şi să vă admire! completă Augusto.

— Să mă admire? făcu Eugenia.

— Da, ca pianistă!

— A! aşa…

— Cunosc, domnişoară, marea dumneavoastră, dragoste pentru artă…

— Pentru artă? Care? Arta muzicii?

— Fireşte!

— Atunci aţi fost înşelat, don Augusto!

„Don Augusto! Don Augusto – gândi el – Don! De prost augur acest don! Tot atât de rău ca şi domnul de adineaori!” Apoi, cu glas tare zise:

— Nu vă place muzica?

— Nici gând, vă asigur.

„Liduvina are dreptate – gândi Augusto; asta, odată măritată, când bărbatul va putea s-o întreţină, nici nu se mai atinge de pian!” Apoi, cu glas tare:

— Cum toată lumea susţine că sunteţi o excelentă profesoară…

— Încerc să-mi îndeplinesc cât pot mai bine datoria mea profesională. Şi fiindcă trebuie să-mi câştig existenţa…

— În ce priveşte să-ţi câştigi existenţa… începu don Fermín să spună…

— Bine, ajunge, întrerupse mătuşa, domnul Augusto e informat despre toate…

— Despre toate? Şi despre ce, mă rog? întrebă Eugenia cu asprime şi gata, cu o uşoară mişcare, să se ridice şi să plece.

— Ei, despre ipotecă…

— Cum?! strigă nepoata ridicându-se. Dar ce înseamnă toate astea? Ce vrea să zică vizita dumisale?

— Ţi-am spus o dată, copila mea, că domnul dorea să te cunoască… Şi nu te tulbura aşa…

— Dar sunt lucruri…

— Iertaţi, domnişoară, pe mătuşa dumneavoastră, se rugă şi Augusto, ridicându-se, la rânduh lui, odată cu unchiul şi mătuşa. Nu-i nimic… Şi în ce priveşte ipoteca, în ce priveşte abnegaţia şi dragostea dumneavoastră de muncă, vă asigur că nu eu am cerut mătuşii dumneavoastră să-mi spună aceste lucruri atât de interesante. Eu…

— Da, dumneavoastră v-aţi mulţumit să aduceţi canarul în casă, câteva zile după ce mi-aţi trimis o scrisoare.

— Aşa e, mărturisesc.

— Ei bine, domnul meu, vă voi da răspunsul la această scrisoare când oi pofti eu şi fără constrângerea cuiva. Acum e mai nimerit să mă retrag.

— Bine, foarte bine! exclamă don Fermín. Asta zic şi eu că-i energie şi libertate! Femeia viitorului! Femei ca astea trebuie să le cucereşti prin forţa pumnului, amice Pérez, prin forţa pumnului.

— Domnişoară! zise rugător Augusto apropiindu-se de dânsa.

— Aveţi dreptate… zise Eugenia, şi, ca să se despartă, îi întinse mâna tot atât de albă şi de rece ca

adineauri, asemenea zăpezii.

Când ea întoarse spatele ca să iasă, şi când astfel pieriră ochii ei, izvorul misterioasei lumini spirituale, Augusto simţi valul de foc că-i învăluie trupul, inima zvâcni în piept şi capul fu gata să-i pocnească.

— Nu vă e bine? îl întrebă don Fermín.

— Ce fată! Doamne, ce fată! exclamă doña Ermelinda.

— Admirabilă! Măreaţă! Eroică! O femeie! adevărată femeie! zise Augusto.

— Şi eu spun la fel, adăugă unchiul.

— Iertaţi, domnule Augusto, vorbi din nou mătuşa, iertaţi-o. Fata asta parcă-i un arici; cine ar fi crezut!…

— Dar sunt încântat, doamnă; încântat! Această superbă independenţă de spirit mă entuziasmează mai mult ca orice! Asta, asta şi nu alta, e femeia care-mi trebuie!

— Da, domnule Pérez, da, exclamă anarhistul. Iată femeia viitorului!

— Dar eu, eu ce sunt? intră în vorbă doña Ermelinda.

— Tu, tu eşti femeia trecutului! Femeia viitorului ai văzut-o! E clar că nu degeaba m-a auzit vorbind mereu despre societatea viitoare şi femeia viitorului! Nu degeaba i-am vârât în cap doctrinele emancipatoare ale anarhismului… fără bombe!

— Eu sunt aproape încredinţată, zise mătuşa răudispusă, că ştrengăriţa asta e în stare să arunce şi bombe!

— Şi chiar de-ar fi aşa… insinuă Augusto.

— Nu, asta nu! Asta nu! zise unchiul.

— Ei şi dacă?

— Don Augusto! Don Augusto!

— Cred, adăugă mătuşa, că nu vă veţi părăsi proiectele din pricina celor ce s-au întâmplat…

— Sigur că nu! Va fi cu atât mai meritoriu.

— Atunci, la asalt! Şi, la urma urmelor, ştiţi că suntem de partea dumneavoastră şi că puteţi veni în casa noastră de câte ori veţi voi, fie că Eugenia vrea sau nu.

— Dar, nevastă, Eugenia n-a spus că vizitele lui don Augusto îi displac!... Trebuie s-o cucereşti cu forţa pumnului, amice, cu forţa pumnului! Cu cât ai s-o cunoşti mai bine, cu atât îţi vei da seama ce soi este! O femeie adevărată, don Augusto, şi trebuie cucerită prin forţa pumnului. Nu voiai oare s-o cunoşti?

— Sigur, dar...

— Ne-am înţeles, ne-am înţeles! La luptă va să zică, amicul meu.

— Fireşte, fireşte. Şi acum, la revedere!

Don Fermín îl luă de-o parte pe Augusto ca să-i vorbească:

— Am uitat să-ţi spun: când îi vei scrie Eugeniei, să-i scrii numele cu un şi nu cu un g, Eugenia, şi del Arco cu un k: Eujenia Domingo del Arko.

— Dar pentru ce aşa?

— Fiindcă, în aşteptarea zilei fericite când esperanto va fi limba unică a întregii omeniri, e potrivit să scriem în limba noastră cu ortografia fonetică. Nu mai e nevoie de e, jos cu e! za, ze, zi, zo, zu cu un z şi ka, ke, ki, ku cu un k. Şi afară cu h! H-ul e absurd! E reacţiunea, autoritatea, evul mediu, e retrograd! Jos cu h!

— Va să zică dumneavoastră sunteţi şi fonetist?

— Cum „şi", de ce „şi"?

— În afară de anarhist, esperantist...

— Totul se leagă, dragul meu, totul se leagă. Anarhism, esperantism, spiritism, vegetarianism, fonetism... toate fac una! Jos cu autoritatea! Jos cu diviziunea limbilor! Jos cu materia vulgară şi cu moartea! Jos carnea! Jos cu h! Adio!

Se despărţiră şi Augusto coborî în stradă uşurat de o mare greutate şi aproape vesel. Niciodată n-ar fi bănuit ce se petrecea acum în mintea lui. Felul în care Eugenia i se înfăţişase prima oară când s-au văzut în linişte şi de aproape, departe de a-l face să sufere, îl înflăcăra şi îl încuraja. Lumea îi părea mai largă, mai limpede văzduhul şi mai albastru cerul. Ca şi când acum respira pentru prima oară.

În adâncul scoicii auzului său, cuvintele mamei cântau mereu: „Însoară-te!” Aproape toate femeile pe care le întâlnea pe stradă îi păreau elegante, ultrafrumoase, şi niciuna urâtă. S-ar fi zis că pentru el lumea începea să fie luminată de o nouă şi misterioasă strălucire, izvorâtă din două stele mari, nevăzute, ce sclipesc departe în albastrul cerului, dincolo de bolta ce sé vede. Începea să cunoască lumea. Şi fără să ştie cum, ajunge să se gândească la originea profundă a confuziei vulgare între păcatul cărnii şi căderea primilor noştri părinţi, deoarece au gustat din fructul arborelui ştiinţei binelui şi răului.

Apoi medită asupra doctrinei lui don Fermín cu privire la originea cunoaşterii.

Ajunse acasă. Orfeu, căţeluşul lui, îi ieşi înainte. El îl luă în braţe, îl mângâie şi-i zise: „Astăzi, Orfeu, începem o viaţă nouă. Nu simţi că lumea e mai largă, mai limpede văzduhul şi mai albastru cerul? Ah, Orfeu, când ai s-o vezi, când ai s-o cunoşti!... Atunci vei simţi chinul de-a nu fi decât un câine, aşa cum eu simt chinul de-a nu fi decât un om! Dar spune-mi, Orfeu, cum poţi cunoaşte dacă nu păcătuieşti, dacă însăşi conştiinţa ta nu-i un păcat? Cunoaşterea care nu-i un păcat nu mai e cunoaştere, nu e raţională”.

Şi pe când îi servea masa, credincioasa Liduvina se opri să-l privească.

— Ce mă priveşti aşa? întrebă el.

— Parcă v-aţi schimbat cumva.

— După ce cunoşti?

— Domnul are, parcă, altă faţă.

— Crezi?

— Sigur. Va să zică, merge cu pianista?

— Liduvina! Liduvina!

— Aveţi dreptate, domnule. Dar tare mă doare pentru fericirea dumneavoastră.

— Cine poate şti ce se va întâmpla?

— Aşa e!

Şi amândoi îşi ţintiră privirile în podea, ca şi cum acolo sălăşluia taina fericirii.

IX

A doua zi, Eugenia stătea de vorbă cu un tânăr într-o odăiţă murdară de la o intrare, în vreme ce portăreasa ieşise discret în poarta casei, ca să ia aer.

— Trebuie să sfârşim, Mauricio, zise Eugenia, nu poate să mai meargă aşa, cu atât mai mult cu cât s-a întâmplat ieri ceea ce ţi-am istorisit.

— Dar nu tu singură. spui, replică numitul Mauricio, că acest pretendent e un biet halucinat care trăieşte cu capul în nori?

— Da, dar are parale şi mătuşa n-are să mă lase în pace. Şi, la drept vorbind, nu ţin să fac mojicii nimănui, dar nici n-am chef să tot fiu sâcâită.

— Trimite-l la plimbare!

— Cum asta? Din casa unchiului meu? Şi dacă ei nu vor?

— Nu lua în seamă.

— Nici n-am de gând, dar îmi închipui că tipul îşi va face obiceiul să vină în vizită tocmai când voi fi eu acasă. Înţelegi că pentru atâta lucru n-am să mă închid în odaia mea şi n-am să mă ascund de el. Fără să mă solicite în vreun fel, va face pe martirul în tăcere.

— Lasă-l să facă.

— Nu, eu nu rezist cerşetorilor, de orice soi ar fi ei, şi mai ales acelor care cer de pomană cu ochii. Dacă ai vedea ce priviri îmi aruncă!

— Te mişcă?

— Mă sâcâie. Şi, la urma urmei, de ce nu ţi-aş spune-o? Da, mă mişcă.

— Şi ţi-e teamă?

— Nu fi pisălog! Nu mi-e teamă de nimic. În ochii mei numai tu contezi.

— Ştiam asta! zise Mauricio plin de convingere, şi, punând mâna pe genunchiul Eugeniei, o uită acolo.

— Trebuie odată să te hotărăşti, Mauricio.

— Dar la ce, scumpa mea, la ce?

— La ceea ce trebuie să facem, dragul meu, la ceea ce trebuie să facem, la căsătoria noastră, pentru

Dumnezeu!

— Şi din ce vom trăi?

— Din munca mea, până ai să găseşti şi tu de lucru.

— Din munca ta?

— Da, din această odioasă muzică!

— Din munca ta! Asta nu! Niciodată! Niciodată! Niciodată! Orice, numai să trăiesc din munca ta, nu! Voi căuta, voi continua să caut! Să mai aşteptăm…

— Să mai aşteptăm… Să mai aşteptăm… Dar anii trec! strigă Eugenia bătând în podea cu piciorul pe al cărui genunchi Mauricio îşi aşezase mâna.

Simţind astfel că i se scutură mâna, o retrase de pe genunchi, dar înlănţui cu braţul grumazul Eugeniei şi cu degetele bătu ritmic cerceii logodnicei. Eugenia nu se-mpotrivi.

— Ascultă, Eugenia, dacă vrei, ca să te amuzi, poţi să te porţi frumos cu acest halucinat.

— Mauricio!

— Ai dreptate, frumoasa mea, nu te supăra! Şi atrăgând cu braţul capul Eugeniei, el îi căută buzele cu buzele lui şi se împreunară, cu ochii închişi, într-un sărut umed, lung şi mut.

— Mauricio!

Şi apoi îi sărută ochii.

— Nu se poate să mai meargă aşa, Mauricio!

— Cum! Dar există ceva mai frumos? Crezi că vom fi vreodată mai fericiţi ca acum?

— Îţi spun, Mauricio, că nu mai poate să meargă aşa. Trebuie să cauţi de lucru. Urăsc muzica.

Biata fată simţea tainic, fără să-şi dea bine seama, că muzica e o pregătire eternă, pregătirea pentru un viitor care nu mai vine, eterna iniţiere care nu se isprăveşte niciodată. Era sătulă de muzică.

— Voi căuta de lucru, Eugenia, voi căuta.

— Veşnic spui acelaşi lucru şi veşnic rămânem pe loc.

— Va să zică tu crezi că…

— Ştiu că-n fond eşti un mare pierde-vară şi că va trebui tot eu să-ţi caut de lucru. A! Văd cât de puţin vă

costă pe voi, bărbaţii, să aşteptaţi!…

— Asta nu-i adevărat…

— Lasă, ştiu eu ce spun. Ţi-o repet, nu vreau să-l mai văd pe don Augusto cum mă priveşte cu ochişorii lui plângăreţi, de câine hămesit…

— Dar ce ai, fetiţo?

— Şi acum, adăugă ea ridicându-se şi depărtându-l cu mina, domoleşte-te şi du-te să iei aer, că ai mare nevoie.

— Eugenia! Eugenia! îi murmură la ureche cu glas sec, aproape febril, dacă ai vrea…

— Tu ai nevoie să-nveţi să vrei, Mauricio. Hai! Arată-te bărbat! Caută de lucru. Hotărăşte-te repede! Dacă nu, voi munci eu, dar hotărăşte-te repede. Altfel…

— Altfel, ce?

— Nimic! Trebuie să se sfârşească!

Şi fără să-i dea răgazul să răspundă, ieşi din cămăruţa portăresei căreia îi zise în treacăt:

— Nepotul dumitale e înăuntru, coană Marto, şi spune-i să ia odată o hotărâre.

Cu fruntea sus, ieşi în stradă tocmai când o flaşnetă îi trăgea o polcă furioasă. „Groaznic! groaznic! groaznic!” îşi zise fata şi într-o clipă fugi cât mai departe.

X

CUM AUGUSTO SIMŢEA NEVOIA SA SE DES tăinuie cuiva, se îndreptă spre Cazino, ca să-l vadă pe bunul său amic Victor; era a doua zi după vizita făcută în casa Eugeniei, şi tocmai în clipa când ea, jos, la portăreasă, zgâlţâia indolenţa în dragoste a logodnicului ei.

În urma vizitei, se simţea cu totul altul. Părea că această vizită, descoperindu-i femeia forte – din ochii ei se răspândea vigoare – îi răscolise ca un plug măruntaiele sufletului şi făcuse loc unui izvor până atunci ascuns să ţâşnească. Păşea cu mai multă hotărâre şi răsufla mai uşurat.

„De data asta am un scop, o ţintă în viaţă – îşi zicea el. Trebuie să cuceresc această fată, sau să mă las cucerit de ea. E acelaşi lucru. În dragoste, să fii biruitor sau biruit, cam tot acolo vine. Totuşi, nu!… nu! În cazul de faţă, să fiu

învins, ar însemna ca ea să mă lase pentru celălalt. Da, pentru celălalt, căci aici, nu încape îndoială, celălalt există. Celălalt? Ce fel de celălalt? Eu sunt un pretendent, un solicitator, dar celălalt... mi se pare că el nu mai e nici solicitator, nici pretendent; pentru că nici nu pretinde, nici nu solicită nimic, fiindcă a obţinut deja. Fireşte că nimic mai mult decât dragostea dulcei mele Eugenia. Nimic mai mult...?"

Un trup de femeie, strălucitor de frăgezime, de sănătate şi voioşie, ce trecu pe lângă el, îi întrerupse solilocul şi-l târî pe urma lui. Începu, aproape maşinal, să urmărească acel corp, continuându-şi firul convorbirii cu sine:

„Ce frumoasă e! Asta şi aceea, şi una şi cealaltă. Şi poate că celuilalt aspirant, în loc să pretindă şi să solicite, i se pretinde şi i se solicită; poate că el nici nu i se potriveşte aşa cum ea merită... Dar ce voioasă e mititica asta! Cu câtă graţie salută trecătorul de colo! De unde are ochi ca ăştia? Sunt aproape ca ceilalţi, ea ochii Eugeniei! Ce voluptate să uiţi viaţa şi moartea în braţele ei. Să te laşi legănat de ele, ca de nişte valuri carnale! Celălalt...! Totuşi celălalt nu este logodnicul Eugeniei, cel pe care-l iubeşte ea; celălalt sunt eu. Da, eu sunt celălalt; eu sunt celălalt!"

Fata pe care o urmărea intră într-o casă tocmai când Augusto ajunsese la concluzia că el e celălalt. Rămase locului, uitându-se la casă, şi abia atunci îşi dădu seama că o urmărise. Îşi aminti că plecase spre Cazino şi o luă într-acolo. Şi urmă în gând:

„Ce de mai femei frumoase sunt pe lume, Doamne, Dumnezeule! Aproape toate sunt! Bogdaproste, Doamne, bogdaproste! *Graţias agimus tibi propter magnam gloriara tuam*! 1 Strălucirea ta, Doamne, e frumuseţea femeii! Ce păr, Dumnezeule, ce păr!"

Slujnica ce-l întâmpină în acea clipă cu coşniţa pe braţ avea într-adevăr un păr strălucitor. Augusto se întoarse repede din drum în urma ei. Lumina părea să

1 Mulţumiri aducem ţie întru mare strălucirea ta (lat.).

se fi cuibărit în aurul părului care se zbătea să scape din cosiţe şi să fluture în aerul proaspăt şi transparent. Şi, umbrit de părul ei, un obraz numai zâmbet!

„Eu sunt celălalt, continuă Augusto pe când o urmărea pe fata cu coşul. Nu există oare şi alte femei destinate mie? Ba da, există şi altele, pentru «celălalt». Dar, asemenea ei, a celei unice, nu mai există niciuna! Niciuna! Toate acestea sunt remedii împotriva ei, a celei unice, a Eugeniei mele dragi. Eugenia „mea”? Ei da, prin gândire, prin dorinţă, o fac să fie a mea. El, celălalt, sau mai degrabă acela, s-ar putea să ajungă la posesiunea ei materială; când însă e vorba de tainica lumină spirituală a ochilor ei, Eugenia e a mea, numai a mea! Dar acest păr de aur nu reflectă şi el o tainică lumină spirituală? Să fie o singură Eugenia, sau poate sunt două: una, a mea, şi alta a logodnicului ei? Ei bine! Dacă este aşa, dacă sunt două Eugenii, rămână el eu a lui şi eu voi rămâne eu a mea. Când noaptea, tristeţea îmi va pătrunde în suflet, când îmi va veni o poftă nebună să plâng fără să ştiu de ce, ah, cât de dulce va fi să-mi îngrop faţa, gura, ochii în acest păr de aur şi să respir aerul care se strecoară printre firele lui şi se înmiresmează! Poftim…”

Se simţi deodată ţinut în loc. Fata cu coşniţa se oprise să stea de vorbă cu o prietenă. Augusto şovăi o clipă, apoi, zicându-şi „Hm! găsesc atâtea femei frumoase de când am cunoscut-o pe Eugenia…!”, el îşi reluă drumul spre Cazino.

„Dacă se încăpăţânează să-l prefere pe celălalt, vreau să spun pe cel dintâi, sunt în stare de-o hotărâre eroică, de-o hotărâre a cărei mărinimie va înmărmuri întreaga lume. Mai întâi, fie că mă iubeşte sau nu, istoria asta cu ipoteca nu poate să rămână aşa!”

O explozie de voioşie ce părea să ţâşnească din limpezimea cerului îl smulse din solilocul lui. Lângă dânsul, râdeau două fetişcane, iar râsul lor părea un ciripit de păsări pe o ramură înfloritâ. O clipă, îşi opri privirea setoasă de frumuseţe asupra acestei perechi ce-i păru un singur trup din două făpturi. Se ţineau strâns la braţ. Îi

veni o aprinsă dorinţă să le oprească, să ia câte una de fiecare braţ şi s-o pornească astfel între ele, privind cerul, către care vântul vieţii îi va mâna.

„E uimitor câte femei frumoase întâlnesc de când o cunosc pe Eugenia! îşi spunea el urmărind acea pereche voioasă. Lumea s-a preschimbat în paradis! Ce ochi! Ce păr! Ce râs! Una-i blondă, alta brună! Dar care-i blonda? Care-i bruna? Pentru mine, ele se contopesc una într-alta…”

— Ia spune-mi, dragă, eşti treaz sau dormi?

— Bună, Victor!

— Te-am aşteptat până acum la Cazino. Dacă n-ai mai venit…

— Tocmai veneam…

— Veneai? Pe unde? Pe-aici? Eşti nebun?

— Aşa e, ai dreptate. Dar ascultă, îţi mărturisesc adevărul. Mi se pare că ţi-am vorbit despre Eugenia…

— Pianista? Da, da…

— 7 – Ei bine, sunt amorezat lulea de Eugenia, ca un…

— Ca un amorezat, ştiu. Altceva?…

— Sunt nebun, dragă, nebun. Am văzut-o ieri la ea acasă, m-am dus în vizită la unchiu-său şi mătuşă-sa. Am văzut-o…

— Şi ea te-a privit în ochi. Nu-i aşa? Şi-ai început să crezi în Dumnezeu?

— Nu, nu-i aşa; nu m-a privit, m-a învăluit cu privirea ei. Şi n-am crezut în Dumnezeu, m-am crezut un Dumnezeu.

— Eşti zdravăn atins, amice…

— Şi n-ai idee ce îndrăzneaţă a fost! Dar nu pot pricepe ce mi se întâmplă de atunci: aproape toate femeile pe care le văd îmi par frumoase, şi de când am plecat de la ea, nicio jumătate de oră nu-i, m-am îndrăgostit de trei, ba nu, de patru: una, mai întâi, care trăia întreagă în strălucirea ochilor, apoi alta, pentru păru-i împărătesc, şi, mai adineaori, de două fete dintr-odată, una blondă şi alta brună, ce râdeau ca îngeraşii din ceruri. Pe toate patru le-

am urmărit. Ce-o mai fi însemnând şi asta?

— Asta înseamnă, amice Augusto, că în adâncul sufletului tău zăcea neînsufleţită o provizie de iubire, fără să ştie singură la ce să se cheltuiască; atunci a răsărit Eugenia, pianista, şi te-a zgâlţâit, şi cu vraja ochilor ei a răscolit apa stătută în care dormea iubirea ta. Această iubire s-a deşteptat, a ţâşnit din baltă şi, cum e atât de mare, se împrăştie peste tot. Când un bărbat ca tine se-ndrăgosteşte într-adevăr de o femeie, se-ndrăgosteşte în acelaşi timp de toate celelalte.

— Eu credeam c-o să se întâmple tocmai contrariul… Poftim, uită-te la bruneta asta drăguţă! Parcă-i o noapte luminoasă! E adevărat că negrul absoarbe cel mai mult lumina! Nu vezi lumina ascunsă în părul ei? N-o simţi în negrul ochilor? Ia să ne luăm după ea…

— Cum vrei…

— Ei bine! Degeaba aş fi crezut eu c-o să se întâmple contrariul, că, odată îndrăgostit cu adevărat, te concentrezi asupra unei singure iubiri, mai-nainte risipită asupra tuturor a, şi că toate celelalte femei parcă nici n-ar fi fost şi n-ar face doi bani… Dar nu! Ian te uită, uită-te la această rază de soare din noaptea părului ei!

— Nu-i aşa. Ai să vezi îndată, dacă izbutesc să-ţi explic. Presupun că ai fost îndrăgostit de femeie, fără s-o ştii, în abstract, şi nu de o femeie anume, asta sau cealaltă. Dând cu ochii de Eugenia, acest abstract s-a concretizat şi femeia a devenit o anume femeie şi te-ai îndrăgostit de ea, iar acum, fără s-o părăseşti totuşi, treci de la ea la aproape toate femeile, şi te amorezezi de colectivitate, de specie. Prin urmare, ai trecut de la abstract la concret şi de la concret la genul întreg, de la femeie la o femeie şi de la o femeie la toate femeile!

— Ce metafizică!

— Dar dragostea ce-i altceva, dacă nu metafizică?

— Nu zău?

— Mai ales la tine. Amorul tău e numai cerebral sau, cum se zice de obicei, amor cu capul.

— Asta o crezi tu… exclamă Augusto, puţin vexat şi

puţin indispus, deoarece ideea că iubirea lui nu era decât cerebrală îi pătrunse, îndurerându-l, adâncul sufletului.

— Şi, dacă cercetăm mai amănunţit, te asigur că tu însuţi nu eşti decât o idee pură, o entitate fictivă…

— Atunci nu mă crezi în stare să mă amorezez cu adevărat, ca toţi oamenii?…

— Ba cred că eşti într-adevăr amorezat! Dar numai cu capul. Crezi că eşti amorezat…

— Dar ce înseamnă să fii amorezat, dacă nu faptul de-a crede că eşti?

— O! O! Băieţaşule, e ceva mai complicat decât îţi închipui tu!…

— Ia spune-mi, după ce se cunoaşte că cineva e amorezat şi nu doar crede că este?

— Ascultă, mai bine să renunţăm şi să vorbim despre altceva.

Când Augusto se întoarse acasă, îl luă pe Orfeu în braţe şi-i zise: „Spune-mi, Orfeu, care-i deosebirea dintre a fi amorezat şi a crede numai că eşti? Sunt sau nu sunt amorezat de Eugenia? Oare inima nu-mi zvâcneşte în piept când o văd şi sângele nu-mi arde? Ce? Nu sunt şi eu om ca toţi oamenii? Le voi arăta eu, Orfeu, că sunt un om ca ceilalţi!”

La ora mesei, aflându-se nas în nas cu Liduvina, Augusto o întrebă:

— Spune-mi, Liduvina, după ce se cunoaşte că un om e amorezat într-adevăr?

— Dar ce vă mai veni, conaşule?

— Hai, spune, după ce-l cunoşti?

— Ei bine! se cunoaşte… se cunoaşte după prostiile pe care le face şi le spune. Când un om e într-adevăr amorezat, când, cum se zice, îl scoate din minţi o femeie, atunci nu mai e om…

— Dar atunci ce este?

— Este… este… un lucru, un dobitoc… Femeia face din el ce pofteşte.

— Atunci, şi când o femeie e nebună după un bărbat, când e scoasă din minţi, după cum spui tu, şi bărbatul face

din ea ce pofteşte?

— Nu-i chiar – chiar totuna…

— Cum adică? Cum?

— Asta e cam greu de explicat, conaşule. Dar sunteţi într-adevăr amorezat?

— Păi asta vreau şi eu să verific. Dar prostii de cele boacăne, dacă nu mă-nşel, nici n-am făcut, nici n-am spus…

Liduvina tăcu, iar Augusto îşi zise: „Să fiu într-adevăr amorezat?”

XI

DUPĂ CÂTEVA ZILE, AUGUSTO SUNA LA UŞA lui don Fermín şi a doñei Ermelinda. Servitoarea îl pofti în salon şi-i zise: „Anunţ îndată”. Rămase o clipă singur şi parcă plutind în gol. Simţea că ceva greu de tot îi apasă pieptul. O chinuitoare senzaţie de solemnitate îl înăbuşea. Se aşează şi se ridică imediat. Îşi aruncă privirea la tablourile atârnate pe pereţi, printre care un portret al Eugeniei. Îi veni pofta să fugă din odaie, să se salveze. Îndată auzi paşi mărunţi şi un cuţit îi străpunse inima, şi un fel de pâclă îi acoperi ochii. Uşa salonului se deschise şi Eugenia îşi făcu apariţia. Sărmanul Augusto se sprijini de spătarul unui fotoliu. Văzându-l vânăt, ea păli şi se opri nehotărâtă în mijlocul odăii, apoi, apropiindu-se de el, îi zise cu glas sec şi stins:

— Ce aveţi, don Augusto, nu vă e bine?

— Nu, nu-i nimic…

— Doriţi ceva? Aveţi nevoie de ceva?

— Un pahar cu apă.

Eugenia, folosindu-se de acest pretext, ieşi din încăpere ca să caute ea însăşi paharul cu apă, pe care îl şi aduse imediat. Apa tremura în pahar, dar paharul tremura şi mai tare în mâinile lui Augusto, care lăsă să-i curgă apă pe bărbie, fără să-şi abată ochii din ochii Eugeniei.

— Dacă doriţi, zise ea, să spun să vi se facă o ceaşcă de ceai de muşeţel sau de tei… Ce vi s-a întâmplat?

— Nimic, absolut nimic. Mulţumesc, Eugenia, mulţumesc, spuse el ştergându-şi apa de pe bărbie.

— Atunci foarte bine. Luaţi loc.

Când se aşezară, ea urmă:

— V-am aşteptat zilele acestea şi spusesem chiar servitoarei să vă poftească înăuntru şi să mă anunţe, chiar dacă unchiul şi mătuşa ar fi plecaţi, cum se-ntâmplă uneori după-amiaza. Oricum, aş fi dorit mult să stăm de vorbă singuri.

— O! Eugenia! Eugenia!

— Bine! Bine! mai puţină înflăcărare! Niciodată n-aş fi crezut că veţi fi atât de zguduit, căci m-aţi înfricoşat când am intrat pe uşă. Parcă eraţi un mort.

— Într-adevăr, eram mai mult mort decât viu.

— Va trebui în sfârşit să ne explicăm.

— Eugenia! strigă sărmanul de el, şi-şi întinse mâna pe care o retrase îndată.

— Mi se pare că nu vă simţiţi încă bine, ca să putem vorbi liniştiţi ca doi buni prieteni. Ia să vedem! şi ea îi luă mâna ca să-i cerceteze pulsul.

Pulsul începu să bată febril, pe când sărmanul Augusto deveni roşu, şi fruntea îi ardea. Ochii Eugeniei se şterseră din faţa lui şi nu mai văzu nimic, nimic, decât o negură, o negură roşie. O clipă i se păru că-şi pierde cunoştinţa.

— Fie-ţi milă, Eugenio, fie-ţi milă de mine!

— Liniştiţi-vă, don Augusto, liniştiţi-vă!

— Don Augusto… don Augusto… acest don, don…

— Ei da, bunul meu don Augusto, calmaţi-vă şi să vorbim în linişte.

— Îngăduie-mi atunci… şi luă între mâinile sale alba şi recea mână de zăpadă, cu degete lungi şi subţiri, făcute să dezmierde clapele de pian şi să scoate dulci arpegii.

— Dacă vă face plăcere, don Augusto.

Şi el duse mâna la buze şi o acoperi cu sărutări care abia încălzeau alba ei răceală.

— Când veţi sfârşi, don Augusto, vom începe să stăm de vorbă.

— Dar ascultă, Eugenia, vezi tu…

— Nu, nu, nu, să fim serioşi!

Şi, retrăgându-şi mâna, urmă:

— Nu ştiu ce fel de speranţe v-au dat unchiul şi mătuşa, sau mai degrabă mătuşa, dar am impresia că v-aţi înşelat.

— Cum asta?

— Cred că vi s-a spus că am un logodnic.

— Ştiu.

— Ei v-au spus-o?

— Nu, nimeni nu mi-a spus nimic, dar o ştiu.

— Atunci?…

— Dar, Eugenia, nu pretind nimic, nu urmăresc nimic, nimic nu cerşesc. Mă voi mulţumi, Eugenia, dacă m-ai lăsa să vin din când în când şi să-mi împrospătez spiritul în privirile ochilor tăi, să mă îmbăt de aerul pe care îl respiri…

— Toate astea, don Augusto, sunt lucruri pe care le citeşti în cărţi; să renunţăm. Nu am nimic împotrivă să vii când vei avea poftă să mă vezi şi să mă revezi, să-mi vorbeşti şi chiar… ai văzut prea bine, chiar să-mi săruţi mâna, dar am un logodnic pe care-l iubesc şi cu care vreau să mă mărit.

— Dar într-adevăr îl iubeşti?

— Poftim întrebare!

— Şi după ce anume îţi dai seama că eşti îndrăgostită de el?

— Dar ai înnebunit, don Augusto?

— Nu, deloc. Te întreb asta fiindcă cel mai bun amic al meu mi-a spus că mulţi îşi închipuiesc că sunt îndrăgostiţi fără să fie…

— Despre dumneata a spus asta, nu? – Da, despre mine a spus, şi ce dacă?…!

— Fiindcă în cazul dumitale se prea poate să se potrivească…

— Dar crezi tu, Eugenia, poţi să crezi că într-adevăr nu sunt îndrăgostit de tine?

— Nu vorbi aşa tare, don Augusto, ar putea să te audă servitoarea…

— Da, continuă el înflăcărându-se, sunt unii care cred

că eu nu pot iubi cu adevărat!…

— Scuză-mă un pic, îl întrerupse Eugenia care ieşi, lăsându-l singur.

Ea se întoarse după un minut şi-i zise cu cel mai mare calm:

— Ei, don Augusto, te-ai liniştit acum?

— Eugenia! Eugenia!

În acest moment se auzi sunând clopoţelul, şi Eugenia zise:

— Unchiul şi mătuşa!

Iar aceştia intrară imediat în salon.

— Don Augusto a venit să vă vadă; chiar eu i-am deschis; a voit să plece, dar l-am poftit înăuntru. I-am spus că nu veţi întârzia, aşa că, iată-l!

Don Fermín exclamă:

— Va veni vremea când vor dispărea toate convenţionalismele sociale! Sunt convins că zidurile şi îngrădirile proprietăţilor private nu-s decât un excitant pentru ceea ce numim hoţi, câtă vreme hoţii adevăraţi sunt ceilalţi, proprietarii. Nu există proprietate mai sigură decât aceea care-i fără zid şi fără îngrăditură, la îndemâna tuturor. Omul se naşte bun, e în chip firesc bun; societatea îl face rău şi-l perverteşte…

— Ia mai taci, bărbate! strigă doña Ermelinda. Nu mă laşi s-ascult cântecul canarului! îl auziţi, don Augusto? Un deliciu să stai şi să-l asculţi! Când Eugenia a început să înveţe pianul, aveam un canar care o asculta totdeauna, înflăcărându-se, şi cu cât bătea mai tare clapele, cu atât cânta şi el mai tare. Dar din asta, sleit de puteri, a şi murit…

— Până şi animalele domestice se molipsesc de viciile noastre! adăugă unchiul. Am scos din sfânta stare naturală până şi animalele care trăiesc pe lângă noi! Ah! omenire, omenire!

— Ne-aţi aşteptat mult, don Augusto? întrebă mătuşa.

— O! Deloc, doamnă, absolut deloc, un moment numai, cât ai clipi din ochi… cel puţin aşa mi s-a părut…

— A! Bine! Înţeleg.

— Da, mătuşă, foarte puţin, tocmai atât cât i-a trebuit ca să-şi revină dintr-o uşoară indispoziţie care îl cuprinsese pe stradă…

— Cum?

— O, n-a fost nimic, doamnă, nimic…

— Acum vă părăsesc, am treabă, zise Eugenia, care întinse lui Augusto mâna şi ieşi.

— Ei! Cum merg lucrurile? îl întrebă mătuşa pe Augusto, de îndată ce Eugenia plecă.

— Ce lucruri?

— Cucerirea, de!

— Rău, foarte rău! Mi-a mărturisit că are un logodnic şi că trebuie să se mărite cu el.

— Nu ţi-am spus eu? Ermelinda, eu ţi-am spus-o!

— Nu, nu şi nu! Nu se poate aşa ceva. Povestea asta cu logodnicul e o bazaconie, don Augusto, o nebunie!

— Dar dacă-l iubeşte, doamnă?

— Asta zic şi eu, exclamă unchiul. Asta zic şi eu. Libertatea! Sfânta libertate! Libera alegere! Asta e!

— Ei bine! Nu, nu şi nu! Nu cumva ştrengăriţa asta ştie ea mai bine ce trebuie să facă?… Auzi! Să vă dispreţuiască, don Augusto! Să vă dispreţuiască pe dumneavoastră în persoană! Nu se poate.

— Dar gândiţi-vă, doamnă… Nu poţi, nu trebuie să siluieşti astfel voinţa unei fete ca Eugenia… E vorba de fericirea ei şi numai de asta trebuie să ne îngrijim noi şi să ne sacrificăm pentru asta, dacă e nevoie…

— Dumneavoastră, don Augusto, dumneavoastră să vă sacrificaţi?

— Da, doamnă, eu! Sunt gata să mă jertfesc pentru fericirea Eugeniei, a nepoatei dumneavoastră, căci fericirea mea e s-o văd pe ea fericită!

— Bravo, exclamă unchiul, bravo, bravo! Iată un erou! Iată un anarhist… mistic!

— Eu, anarhist? întrebă Augusto.

— Da, anarhist. Căci anarhismul meu constă tocmai în faptul că fiecare se jertfeşte pentru ceilalţi, că fiecare e fericit făcându-i fericiţi pe ceilalţi…

— Totuşi nu pari destul de mulţumit, Fermín, când întâmplăto. r ţi se serveşte supa numai cu zece minute după douăsprezece!

— Bun! Dar ştii bine, Ermelinda, că anarhismul meu e teoretic… Mă străduiesc să ajung la perfecţiune, dar…

— Şi fericirea e teoretică! zise Augusto, ca şi când şi-ar fi vorbit sieşi, apoi adăugă: M-am hotărât să mă jertfesc pentru fericirea Eugeniei şi m-am gândit să săvârşesc un act eroic.

— Anume care?

— Nu mi-aţi spus într-o zi, doamnă, că acea casă lăsată Eugeniei de un tată nenorocit…

— Sărmanul meu frate!

— …e împovărată de ipoteci, care îi mănâncă toată renta?

— Da, domnule.

— Ei bine! Ştiu ce-mi rămâne de făcut.

Şi se îndreptă spre uşă.

— Dar, don Augusto…

— Augusto se simte în stare de hotărârile cele mai eroice, de cele mai mari sacrificii. Şi acum vom vedea dacă-i amorezat numai cu capul său şi cu inima, vom vedea dacă se crede îndrăgostit fără să fie. Eugenia, doamnă, m-a deşteptat la viaţă, la viaţa adevărată, şi.

oricum o fi, îi datorez o eternă recunoştinţă. Şi acum la revedere!

Ieşi cu solemnitate. Abia păşi el pragul, şi doña Ermelinda exclamă: – Mare ştrengăriţă!

XII

A DOUA ZI, LIDUVINA ÎL ANUNŢA PE AUgusto:

— Domnule, a venit spălătoreasă.

— Spălătoreasă? A, da! Să intre.

Fata intră, ducând coşul mare cu rufăria lui Augusto călcată. O clipă se priviră în ochi, iar biata fată simţi că i se aprind obrajii. Niciodată nu i s-a întâmplat aşa ceva, de când venea aici în casă. Înainte, domnişorul parcă nici n-o vedea, ceea ce o neliniştea şi-o chinuia mult, ca una ce ştia cât preţuieşte. Să nu se uite la ea! Să n-o privească aşa

cum o privesc toţi bărbaţii! Să n-o soarbă din ochi sau mai curând să nu dezmierde, cu ochii lui, ochii ei, gura ei, întregul obraz!

— Ce ai, ftosario, căci aşa te cheamă, nu?

— Da, aşa mă cheamă.

— Ei! Ce ai?

— Ce să am, domnişorule Augusto?

— Niciodată nu te-am văzut roşind aşa. De altfel, îmi pari cu totul alta.

— Ba mi se pare, domnişorule, că matale eşti cu totul altul…

— Poate, poate… Dar vino, apropie-te.

— Hai să lăsăm gluma. Mă grăbesc.

— Să lăsăm gluma! Crezi că glumesc? zise el pe-un ton mai serios. Apropie-te, colea, să te văd mai bine.

— Dar nu m-aţi mai văzut de-atâtea ori?

— Ba da, dar n-am observat până acum că eşti atât de drăguţă…

— Vai, domnişorule, nu vă râdeţi aşa de mine… şi faţa îi ardea ca focul.

— Şi poftim, ce culori în obraji, ca un soare…

— Zău că…

— Vino colea, vino. Îţi închipui cumva că domnişorul Augusto a înnebunit, nu-i aşa? Ei bine! Nu, n-a înnebunit deloc. Până acum am fost nebun, sau mai degrabă până acum am fost dobitoc, dobitoc sadea, pierdut într-o negură, orb… Numai de curând mi s-au deschis ochii. Vezi bine, de-atâtea ori ai intrat aici în casă şi m-am uitat la tine fără să te văd. Parcă nici n-am trăit până acum, Rosarito, exact parcă nici n-am trăit… Am fost un dobitoc, dobitoc… Dar ce-i, micuţa mea, ce ai?

Rosario, care a trebuit să se aşeze pe un scaun, îşi ascunse obrazul în palme şi începu să plângă. Augusto se ridică, închise uşa, se-ntoarse către fată şi, cu mâna pe umărul ei, îi zise cu glasul cel mai cald, cel mai mângâietor, şi foarte încet:

— Dar ce e, micuţa mea, ce ai?

— Cu povestea dumitale, don Augusto, mă faci să

plâng…

— Îngeraşule!

— Nu mai vorbi aşa, don Augusto.

— Cum să nu vorbesc? Da, aşa e, am trăit ca un orb, ca un dobitoc, ca şi când nici n-aş fi trăit, până-n clipa când a venit o femeie, mă-nţelegi, alta, care mi-a deschis ochii. Atunci am descoperit lumea şi mai ales am învăţat să vă observ pe voi, femeile…

— Şi femeia aceea? O fi o femeie rea…

— Rea? Rea, zici? Ştii tu ce spui, Rosario, ştii? Ştii tu ce înseamnă rău? Ce înseamnă să fii rău? Nu, nu, femeia aceea e un înger, ca tine; dar femeia aceea nu mă iubeşte… nu mă iubeşte… nu mă iubeşte… şi zicând acestea glasul i se stinse şi ochii i se împăienjeniră de lacrimi.

— Sărăcuţul don Augusto!

— Ah, da! Zici bine, Rosario, sărăcuţul don Augusto! Dar ascultă, Rosario, dă dracului acest „don” şi spune simplu: sărăcuţul Augusto! Haide, zi: sărăcuţul Augusto…

— Dar, domnişorule…

— Hai, spune: sărăcuţul Augusto!

— Dacă stărui matale… sărăcuţul Augusto!

Augusto luă loc.

— Vino încoace! îi zise el.

Ea se ridică dintr-odată, ca pe arcuri, ca hipnotizată, cu răsuflarea gâfâind. El o luă, o aşeză pe genunchi, o strânse puternic la piept şi, lipind obrazul de obrazul îmbujorat al fetei, izbucni:

— Ah! Rosario! Rosario! nu ştiu ce am, nu mai ştiu pe ce lume mă aflu! Femeia aceea pe care tu ai numit-o rea, fără s-o cunoşti, m-a orbit deschizându-mi ochii. Până acum n-am trăit şi acum trăiesc. Dar numai acum, când trăiesc, simt ce înseamnă să mori. Trebuie să mă feresc de femeia asta, de privirea ei. Îmi vei da tu, Rosario, o mână de ajutor, mă vei ajuta tu să mă apăr contra ei?

Un „da” infinit de dulce, ca un susur ce părea că vine dintr-altă lume, atinse uşor auzul lui Augusto.

— Acum nu mai ştiu ce e cu mine, Rosario, nici ce

vorbesc, nici ce fac, nici ce gândesc. Nici măcar atât nu mai ştiu: dacă sunt sau nu îndrăgostit de acea femeie, de aceea pe care tu o numeşti rea…

— Dar, don Augusto, eu…

— Augusto, scurt, Augusto…

— Augusto, eu…

— Bine, nu spune nimic, ajunge, şi, îşi închise ochii. Taci, lasă-mă să vorbesc singur, cu mine însumi. Aşa am trăit de la moartea mamei, cu mine însumi, cu mine singur, cum s-ar zice adormit. Şi nu ştiu ce-nseamnă să dormi alături de cineva, să dormi în doi cu acelaşi somn. Să dormi cu cineva! Nu să dormi împreună fiecare cu visul lui, nu, ci să dormi împreună, să dormi împreună acelaşi vis! Dacă am dormi acelaşi somn, noi doi, Rosario?

— Şi femeia aceea… începu biata copilă, tremurând în braţele lui Augusto şi cu lacrimi în glas.

— Femeia aceea nu mă iubeşte, Rosario… nu mă iubeşte… nu mă iubeşte… Dar m-a învăţat că există şi alte femei, prin ea am aflat că există celelalte femei… şi una din ele ar putea să mă iubească… Mă vei iubi tu oare, Rosario, spune, mă vei iubi?

Şi, ca un nebun, o strângea la piept.

— Cred că da… că vă voi iubi…

— Că te voi iubi, Rosario, că te voi iubi!

— Că te voi iubi!…

În clipa aceea, uşa se deschise, Liduvina apăru şi o închise imediat scoţând un „ah” de surpriză. Augusto se tulbură mult mai mult decât Rosario. Fata se sculă repede, se scutură, îşi aranjă părul şi zise cu glasul tremurat:

— Ei, domnişorule, facem socoteala?

— Da, ai dreptate. Dar mai vii, nu, ai să mai vii?

— Da, mai viu.

— Şi mă ierţi, spune, îmi ierţi totul?

— Să iert… ce?

— Asta, asta… A fost o clipă de nebunie. Mă ierţi?

— N-am ce să iert, domnişorule. Dar aţi face bine să nu vă mai gândiţi la femeia aceea.

— Dar tu, tu te vei gândi la mine?

— Acum trebuie să plec.

Făcură socoteala şi Rosario plecă. Abia plecă şi Liduvina îşi făcu apariţia:

— Mă întrebai, domnule, mai zilele trecute, după ce cunoşti că un bărbat e amorezat sau nu, aşa-i?

— Într-adevăr.

— Şi ţi-am spus că face sau că spune prostii. Ei1 bine, acum pot să-ţi garantez că eşti amorezat.

— Dar de cine? De Rosario?

— De Rosario?… Vai de mine!… De cealaltă!

— Şi după ce vezi tu asta, Liduvina?

— Na! Ai făcut şi-ai spus ăşteia ceea ce nu poţi să faci şi să spui celeilalte.

— Va să zică, tu crezi că…

— Nu, nu, presupun că n-aţi mers chiar atât de departe, dar…

— Liduvina! Liduvina!

— Cum doreşte domnişorul.

Bietul băiat se duse să se culce, cu capul arzând. Trântindu-se în pat, la picioarele căruia dormea Orfeu, spuse: „Ah, Orfeu, Orfeu, ce trist e să dormi singur, singur, să dormi un singur somn! Somnul unui om singur e o iluzie, o aparenţă; somnul în doi e adevărul, realitatea. Ce-i lumea reală dacă nu somnul pe care-l visăm cu toţii, visul comun?”

Şi se adânci în somn.

XIII

DUPĂ CÂTEVA ZILE, ÎNTR-O DIMINEAŢĂ, Liduvina intră în odaia lui Augusto ca să-i anunţe că o domnişoară întreba de el.

— O domnişoară?

— Da, pianista.

— Eugenia?

— Da, Eugenia. Cu siguranţă că nu numai dumneata ai înnebunit.

Bietul Augusto începu să tremure. Se simţea acuzat şi condamnat. Sări din pat, se stropi repede pe faţă, se îmbrăcă, şi fu gata la orice s-ar întâmpla.

— Ştiu, don Augusto, zise cu gravitate Eugenia de cum intră, că ai răscumpărat datoria pe care o aveam la creditorul meu şi că ipoteca proprietăţii se află astăzi în mâinile dumitale.

— Mărturisesc, aşa e.

— Cu ce drept ai făcut asta?

— Cu dreptul pe care-l are orice cetăţean, domnişoară, de-a cumpăra ce-i place şi ceea ce posesorul lucrului vrea să-i vândă.

— Nu asta am vrut să spun. Te întreb, de ce ai cumpărat casa?

— Pur şi simplu fiindcă mă durea să văd că depinzi Ide un om căruia îi eşti poate indiferentă şi despre care bănuiesc că nu-i decât un negustor fără scrupule.

— Şi fiindcă, pare-se, dumitale nu-ţi sunt indiferentă, ai preferat să depind de dumneata…

— O! nu, nu aşa, asta niciodată, niciodată! Niciodată, Eugenia, niciodată! Nu caut să ajungi să depinzi de mine. Mă ofensezi dacă presupui aşa ceva. Vei vedea îndată…

Şi, lăsând-o singură, ieşi foarte agitat.

Se întoarse după o clipă cu nişte hârtii în mână.

— Poftim, Eugenia, iată documentele ipotecii cumpărate. Ia-le şi fă ce vrei cu ele.

— Cum?

— Renunţ la tot. Pentru asta le-am cumpărat.

— Ştiam eu, şi de aceea îţi spun că dumneata cauţi cu orice preţ să mă faci să depind de dumneata. Vrei să mă legi prin recunoştinţă. Vrei să mă cumperi.

— Eugenia! Eugenia!

— Da, vrei să mă cumperi, vrei să mă cumperi. Vrei să cumperi nu dragostea mea, care nu-i de vânzare, ci trupul meu.

— Eugenia! Eugenia!

— Nu ştiu dacă-ţi dai seama, dar asta e o infamie, nimic altceva decât o infamie.

— Eugenia, pentru numele lui Dumnezeu, Eugenia…

— Nu te apropia, că nu răspund de faptele mele!

— Ba da, am să mă apropii. Pălmuieşte-mă, Eugenia,

loveşte-mă, insultă-mă, scuipă-mă în faţă, fă ce vrei cu mine!

— Nu meriţi nici atât, zise Eugenia ridicându-se. Mă duc, dar ia notă că nu accept pomana sau cadoul dumitale! mai mult ca oricând, voi munci, ÎI voi face să muncească şi pe logodnicul meu, în curând soţul meu, şi ne vom asigura traiul. Iar în ce priveşte casa mea, păstrează-ţi-o.

— Dar, Eugenia, dacă nu mă-mpotrivesc deloc să te măriţi cu acest logodnic de care-mi. vorbeşti?

— Cum? cum? Ce tot îndrugi?

— Şi dacă n-am făcut toate aceste nici cu scopul ca, legată prin recunoştinţă, să mă iei în sfârşit de bărbat!… Dacă renunţ la propria mea fericire sau, mai mult, dacă fericirea mea este să te văd pe tine fericită, să te văd fericită cu soţul ales după plac!…

— A! Bine! Bine! înţeleg. Ţi-ai ales rolul de victimă eroică, rolul de martir! Păstrează casa, îţi spun. Ţi-o fac cadou.

— Dar, Eugenia, Eugenia!…

— Destul!

Şi, fără să-l mai privească, cei doi ochi de foc dispărură.

Augusto rămase o clipă năucit, parcă îşi pierduse conştiinţa că trăieşte, şi, când risipi negura acestei tulburări lăuntrice care-l învăluia, îşi luă pălăria şi ieşi în stradă, ca să rătăcească la întâmplare. Trecând pe lângă biserica Sfântul Martin, intră înăuntru, fără să-şi dea seama de ceea ce face. Nu distinse în întunericul bisericii decât lumina mocnitoare a candelei aprinse în faţa altarului principal. Avu senzaţia că respiră întunericul, mirosul de vechime, mirosul tradiţiei afumate de tămâie, al acestui lăcaş secular, şi, mergând aproape pe bâjbâite, se aşează pe o bancă. Mai curând căzu decât se aşeză. Se simţea ostenit, ostenit de moarte, ca şi când tot acest întuneric, toată această vechime pe care o respira îi apăsa inima. Din când în când, o tuse înăbuşită se distingea dintr-un murmur ce părea că vine de departe, de foarte departe. Îşi aduse aminte de maică-sa.

Închise ochii şi se gândi din nou visând la casa lor liniştită şi curată, în care lumina pătrundea prin florile albe brodate pe perdele. Îşi revăzu în minte mama forfotind prin casă fără zgomot, veşnic îmbrăcată în negru, cu zâmbetul acela al ei umezit de lacrimi. Apoi retrăi întrega-i viaţă de copil, contopită cu viaţa mamei, pe când trăia sub scutul ei, şi în sfârşit moartea înceată, gravă, dulce, fără dureri a sărmanei femei, când ea se duse de pe lume ca o pasare călătoare ce-şi ia zborul pe nesimţite. Îşi mai aduse aminte, sau visă din nou cum îl găsi pe Orfeu şi îndată se pomeni cuprins de o stare ciudată, ce făcea să-i treacă pe dinainte, ca pe ecranul unui cinematograf, viziunile cele mai stranii.

Alături de el, un bărbat bolborosea rugăciuni. Când omul se ridică să iasă, Augusto îl urmă. La ieşirea din biserică omul îşi muie arătătorul şi mijlociul mâinii drepte în agheasmatar şi îl stropi şi pe Augusto cu apă sfinţită, apoi îşi făcu cruce. Se găsiră faţă-n faţă, la uşiţa cu grilaj.

— Don Avito! exclamă Augusto.

— Chiar el, iubite Augusto, el în persoană.

— Dumneata aici?

— Da, eu aici. Viaţa te învaţă multe, iar moartea şi mai multe. Amândouă te învaţă cu mult mai mult decât ştiinţa.

— Bine! Dar ce facem cu viitorul geniu?

Don Avito Carrascal îi istorisi jalnica poveste a fiului său şi conchise glăsuind:

— Acum vezi, Augusto, cum se face că am ajuns aici…

Augusto tăcea, coborând privirea. O apucară prin piaţa Alameda.

— Da, Augusto, da, reluă don Avito, viaţa este singurul dascăl al vieţii; niciun învăţământ de pe lume nu ţi-o poate preda. Nu înveţi să trăieşti decât trăind, şi fiece om trebuie să ia mereu de la capăt ucenicia vieţii…

— Dar opera generaţiilor, don Avito, moştenirea din veacuri, ce facem cu ele?

— Nu există decât două moşteniri: moştenirea

iluziilor şi moştenirea decepţiilor, şi aceste două moşteniri nu le găseşti decât acolo unde ne întâlnirăm adineauri, în biserică. Fără îndoială, te-ai dus acolo, mânat de-o mare iluzie sau de o mare dezamăgire.

— De amândouă.

— Foarte bine, de amândouă, sigur. Căci iluzia, speranţa, zămislesc decepţia, amintirea, iar decepţia, amintirea, la rândul lor zămislesc iluzia, speranţa. Ştiinţa e realitatea, e prezentul, dragă Augusto, şi eu nu mai pot trăi din nimic prezent. De când sărmanul meu Apolodor, victima mea – el grăi aceste cuvinte cu lacrimi în glas – a murit, adică s-a sinucis, nu mai există pentru mine prezent posibil, nu mai există ştiinţă, nici realitate care să conteze în ochii mei. Nu mai pot trăi decât din amintire şi din speranţă. Şi am venit să-ngenunchez în acest lăcaş al tuturor iluziilor şi al tuturor dezamăgirilor, în biserică!

— Va să zică ai început să crezi?

— Ştiu şi eu?…

— Dar cum? Nu crezi?

— Nu ştiu dacă cred sau nu: ştiu că mă rog. Şi nici nu prea ştiu bine ce spun când mă rog. Suntem mai mulţi care ne întrunim aici, când se lasă seara, să înşirăm mătănii. Eu nu ştiu cine sunt ei, nici ei nu ştiu cine sunt eu, dar ne simţim strânşi într-o legătură intimă unii cu alţii. Gândesc şi acum că această blestemată omenire are nevoie să i se zămislească genii.

— Dar soţia dumitale, don Avito?

— Ah, soţia mea! exclamă Carrascal, pe când o lacrimă ivită în colţul ochilor părea iluminată de o sclipire lăuntrică. Soţia mea! Abia acum am descoperit-o! Nu ştiam ce posedam în făptura ei, până în clipa groaznicei mele nenorociri. N-am pătruns taina vieţii decât în nopţile grozave care au venit după sinuciderea dragului meu Apolodor, când cu fruntea sprijinită de sânul ei de mamă plângeam, plângeam. Şi ea, mângâindu-mă uşor pe creştet, îmi spunea: „Sărmanul meu copil! Sărmanul meu copil!” Niciodată, niciodată n-a fost mai maternă ca în acele clipe. N-aş fi crezut niciodată, făcând-o să fie mamă cu scopul de

a-mi procura materia primă a geniului, n-aş fi crezut niciodată, făcând-o să fie mamă, că într-o bună zi voi avea nevoie de dânsa ca de-o mamă. Căci eu nu mi-am cunoscut mama, Augusto, nu mi-am cunoscut-o. N-am avut mamă. N-am ştiut niciodată ce înseamnă să ai o mamă, până în clipa când nevasta mea, pierzându-şi copilul, s-a simţit mamă pentru mine. Tu ai cunoscut-o pe mama ta, Augusto, pe această minunată doña Soledad, altfel te-aş fi sfătuit să te însori.

— Am cunoscut-o, don Avito, dar am pierdut-o şi colo, în biserică, mi-am amintit de ea…

— Ei bine, dacă vrei s-o regăseşti, însoară-te, Augusto, însoară-te!

— Dar n-o voi regăsi aceeaşi.

— E adevărat. Totuşi, însoară-te!

— Dar cum? adăugă Augusto cu un zâmbet silit, amintindu-şi de una din ideile lui don Avito. Cum? Deductiv sau inductiv?

— Lasă astea, Augusto. Pentru numele lui Dumnezeu, nu-mi mai aduce aminte de aceste tragedii! Dar, hai, ca să vorbesc ca tine: însoară-te intuitiv!

— Dar dacă femeia pe care o iubesc nu mă iubeşte?

— Însoară-te cu femeia care te va iubi, chiar dacă tu n-ai s-o iubeşti pe ea. E mai bine să te însori ca să ţi se cucerească dragostea decât ca s-o cucereşti tu pe a altuia. Caută o femeie care te iubeşte.

Ca o fulgerare, chipul micuţei spălătorese îi trecu prin minte lui Augusto. Căci îşi făcuse iluzia că sărăcuţa fată se amorezase de dânsul.

În sfârşit, Augusto se despărţi de don Avito şi se-ndreptă spre Cazino. Voia să-şi limpezească negura minţii şi a inimii, făcând cu Victor o partidă de şah.

XIV

Augusto baga de seamă că amicului său Victor i se întâmplase ceva neobişnuit. Nu-i izbutea nicio mişcare la şah, stătea tăcut şi rău dispus.

— Ţi s-a întâmplat ceva, Victor…

— Da, dragă, mi s-a întâmplat ceva foarte serios. Am

nevoie de reconfort. Hai să ieşim! Noaptea e foarte frumoasă. Am să-ţi istorisesc totul.

Victor, deşi cel mai intim prieten al lui Augusto, avea totuşi cu cinci sau şase ani mai mult decât el şi era însurat de peste doisprezece ani. Luase hotărârea să se-nsoare de foarte tânăr, din datorie a conştiinţei, zicea el. Copii nu avea.

Când ajunseră în stradă, Victor începu:

— Tu ştii, Augusto, că a trebuit să mă-nsor foarte tânăr…

— A trebuit?!

— Ei hai, nu mai face pe miratul, toată lumea cunoaşte povestea. Părinţii noştri, ai Elenei şi-ai mei, ne-au căsătorit încă de pe când eram copii. Căsătoria a fost un joc pentru noi. Ne jucam de-a soţul şi soţia. Numai că la mijloc a fost o falsă alarmă.

— Dar ce a fost o falsă alarmă?

— Ei! Motivul pentru care am fost căsătoriţi! Decenţa exagerată a părinţilor noştri. Şi-au dat seama de o nebunie a noastră care stârnise puţină zarvă şi, fără să aştepte să vadă care vor fi urmările, sau dacă vor fi urmări, s-au grăbit să ne căsătorească.

— Foarte bine au făcut.

— Nu-s de aceeaşi părere. În orice caz, acel pas greşit n-ar fi avut deloc urmări, cum n-au avut nici paşii greşiţi făcuţi după căsătorie.

— Paşii greşiţi?

— Fireşte, în cazul nostru, nu era altceva. Ţi-am mai spus-o, noi ne jucam de-a soţul şi soţia…

— Victor!

— Ei, nu te scandaliza! Am fost şi suntem încă prea tineri ca să ne pervertim. Dar lucrul la care gândeam cel mai puţin era fără îndoială ideea de a întemeia un cămin. Eram doi copii ce alcătuiau laolaltă ceea ce se chema o viaţă conjugală. Dar s-a scurs un an şi, văzând că nu există niciun rezultat, începurăm să ne încruntăm, să ne privim iscoditori, să ne învinovăţim mutual, în tăcere. Nu mă împăcam cu ideea să nu fiu tată. Eram bărbat în toată

puterea cuvântului, aveam peste douăzeci şi unu de ani şi, la drept vorbind, nu mă puteam resemna să fiu inferior celorlalţi, inferior oricărui dobitoc care-şi are primul copil exact după nouă luni de la cununie sau chiar mai-nainte.

— Foarte bine, dragă, dar a cui e vina?

— Fireşte, fără să i-o spun în faţă, dădeam vina pe ea şi-mi spuneam: „Femeia asta e stearpă şi mă face ridicol”. Iar ea, la rândul ei, fără nicio îndoială, mă învinuia pe mine şi presupunea, cine ştie!…

— Ei, ce anume?

— Nimic. Dar când trece un an şi apoi altul şi aşa mai departe, fără ca o căsnicie să-şi aibă copii, femeia începe să-şi spună că bărbatul e de vină, fiindcă n-a fost sănătos când s-a căsătorit, că tăinuia vreo boală… mai ştiu eu. Fapt este că simţeam cum devenim duşmani unul altuia. Intrase diavolul în casa noastră şi în cele din urmă se dădu pe faţă, iar reproşurile începură: „Nu eşti bun de nimic” şi: „Ba cine nu-i bun de nimic, eşti tu!” şi toate celelalte.

— Va să zică din pricina asta, după doi sau trei ani de la căsătorie, ai început să arăţi atât de bolnav, atât de chinuit, de neurastenic, şi a trebuit să te internezi singur în sanatoriul acela?

— Nu, nu, nu era asta… A fost ceva mai rău. Un moment tăcură. Victor îşi coborî privirea în pământ.

— Bine, bine, nu-mi spune; nu te silesc să-mi dezvălui toate secretele tale.

— Ei şi, ce-o să fie? Am să ţi le spun. Adevărul e că, exasperat de zbuciumul meu interior, am început să cred că toată chestiunea nu depinde de intensitate sau de orice altceva, ci de număr, înţelegi?

— Da, cred că înţeleg.

— Şi am început să mănânc ca un dobitoc ceea ce credeam că-i mai hrănitor şi mai substanţial, tot felul de mâncăruri picante, în special mâncărurile. ce trec drept cele mai afrodiziace şi începui să înteţesc legăturile cu soţia mea. Şi îţi închipui că…

— …Te-ai îmbolnăvit.

— Evident! Şi mi-am dat seama la timp! Altfel, m-aş fi

dus pe lumea cealaltă! Dar m-am oprit şi m-am vindecat în ambele sensuri, apoi m-am întors la Elena, ne-am liniştit şi resemnat. Încetul cu încetul, nu numai pacea se restabili, dar însăşi fericirea. La începutul acestei vieţi noi, după trei sau patru ani de căsnicie, mai jeleam câteodată singurătatea noastră, dar în cele din urmă ne-am consolat şi ne-am obişnuit repede. Ajunserăm să nu ne mai pară rău după copii şi chiar să-i deplângem pe cei ce au. Ne-am obişnuit unul cu altul, ne-am creat un obicei din a trăi cu celălalt. Tu nu poţi înţelege acest lucru…

— Nu, asta n-o înţeleg.

— Ei bine! Eu mi-am creat o obişnuinţă din soţia mea, iar Elena şi-a creat o obişnuinţă din mine. Toate la noi erau moderat orânduite, toate, ca cele trei mese. La ora prânzului, precis, nicio clipă mai devreme, nicio clipă mai târziu, supa era pe masă, şi în aşa fel, că mâncam aproape în fiecare zi acelaşi lucru, în aceeaşi ordine, în aceeaşi cantitate. Am groază de schimbare şi Elena la fel. În casa mea se trăieşte după ceas.

— Asta îmi aduce aminte de vorbele amicului nostru Luis, despre familia Romera: sunt nişte soţi burlaci.

— De fapt, nu există burlac mai burlac, mai aprig decât căsătoritul fără copii. Odată, ca să înlocuim lipsa copiilor, căci la urma urmelor dacă sentimentul patern nu murise în mine cu desăvârşire, sentimentul maternităţii la Elena cu atât mai mult nu murise, ne-am gândit să înfiem un câine. Dar într-o bună zi l-am văzut murind sub ochii noştri, înecat cu un os ce i se oprise în gâtlej. Văzându-i ochii plânşi ce păreau că imploră viaţa, am fost cuprinşi de o durere şi de o groază atât de mare, încât am renunţat la orice câine, la orice făptură vie. Şi ne-am mulţumit cu nişte muţunache, cu nişte păpuşi pe care le-ai văzut la noi acasă şi pe care Elena le îmbracă şi le dezbracă.

— Păpuşile cel puţin nu mor.

— Tocmai. Totul mergea bine şi eram foarte fericiţi. Somnul meu nu era deranjat de şcâncete de copil, n-aveam bătaia de cap de a şti dacă va fi băiat sau fată, nici să-mi făuresc planuri despre ce-o să fac din ei… Şi mai mult, îmi

aveam nevasta mereu la dispoziţie, fără grija sarcinii şi lehuziei. Scurt! Duceam o viaţă ca în paradis!

— Drace! Ştii că prea puţin sau nicio diferenţă nu-i între acest soi de căsătorie şi…

— Şi ce? O legătură nelegitimă? Cred şi eu. O căsătorie fără copii se schimbă într-un fel de concubinaj legal, foarte bine rânduit, foarte igienic, relativ cast, dar la urma urmelor soţii rămân celibatari, celibatari curaţi. Şi au trecut astfel mai bine de unsprezece ani, mergem pe doisprezece… Dar acum… acum, ştii ce mi s-a întâmplat?

— De unde vrei să ştiu?

— Nu ghiceşti deloc?

— Că doar nu cumva nevastă-ta a rămas însărcinată…

„— Ba da… exact. Iată nenorocirea!

— Nenorocire? Doar doreai atât de mult!…

— Da, la început, în primii doi sau trei ani şi nu mai mult. Dar acum, acum… Iarăşi a intrat diavolul în casă; ne-am reluat certurile. Astăzi, ca odinioară, fiecare zvârle piatra în capul celuilalt; întâi, o făceam din pricina sterilităţii, astăzi pentru ceea ce ni s-a întâmplat. Am şi început să-l numim… nu, nu-mi vine să-ţi spun…

— Ei! nu-mi spune, dacă nu vrei.

— Am început să-l numim: „intrusul!” Şi într-o noapte am visat că a murit înecat cu un os ce i s-a oprit în gâtlej…

— Ce prostie!

— Aşa e, ai dreptate, e o prostie! Dar, adio regularitate, adio tihnă, adio tabieturi! Ieri chiar, Elena a vomitat de câteva ori. Pare-se că-i una din indispoziţiile inerente acestei stări pe care o numim… interesantă! Interesantă! Interesantă! Poftim ce mai interes! Să verşi! Ai văzut vreodată ceva mai puţin decorativ şi mai dezgustător?

— Dar ea? Ea trebuie să fie în culmea fericirii simţindu-se mamă…

— Ea? Ca şi mine! E o farsă a Providenţei, a Naturii sau a cui pofteşti, o bătaie de joc. Dacă ar fi venit… piciul sau puştoaica asta când eram nişte turturele inocente şi

când, plini de vanitate mai mult decât de dragoste părintească, îl aşteptam nerăbdători; dacă ar fi venit atunci când ne consideram inferiori pentru că n-avem copii, atunci ar fi fost binecuvântat şi binevenit! Dar acum! Acum! Îţi spun că e o farsă. Dacă n-ar fi să…

— Ce, dragul meu, ce?

— Ţi l-aş face cadou, să-i ţină de urât lui Orfeu.

— Hai, omule, linişteşte-te. Şi nu mai spune prostii…

— Ai dreptate, nu ştiu ce vorbesc. Iartă-mă. Dar găseşti tu că e drept să ne cadă pe cap aşa ceva, după aproape doisprezece ani, când lucrurile mergeau de minune şi scăpasem de vanitatea dobitocească a proaspeţilor căsătoriţi? E atât de evident! Trăiam atât de liniştiţi, atât de siguri de noi, atât de încrezători…

— Măi băiete! Măi băiete!

— Ai dreptate, da, ai dreptate! Ce este mai grozav nu-ţi poţi închipui. Biata mea Elena nu poate scăpa de ideea ridicolului care o pândeşte. I se pare că e caraghioasă.

— Dar nu văd pentru ce…

— Nici eu nu văd, dar aşa e, se simte ridicolă. Şi comite unele imprudenţe care mă fac să mă tem pentru intrusul nostru… sau pentru intrusă.

— Vai de mine! exclamă Augusto neliniştit. \ – Nu, nu, Augusto, linişteşte-te. Nu ne-am pierdut simţul moral, iar Elena, care-i, cum ştii, foarte religioasă, deşi strânge din dinţi, acceptă totuşi hotărârile Providenţei şi se resemnează să fie mamă. Şi va fi o mamă bună, nu mă îndoiesc, o foarte bună mamă. Numai că teama de ridicol e aşa de mare la dânsa, încât, spre a-şi ascunde starea, spre a-şi acoperi sarcina, o cred în stare de fapte care… În sfârşit, mai bine să nu mă mai gândesc. Iată, e deja o săptămână de când n-a mai ieşit din casă. Spune că-i e ruşine. Îşi închipuie că toată lumea de pe stradă se va opri s-o privească. Şi spune să plecăm undeva, fiindcă va trebui să iasă la aer şi la soare când se va apropia de termen, şi asta n-o s-o facă acolo unde sunt oameni care o cunosc şi care au să vină s-o felicite pentru sarcină.

Cei doi prieteni rămaseră o clipă tăcuţi. Victor, după ce-şi încheie povestea cu această scurtă pauză, grăi:

— Vezi, Augusto, hotărăşte-te şi însoară-te ca să ţi se întâmple ceva în genul ăsta. Hotărăşte-te şi însoară-te cu pianista!

— Cine ştie!... zise Augusto vorbind ca pentru sine, cine ştie!... Poate că, însurându-mă, îmi voi găsi o mamă...

— O mamă, da, precizează Victor, pentru copiii tăi! Dacă-i vei avea...

— Ba şi pentru mine o mamă. Poate că de-aci-nainte vei începe, dragă Victor, să găseşti în soţia ta o mamă pentru tine.

— De-aci-nainte o să încep să-mi pierd nopţile...

— Sau să le câştigi, Victor, sau să le câştigi.

— În sfârşit, nu prea înţeleg bine ceea ce mi se întâmplă, ceea ce ni se întâmplă. În ce mă priveşte, cred că voi izbuti să mă resemnez, dar Elena, biata mea Elenă... sărăcuţa de ea!

— Vezi, ai şi început s-o deplângi.

— Oricum, Augusto, gândeşte-te mult înainte de-a te însura.

Se despărţiră.

Augusto se întoarse acasă, cu capul plin de toate câte auzise de la Victor şi de la don Avito. Abia de-şi amintea de Eugenia, de ipoteca ridicată, de fata de la spălătorie.

Când, la sosire, Orfeu îi sări înainte, Augusto îi pipăi gâtul cu atenţie şi, strângându-l la piept, îi zise: „Atenţie la oase, Orfeu, multă atenţie, nu? N-am poftă să te îneci cu vreunul! Nu vreau să te văd cum mori sub ochii mei, implorându-mi viaţa. Vezi, Orfeu, don Avito, pedagogul, s-a convertit la religia strămoşilor săi... Ce vrei! Asta-i moştenirea! Iar Victor nu vrea să se resemneze să fie tată. Unul nu-şi mai află mângâiere fiindcă şi-a pierdut copilul, altul fiindcă îl va avea. Dar ce ochi, Orfeu, ochii ei! Ce priviri mi-a aruncat când mi-a zis:, «Vrei să mă cumperi! Vrei să cumperi, nu dragostea mea, căci dragostea mea nu se poate cumpăra, dar vrei să cumperi trupul meu. Păstrează casa!» Să-i cumpăr trupul... trupul!... Trupul

meu, Orfeu, sunt sătul de el până peste cap! Ceea ce îmi trebuie este un suflet, un suflet, un suflet! Şi un suflet de foc, cum e cel ce iradiază în ochii ei, în ochii Eugeniei! Trupul ei… trupul ei… da, trupul ei e magnific, splendid, dumnezeiesc. Dar e aşa, fiindcă trupul ei este suflet, suflet pur, este din cap până-n picioare viaţă, idee, simbol. De trupul meu sunt sătul, Orfeu, sunt sătul, fiindcă sunt lipsit de suflet. Sau nu cumva îmi lipseşte sufletul, fiindcă sunt sătul de trupul meu? Trupul meu, Orfeu, îl văd, îl ating, îl pipăi, dar sufletul, unde-i sufletul meu? Oare am suflet? L-am simţit vibrând puţin, numai când o ţineam îmbrăţişată, pe genunchii mei, pe Rosario, pe biata Rosario, care plângea împreună cu mine. Lacrimile acelea nu puteau veni din trupul meu. Ele ţâşneau din suflet. Sufletul e un izvor care se revarsă numai prin lacrimi. Câtă vreme n-ai plâns cu adevărat, nu ştii că ai un suflet. Şi acum, Orfeu, hai la culcare, dacă ne e îngăduit”.

XV

Dar ce-ai făcut, fata mea? o întreba doña Ermelinda pe nepoată-sa.

— Ce-am făcut? Ceea ce ai fi făcut şi dumneata în locul meu, dacă aveai puţină demnitate; te asigur de asta. Să vrea să mă cumpere! Să vrea să mă cumpere pe mine!

— Ia seama, fata mea, că e mult mai bine să fii cumpărată decât vândută.

— Să vrea să mă cumpere! A voit să mă cumpere pe mine!

— Dar nu pentru asta s-a purtat el astfel, Eugenia. A fi cu i-o din generozitate, din eroism…

— N-am nevoie de eroi, adică de oameni care fac pe eroii. Când eroismul vine aşa, de la sine, în chip firesc, da, mai merge, dar din calcul! Ah, nu! A voit să mă cumpere, să mă cumpere pe mine, pe mine! Îţi garantez, mătuşă, că are să mi-o plătească. Va trebui să mi-o plătească acest…

— Acest ce?… Hai, isprăveşte!

— Acest… halucinat dezgustător. Parcă nici nu există pentru mine. Căci nici nu există!

— Ce prostii!

— Crezi dumneata, mătuşă, că unchiaşul ăsta…

— Cine? Fermín?

— Nu, mătuşă… ăsta… ăla cu canarul! Creşi dumneata că are ceva în el?

— Cei puţin măruntaie tot are…

— Va să zică dumneata crezi că are măruntaie? Ei aşi! E găunos, auzi, sunt sigură de parcă aş fi văzut. E găunos.

— Hai, fata mea, vino colea, şi să vorbim serios. Nu mai trăncăni şi nu mai face prostii. Uită toate astea. Sunt de părere că trebuie să-l accepţi…

— Dar dacă nu-l iubesc, mătuşică…

— Ce ştii tu despre dragoste! N-ai experienţă. Tu ştii ce-i un arpegiu, însă cât priveşte dragostea…

— Vorbeşti, mătuşă, ca să nu taci.

— Ce ştii tu despre iubire, fata mea?

— De vreme ce iubesc pe un altul…

— Care altul? Golanul ăla de Mauricio! Asta numeşti tu dragoste? El e „altul”? Ascultă-mă pe mine, Augusto e mântuirea ta, Augusto şi numai el. E atât de bine-crescut, atât de bogat, atât de bun…

— Dar tocmai pentru asta nu-l iubesc, că e „atât de bun”, cum zici mata. Nu-mi plac bărbaţii buni.

— Nici mie, copila mea, nici mie, dar… – Dar ce?

— Cu ei trebuie să te măriţi. Pentru asta sunt ei pe lume, şi ca soţi sunt foarte buni.

— Totuşi, dacă nu-l iubesc, cum am să-l iau de bărbat?

— Cum? Căsătorindu-te cu el! Eu nu m-am măritat cu unchiu-tău?

— Atunci, dumneata nu l-ai iubit pe unchiul?

— Ba da, cred că da, acum aşa mi se pare, că da, dar când m-am măritat nu ştiu dacă l-am iubit. Amorul e o poveste din cărţi, ceva născocit anume ca să se vorbească şi să se scrie despre el. Bazaconii de poet. Ceea ce e pozitiv, e căsătoria. Codul civil nu vorbeşte de dragoste, ci de căsătorie. Tot ce ţine de dragoste nu-i altceva decât muzică…

— Muzică?

— Da, muzică. Şi tu ştii bine că muzica abia dacă, predând-o altora, te ajută să-ţi câştigi pâinea şi, dacă n-ai să profiţi de ocazia asta care ţi s-a ivit, n-ai să mai sfârşeşti niciodată cu purgatoriul tău…

— Ei şi? Vă cer eu ceva? Nu-mi câştig singură pâinea? Sunt o povară pentru voi?

— Nu te mai aprinde aşa, praf de puşcă ce eşti! Dacă vorbeşti astfel, ne-am certa de-a binelea. Nimeni nu-ţi reproşează nimic. Dacă te sfătuiesc, o fac pentru binele tău.

— Pentru binele meu… binele meu… Pentru binele meu, acest señor don Augusto Pérez a săvârşit, nu-i aşa, frumoasa-i faptă, „bărbăţia" lui? Bărbăţie, da, bărbăţie! A voit să mă cumpere! Să mă cumpere pe mine! Pe mine! Asta-i o bărbăţie, îţi zic, o bărbăţie, o faptă de bărbat… Bărbaţii, mătuşico, îmi dau seama din ce în ce mai bine, sunt nişte grobiani, nişte brute; le lipseşte orice delicateţe. Nu ştiu nici măcar să facă un bine cuiva, până nu-l jignesc…

— Chiar toţi?

— Toţi, da, toţi! Cel puţin aceia care sunt cu adevărat bărbaţi, se-nţelege.

— Aha!

— Da, căci ceilalţi, cei care nu-s nici grobiani, nici brutali, nici egoişti, nu sunt bărbaţi.

— Ei, şi ce sunt?

— Mai ştiu şi eu… nişte papă-lapte!

— Poftim ce mai teorii la dumneaei!

— În casa asta, ai de la cine te molipsi.

— Dar pe unchiu-tău nu l-ai auzit vorbind despre aşa ceva.

— Nu, asta mi-a venit mie, observându-i pe bărbaţi.

— Observând desigur şi pe unchiu-tău.

— Unchiu-meu nu-i un bărbat… de soiul ăsta.

— Atunci e un papă-lapte, nu? Un papă-lapte? Haide, spune!

— Ba nu, ba nu, nici asta. Unchiul, vezi, este… este…

Nu-mi pot închipui că e asemeni celorlalţi… în carne şi oase.

— Ei bine! Ce gândeşti tu despre unchiu-tău?

— Pentru mine, e unchiul meu, nu ştiu cum să spun… nimic altceva decât unchiul meu. E ca şi cum în realitate nici n-ar exista.

— Tu, Eugenia, poţi să crezi aşa ceva. Dar eu îţi spun că unchiu-tău există. Şi încă prea există!

— Brute, sunt toţi nişte brute, toţi nişte brute. Ştii dumneata ce-a spus dobitocul ăla de Martin Rubio lui don Emeterio numai la câteva zile după moartea soţiei lui?

— Nu, nu-mi aduc aminte!

— O să-ţi amintesc eu; era pe vremea acelei epidemii grozave, ştii… Toată lumea era îngrozită, pe mine mă ţineaţi închisă în casă câteva zile şi beam cu toţii numai apă fiartă. Fugeam unii de alţii şi dacă întâlneai pe cineva de curând îndoliat, te fereai de el ca de-un ciumat! Ei bine! După cinci sau şase zile de la moartea neveste-sii, bietul don Emeterio trebui să iasă, în doliu bine-nţeles, şi dădu nas în nas cu idiotul de Martin. Dumnealui, văzându-l în doliu, stătu prevăzător la distanţă, ferindu-se să nu se molipsească.

şi-i zise: „Dar, dragul meu, ce e? Ţi s-a întâmplat vreo nenorocire?” „Da, răspunse don Emeterio. Mi s-a prăpădit nevasta…” „Ce nenorocire! Şi cum s-a întâmplat?” „În urma unei naşteri, îi zise don Emeterio”. „A! Atunci nu-i deloc grav!”, răspunse bruta şi se apropie să-i strângă mâna. Poftim ce mai delicateţe! Şi asta tot bărbăţie se cheamă! Îţi spun că sunt nişte brute! Nimic altceva decât brute.

— Dar mai bine să fii brută decât un pierde-vară, cum e lălăul ăsta de Mauricio, care, nu ştiu cum, ţi-a sucit capul… Căci, după câte am aflat eu, şi nu sunt prost informată, să mă spânzuri dacă muţunache ăsta e într-adevăr amorezat de tine…

— Sunt eu de el, şi e destul!

— Atunci tu eşti încredinţată că ăsta, logodnicul tău, cum îi spui tu, e un bărbat, un bărbat adevărat? Dacă ar fi

fost bărbat, de mult şi-ar fi găsit o situaţie şi ceva de lucru.

— Ei bine! Dacă nu-i bărbat, vreau să devină prin mine. Ai dreptate, mătuşă, e leneş, dar poate că tocmai de asta îl iubesc. De altfel astăzi, după frumoasa faptă de bărbăţie a lui don Augusto, când mă gândesc că a voit să mă cumpere pe mine!… sunt hotărâtă să fac pe dracu-n patru şi să-l iau pe Mauricio.

— Dar din ce veţi trăi, nenorocito?

— Din ce voi câştiga eu. Voi munci, şi mai mult încă decât acum. Voi primi şi celelalte lecţii pe care le-am refuzat. În orice caz, la casă am renunţat; i-am făcut-o cadou lui don Augusto. A fost un capriciu, nu altceva, doar un capriciu, fiindcă era casa în care m-am născut. Dar eliberată de povara casei şi a ipotecii, mă voi pune pe lucru cu mai multă râvnă. Şi Mauricio, când va vedea că muncesc pentru amândoi, va fi silit să-şi caute de lucru şi să găsească. Dacă, bineînţeles, are puţină ruşine.

— Şi dacă n-are?

— Dacă n-are… va depinde de mine!

— Va să zică aşa: soţul pianistei!

— Şi chiar aşa de-ar fi. Va fi al meu, al meu, cu atât mai mult al meu cu cât va depinde mai mult de mine.

— AI tău, da., cum poate fi şi-un exine. Asta într-adevăr înseamnă să cumperi un bărbat.

— Oare un bărbat, cu capitalul dumisale, n-a voit să mă cumpere pe mine? Ce găseşti straniu în faptul că eu, femeie, vreau să cumpăr un bărbat cu munca mea?

— Tot ce-mi trăncăneşti tu, fetiţo, seamănă foarte bine cu ceea ce unchiul tău numeşte feminism.

— Nu ştiu cum se numeşte şi nici nu vreau să ştiu. Dar îţi garantez, mătuşă, că nu s-a născut încă bărbatul care să mă cumpere pe mine! Pe mine? Pe mine? Pe mine să mă cumpere?!

Chiar în acest punct al conversaţiei, intră servitoarea ca să anunţe că don Augusto voia să o vadă pe doamna.

— Să plece! Nu vreau să-l văd. Transmite-i că i-am spus ultimul cuvânt.

— Gândeşte-te puţin, copila mea, linişteşte-te. N-o

lua şi tu aşa cu otusbiru. N-ai tu de unde să înţelegi intenţiile lui don Augusto.

Când Augusto se află în faţa doñei Ermelinda începu să se scuze. A fost, mărturisea el, profund mâhnit de atitudinea Eugeniei care n-a ştiut să interpreteze cum trebuie adevăratele lui intenţii. Într-adevăr, el a despovărat de ipotecă imobilul care e liber, din punct de vedere legal, de orice sarcină şi reintră în posesia proprietarei sale. Şi dacă ea se încăpăţânează să nu atingă veniturile, la rândul lui nici el nu poate s-o facă. Se vor pierde fără niciun folos pentru nimeni sau mai degrabă vor capitaliza pe numele proprietarei. Mai mult decât atât, el renunţă să mai solicite mâna Eugeniei şi doreşte numai s-o vadă fericită. Era chiar gata să caute o bună situaţie pentru Mauricio, ca să nu fie silit să trăiască pe spinarea soţiei sale.

— Aveţi o inimă de auzt! exclamă doña Ermelinda.

— Numai că rămâne, doamnă, s-o convingeţi şi pe nepoata dumneavoastră de adevăratele mele intenţii. Iar în ce priveşte ridicarea ipotecii pe casă, dacă a fost o impertinenţă, să mă ierte. Dar cred că nu e nimerit să ne mai întoarcem la cele trecute. Dacă dânsa va voi, voi fi martor la cununie şi voi pleca apoi într-o lungă şi depărtată călătorie.

Doña Ermelinda sună servitoarea ca s-o cheme pe Eugenia, căci don Augusto voia să-i vorbească.

— Domnişoara a ieşit, răspunse servitoarea.

XVI

— Eşti nemaipomenit, mauricio, zise

Eugenia logodnioului ei, în cămăruţa acelei portărese, absolut nemaipomenit, şi dacă vei continua aşa, dacă nu te scuturi de mocăiala ta, dacă nu faci nimic ca să găseşti un post şi să ne putem căsători, sunt în stare să comit o prostie.

— Ce prostie, hai, spune, scumpa mea, şi-i mângâia grumazul, învârtind pe un deget o buclă de la ceafa fetei.

— Ascultă, dacă vrei ne vom căsători îndată şi eu voi continua să muncesc pentru amândoi.

— Dar ce va spune lumea despre mine, dacă accept

lucrul ăsta?

— Nu mă priveşte ce va spune lumea despre tine!

— Drace! E grav!

— Da, nu mă priveşte. Ceea ce vreau e să se isprăvească odată…

— Aşa de rău ne merge nouă?

— Da, rău, foarte rău. Şi dacă nu te hotărăşti, sunt în stare…

— În stare de ce? Hai, spune!

— Să accept sacrificiul lui don Augusto.

— Să te măriţi cu el?

— Nu, asta niciodată! Să primesc casa.

— Dar primeşte-o, scumpo, primeşte-o. Dacă altă soluţie nu-i…

— Îndrăzneşti…

— De ce să nu îndrăznesc? Sărăcuţul don Augusto nu prea pare să fie în minţile lui, şi, dacă a avut această fantezie, cred că nu-i bine să-l contrazicem…

— Va să zică ai vrea să…

— E limpede, scumpo, e limpede ca bună ziua!

— Iată-te, în sfârşit, bărbat!

— Poate că nu atât cât ai voi tu, după câte îmi spui f Dar vino mai aproape…

— Lasă-mă, Mauricio. Ţi-am spus-o de o sută de ori să nu fii…

— Să nu fiu tandru…

— Nu, să nu fii… bădăran. Stai bine. Dacă vrei mai multă apropiere, atunci smunceşte-ţi lenea, caută într-adevăr de lucru şi restul îl ştii. Să te vedem dacă ai cap. Nu uita că mai zilele trecute ţi-am tras o palmă…

— Şi straşnică, n-o uit. Hai, scumpo, mai dă-mi una, ţine, iată-mi obrazul…

— Nu spune de două ori…

— Haide, te rog!

— Nu, plăcerea asta nu vreau să ţi-o fac!

— Nici altă plăcere?

— Ţi-am mai spus să nu fii grosolan. Şi-ţi repet că, dacă nu te grăbeşti să-ţi cauţi de lucru, sunt în stare să

primesc casa.

— Ascultă, Eugenia, vrei să-ţi vorbesc cu inima deschisă, să-ţi spun adevărul, adevărul adevărat?

— Vorbeşte!

— Ei bine! Te iubesc mult, infinit, sunt nebun după tine, dar căsătoria mă tulbură, îmi dă o frică teribilă. Nu-ţi pot ascunde că temperamentul meu e cam lenevos; ceea ce mă supără cel mai mult e că trebuie să fiu silit să muncesc şi prevăd că dacă ne vom lua şi dacă vom avea copii, cum presupun că vrei tu…

— Asta ar mai lipsi!

— …voi fi silit să muncesc şi încă din gros, căci viaţa e grea. Dar să accept ca tu să munceşti, asta niciodată!

Mauricio Blanco-Ciará nu poate trăi dinmunca unei femei. Totuşi, există poate o soluţie care aranjează totul, fără să mă silească să muncesc, şi nici pe tine…

— Să auzim…

— Dar îmi făgăduieşti să nu te superi?

— Hai, spune!

— După câte ştiu şi mi-ai spus, acest biet don Augusto e un halucinat, un dobitoc, un biet… asta… un…

— Continuă, hai!

— Dar nu te superi?

— Ţi-am spus să continui!

— Cum îţi spuneam, e un… predestinat. Şi ceea ce ar fi mai bine, ar fi să accepţi, nu numai casă, ci şi…

— Şi… ce?

— Să-l accepţi ca bărbat.

— Cum! zise ea ridicându-se brusc.

— Să-l accepţi şi, cum nu-i decât un prostănac, ei bine… totul se aranjează…

— Cum se aranjează?

— Ei bine! El plăteşte şi noi…

— Şi noi… ce?

— Ei bine… noi…

— Taci!

Eugenia ieşi, un incendiu în ochi, zicându-şi „Ce brute, ah, ce brute! N-aş fi putut să-mi închipui!… Ce brute

şi bărbaţii!”

Ajungând acasă, se închise în odaia ei şi izbucni în plâns. Trebui să se culce în pat, cuprinsă de friguri.

Mauricio se simţi, o clipă numai, ca atârnat în aer, apoi îşi reveni, aprinse o ţigară, ieşi în stradă şi aruncă o vorbă dulce primei fete graţioase ce trecu pe lângă el.

Seara, vorbi cu un amic despre don Juan Tenorio.

— Tipul lui don Juan nu-mi spune nimic, zicea Mauricio. E numai teatru.

— Cum, tu, Mauricio, spui asta, tu care treci drept un don Juan, un seducător!

— Un seducător! Eu, un seducător? Cum se mai născocesc lucrurile, Rogelio!

— Dar cu pianista?

— Vrei să-ţi spun adevărul, Rogelio?

— Spune!

— Ei bine! Dintr-o sută de legături, mai mult sau mai puţin onorabile, şi aceea la care faci tu aluzie e o legătură cum nu se poate mai onorabilă… Ei bine! Dintr-o sută de legături între bărbat şi femeie, în mai mult de nouăzeci seducătoarea este ea, iar cel sedus el.

— Ian poftim! N-ai să-mi tăgăduieşti acum că ai cucerit-o pe Eugenia, pianista?

— Desigur, o tăgăduiesc. Nu eu am cucerit-o, ea m-a cucerit pe mine.

— Seducătorule! Lasă!

— Cum vrei… Dar îţi spun că ea, numai ea. N-am ştiut cum să mă împotrivesc.

— E acelaşi lucru.

— Dar cred că se va sfârşi şi că voi fi din nou liber. Liberat de ea, fireşte, fiindcă nu garantez că nu voi fi cucerit de alta. Sunt aşa de slab! Dacă m-aş fi născut femeie…

— Bine, bine. Şi de ce are să se sfârşească?

— Fiindcă… ei bine! Fiindcă am făcut o gafă! Am voit să continuăm, adică să începem legăturile, mă-nţelegi, fără angajamente nici consecinţe… şi, ce mai vorbă! Mi se pare că o să-mi dea papucii. Femeia asta vrea să mă absoarbă.

— Şi te va absorbi!

— Cine ştie... Sunt atât de slab! M-am născut să fiu întreţinut de o femeie, dar cu demnitate, mă-nţelegi, fără asta, mai bine lipsă!

— Şi ce numeşti tu demnitate? Aş putea să ştiu?

— Asta nu se întreabă! Sunt lucruri pe care nu le poţi defini.

— Adevărat! răspunse Rogelio pe tonul unei profunde convingeri şi adăugă: Dacă pianista te părăseşte, ce te faci?

— Rămân liber. Şi vom vedea dacă mă va cuceri alta... Am fost cucerit de atâtea ori!... Dar asta, cu felul ei de-a nu ceda, de-a păstra veşnic o distanţă onorabilă, de-a se face respectată, în sfârşit, căci nici nu se poate alta mai respectată, ei bine-l cu aceste toate, m-a scos din minţi, dar, ştii, m-a scos din minţi de-a binelea. Ar fi sfârşit prin a face din mine ce-ar fi voit. Acum, dacă mă părăseşte, voi suferi, şi încă mult, dar voi fi liber.

— Liber?

— Da, liber, la dispoziţia alteia.

— Cred că o să vă împăcaţi...

— Cine ştie!... Mă-ndoiesc totuşi, fiindcă are un caracter... Astăzi am jignit-o, într-adevăr, am jignit-o.

XVII

— Augusto, Îi zise victor, îţi mai aduci aminte de don Eloino Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro?

— Cine? Funcţionarul acela de la Finanţe, mare amator de chefuri, mai ales când nu-l costă prea scump?

— Chiar el. Ei bine! S-a însurat!

— Splendid boşorog pentru femeia care şi l-a luat pe cap!

— Dar ce-i mai surprinzător este felul lui de-a se însura! Ascultă şi ia notă. O ştii prea bine: don Eloino Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro, cu toate titlurile lui, abia de are cu ce să-şi ţină zilele, nimic mai mult decât leafa lui de la minister, iar, pe deasupra, cu sănătatea stă cât se poate de rău.

— Cu viaţa pe care a dus-o, cred şi eu!

— Bietul om suferă de-o boală de inimă incurabilă. Zilele îi sunt numărate. Abia a scăpat dintr-o criză gravă care l-a dus în pragul morţii şi l-a hotărât să se însoare, şi… atenţie la lovitura din urmă… Bietul om rătăcea din pensiune de familie în pensiune de familie şi nicăieri nu putea rămâne. Înţelegi că pentru patru *pesetas* nu poţi pretinde numai delicatese şi trufandale, iar dumnealui era tare mofturos. Şi nu era nici grijuliu de felul lui. Şi aşa, rătăcind din pensiune în pensiune, ajunse în pensiunea unei venerabile matroane, cam bătrâioară, mai vârstnică decât dânsul (şi el e mai aproape de şaizeci de ani decât de cincizeci), şi rămasă în două rânduri văduvă: mai întâi după un dulgher care s-a sinucis zvârlindu-se din înălţimea unei schele şi la care femeia făcea mereu aluzie numindu-l „Rogelio al meu”; apoi, după un sergent major de carabinieri. Acesta din urmă i-a lăsat după moarte o pensioară de o *peseta* pe zi. Închipuieşte-ţi că don Eloino al nostru, abia intrat în casa acestei văduve, cade la pat bolnav, grav bolnav, atât de bolnav încât nu mai era nicio nădejde. Fu chemat mai întâi don José, apoi don Valentin, dar degeaba! Eloino era pe moarte! Boala lui cerea atâta şi astfel de îngrijire – de cele mai multe ori nu prea atrăgătoare – încât nu-i mai dădea pace bietei patroane. Ceilalţi pensionari începură să amenințe cu plecarea. Or, don Eloino nu putea plăti mai mult, iar dubla văduvioară îi repeta că nu-l mai putea ţine în casă, căci îi strica socotelile.

„În numele Domnului! Cocoană, măcar de milă! zicea el, măcar de milă ţine-mă, unde m-aş putea duce în halul ăsta? Cine o să mă primească? Dacă mă alungi, n-am ce face decât să mă duc şi să mor într-un spital… în numele Domnului! Fie-ţi milă! mai am doar câteva zile de trăit!”

Căci era convins că agonia nu-i va fi de lungă durată. Firește, femeia i-a răspuns că locuinţa ei nu-i un spital, că ea trăiește dând casă şi masă, şi că toate astea îi stricau socotelile.

Dar iată că unul dintre pensionari avu o idee

straşnică şi-i zise:

„— Don Eloino, n-ai decât un singur mijloc ca să rămâi în casa acestei femei de treabă, cât vei mai avea de trăit”.

„— Care?” întrebă el.

„— Mai întâi, îi spuse amicul, putem şti ce crezi despre boala dumitale?”

„— Vai! Cred că nu voi mai trăi multă vreme! M-or mai vedea ei, fraţii, în viaţă? Nu ştiu!…”

„— Aşa de rău te simţi?”

„— Simt că mor!”

„— Dacă-i aşa, un singur mijloc mai ai, ca această femeie de treabă să nu te alunge în stradă şi să nu fii silit să te duci la spital”.

„— Dar ce mijloc?”

„— Să te-nsori cu ea!”

„— Să mă-nsor cu ea! Să mă-nsor cu patroana pensiunii! Cine? Eu? Un Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro! Dragă, n-am chef de glumă!”

Lucrul acesta îl izbi atât de puternic, încât era gata să-şi dea sufletul pe loc.

— Avea şi pentru ce!

— Dar cum îşi reveni din prima surpriză, amicul îi demonstră că, însurându-se cu patroana, îi va lăsa femeii treisprezece *duros* pe lună ca pensie, sumă de care altfel n-o să se folosească nimeni în afara Statului. Înţelegi?…

— Da, cunosc câţiva, amice Victor, care s-au însurat numai ca Statul să nu pună în buzunar o pensie. Asta înseamnă adevărat civism!

— Dacă don Eloíno a refuzat cu indignare asemenea propunere, închipuieşte-ţi câte a mai spus patroana: „Eu, eu să mă mărit, la vârsta mea, încă să mă mărit a treia oară cu boşorogul ăsta? Mi se face greaţă!”

Totuşi îl întrebă discret pe un doctor şi fu asigurată că don Eloíno îşi dă sufletul în câteva zile. Îşi zise:

„Adevărul e că treisprezece *duros* pe lună nu mi-ar strica deloc”. În cele din urmă acceptă.

Atunci fu chemat parohul, bunul don Matías, după

cum îl ştii, adevărat apostol, ca să-l convingă pe muribund.

„— Ba da, ba da, zise don Matías, sărmanul meu, sărmanul meu!” Şi îl convinse. Don Eloíno îl chemă apoi pe Correita. Părea că-l roagă să se-mpace cu el – erau certaţi – şi să-i fie martor la căsătorie.

„— Cum, te însori, don Eloíno?”

„— Da, Correita, da, mă însor cu patroana pensiunii, cu doña Sinfo! Eu, un Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro! închipuieşte-ţi! Ca să mă îngrijească vreo câteva zile, cât mai am de trăit… cine ştie dacă fraţii mei vor mai ajunge să mă vadă în viaţă!… Femeia se mărită cu mine pentru treisprezece *duros* pe lună, cât îi las pensia”.

Se zice că, întors acasă, Correita istorisi, fireşte, această poveste nevestei sale Emilia, iar nevastă-sa începu să strige la el:

„— Dar eşti un dobitoc, Pepe! De ce nu i-ai spus să se însoare cu Encarna? (Encarnación era o slujnică, nici prea tânără, nici prea frumoasă, pe care Emilia a adus-o ca zestre la căsătoria ei). L-ar fi îngrijit şi ea tot atât de bine ca zgripţuroaica aia, pentru treisprezece *duros*!” Şi se zice că Encarna adăugase:

„— Sigur, coniţă, aveţi dreptate, şi eu l-aş fi luat de bărbat şi l-aş fi îngrijit câte zile o mai avea – că multe n-are – pentru treisprezece *duros*!”

— Dar toate astea, Victor, nu-s invenţii?

— Deloc. Sunt unele lucruri peste putinţă de născocit! Şi asta-i partea cea mai nostimă a poveştii: don Valentin, care, după don José, îl îngriji pe don Eloino, îmi istorisi că, ducându-se într-o zi să-l vadă, îl întâlni pe don Matías îmbrăcat în odăjdii şi crezu că se duce să-i citească bolnavului pe moarte sfântul maslu, când colo află că-l însoară. Se întoarse mai târziu. Patroana proaspăt căsătorită – pentru a treia oară! – îl întovărăşi până la uşă cu glasul plâns şi neliniştit, şi în prag îl întrebă:

„— Dar spune-mi, don Valentín, o să mai trăiască, o să mai trăiască oare?”

„— Nu, doña Sinfo, e o chestie de zile. O să moară curând.1

„— Aşa-i că o să moară curând?”

„— Da, da, curând de tot”.

„— Zău? O să moară, eşti sigur?”

— Ce mârşăvie! exclamă Augusto.v

— Nu-i numai asta. Don Valentin porunci să nu se dea bolnavului decât lapte, foarte puţin de fiecare dată, dar doña Sinfo zise unuia dintre pensionarii ei:

„— Poftim de vezi! îi dau tot ce-mi cere! La ce să nu-i fac pe plac, ca mâine moare!”

Don Valentin porunci să i se facă şi câteva spălaturi. Ea zise:

„— Spălături?! Brr! Mi-e greaţă! Babalâcului ăstuia boşorog? Eu? ah, nu, nu eu! Celorlalţi doi pe care i-am iubit, pe care i-am luat de bărbat pentru plăcerea mea, treacă-meargă… Dar lui? Eu, spălături lui? Ah, asta nu!”

— Toate astea sunt fantastice!

— Ba nu, sunt istorice! Fratele şi sora lui don Eloino îşi făcură apariţia. Şi, doborât de această nenorocire, fratele grăi:

„— Fratele meu, fratele meu, un Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro, să se însoare cu patroana pensiunii din strada Pellejeros! Fratele meu! Fiul unui preşedinte de tribunal din Zaragoza. Din Zara-go-za! Să se-nsoare cu o oarecare… doña Sinfo!”

Era înmărmurit!… Iar văduva sinucisului, proaspăta soţie a muribundului gândea:

„Sunt sigură: pe motiv că suntem cumnaţi au să plece fără să-mi plătească odaia, ca şi cum asta n-ar fi pâinea mea!”

— Totuşi, se pare că au plătit chiria, adică bărbatul ei plăti, iar dânşii au luat un baston cu minerul de aur pe care-l avea muribundul.

— Şi a murit într-adevăr?

— Da, nu mult după aceea. La început, starea i se îmbunătăţi; iar patroana îşi zicea: „Don Valentín e de vină, că el ştia ce are. Don José era mai bun că nu se pricepe la nimic. Dacă l-ar fi îngrijit el, azi ar fi mort, aşa o să-mi stea mult pe cap! „Afară de copiii primului bărbat, doña Sinfo

avea o fată din partea celui de-al doilea, carabinierul. Nu mult după căsătorie, don Eloino spuse copilei:

„— Vino, vino colea; vino, vino să te pup; îţi sunt doar tată şi tu eşti fata mea…”

„— Fata ta! Ah, asta nu! Fată vitregă, poate”, zicea mama.

„— Mă rog, fată vitregă, cucoană, fata mea vitregă… vino colea… doar mă moşteneşti!”

Femeia bodogănea:

„— Neruşinatul! Cică îi e fată numai ca să poată s-o înghesuie. S-a mai pomenit aşa ceva?”

— Ajunseră, fireşte, la ceartă.

„— M-au tras pe sfoară, don Eloino, şi încă ce tragere pe sfoară! Te-am luat de bărbat, fiindcă mi s-au dat asigurări c-ai să mori imediat… Altfel, curat chix! M-au păcălit, m-au păcălit!”

„— Şi eu am fost păcălit, cucoană. Ce-ai vrea să fac? Să mor ca să-ţi fac dumitale pe plac?”

„— Păi aşa a fost înţelegerea”.

„— Am să mor, cucoană, am să mor mai curând decât doresc! Un Rodríguez de Albuquerque y Álvarez de Castro!”

Se ciorovăiră pentru plata pensiunii, ba atâţi bănuţi mai mult, ba atâţi bănuţi mai puţin, şi femeia, în cele din urmă, îl dădu pe uşă afară!

„— Să ne vedem cu bine, don Eloino, şi într-un ceas bun”.

„— Dumnezeu să te aibă-n paza lui, doña Sinfo”.

Cel de-al treilea soţ al acestei femei de ispravă muri în sfârşit, lăsându-i o pensie de 2, 15 *pesetas* pe zi şi un plus de cinci sute pentru parastase. Bineînţeles că suma din urmă n-a fost întrebuinţată pentru parastase. Ca să nu aibă remuşcări şi poate din recunoştinţă pentru pensia de treisprezece *duros* lunar, ea plăti să se facă cel mult două rugăciuni întru pomenirea răposatului…

— Dar ce poveste sinistră, Dumnezeule!

— Poveste ce n-a fost născocită, poveste peste putinţă de născocit. Sunt pe cale să mai adun câteva

detalii asupra acestei tragi-comedii, asupra acestei farse funebre. La început m-am gândit să fac o scenetă; însă după ce m-am gândit mai bine, am hotărât s-o introduc în felul în care Cervantes introduce câteva episoade în

Don Quijote, s-o introduc, cum spun, într-o *novela* pe care o scriu ca să mai uit de bătaia de cap ce mi-a pricinuit-o sarcina nevestei.

— Cum! te-ai apucat să scrii o *novela*?

— Păi ce să fac?

— Ce subiect ai, dacă se poate şti?

— *Novela* mea n-are subiect, sau ca să mă exprim mai bine, are subiectul care se va degaja dintr-însa. Subiectul se face el singur.

— Cum asta?

— Mai zilele trecute, vezi tu, n-aveam ce face, dar simţeam zbuciumul de-a face ceva, mă apucă un fel de mâncărime lăuntrică, o zvârcoleală a fanteziei, şi mi-am zis: „Am să încep să scriu o *novela*, dar am s-o scriu aşa cum trăim, fără să ştim ce-o să se-ntâmple”. M-am aşezat, mi-am luat hârtie şi începui să scriu ce-mi trecu prin minte, fără să ştiu ce va urma, fără niciun plan. Personajele mele se creează pe măsură ce intră în acţiune şi încep să vorbească, mai ales pe măsură ce vorbesc; caracterul lor se va forma cu încetul. Şi uneori, acest caracter al lor va fi că nu vor avea caracter!

— Da, ca mine.

— Nu ştiu. Toate astea vor reieşi singure. Mă las purtat.

— Ai şi ceva psihologie? Ceva descripţii?

— Dialog, mai ales dialog. Totul este ca personajele să vorbească, să vorbească mult, cu riscul de-a nu spune nimic.

— Elena ţi-a vârât asta în cap, nu?

— Dar de ce?

— Fiindcă odată mi-a cerut un roman, ca să-şi mai treacă timpul, şi-mi aduc aminte că cerea să fie foarte scurt şi cu mult dialog.

— Aşa e, când citeşte un roman în care abundă

descripţiile, predicile sau relatările le sare, zicând: „Mofturi! mofturi! mofturi!” Pentru ea, numai dialogul nu-i moft. Ştii că şi o predică se poate ţine foarte frumos în dialog…

— Cum asta?

— Fiindcă lumii îi place conversaţia pentru conversaţie, deşi de multe ori n-are niciun sens. Sunt unii care nu suportă un discurs de o jumătate de oră, dar care stau trei ceasuri şi tăifăsuiesc într-o cafenea. Farmecul conversaţiei este să vorbeşti ca să vorbeşti, să vorbeşti fără legătură şi fără întrerupere.

— Şi eu găsesc discursul un gen plictisitor…

— Da, omul se complace în a sta de vorbă, în vorba vioaie… Să pară mai ales că nu autorul spune ceea ce spune, să nu ne copleşească cu personalitatea lui, cu eul lui satanic. Totuşi, ceea ce spun personajele mele, bineînţeles că eu o spun…

— Asta până la un punct…

— Cum până la un punct?

— Da, începi prin a crede că tu eşti acela care conduci personajele tale, cu propria ta mână, şi când colo te vei convinge foarte lesne că ele te conduc pe tine. Foarte adesea, un autor devine, la toată urma, jucăria ficţiunilor sale…

— Poate. Ceea ce ştiu eu e că în *novela* mea voi pune tot ce-mi va trăsni prin minte şi exact aşa cum îmi va trăsni.

— Atunci n-are să mai fie o *novelă*.

— Nu, va fi… va fi o *nivolă*.

— Dar ce-i aia *nivolă*?

— Se povesteşte că poetul Manuel Machado[5], fratele lui Antonio, se duse într-o zi împreună cu frate-său la don Eduardo Benot şi-i citi un sonet în versuri alexandrine, sau mai ştiu eu în ce altă formă eterodoxă. Don Eduardo îi zise:

---

5 Manuel Machado, unul din cei mai mari poeţi ai generaţiei numite de la 98 din care face parte şi Unamuno. Fratele său. Antonio, poet şi el, are în poezie o factură clasică, spre deosebire de cel dintîi care-i foarte modern. (N. tr.)

„Dar ăsta nu-i sonet!”

„Nu, domnul meu, îi răspunse Machado, nu-i un sonet, e un, *sonit*”. Tot aşa şi cu novela mea, n-o să fie o novelă, ci… cum să-i spun? *Novilă*, *nebulă*…? Nu, nu, *nivolă*, aşa, *nivolă*. Nimeni n-o să aibă dreptul să spună că mă abat de la legile genului… Născocesc genul, şi a născoci un gen nu-i altceva decât să-i dai un nume nou. Şi îi stabilesc legile pe care le poftesc. Şi mult dialog!

— Dar când un personaj e singur în scenă?

— Atunci, un monolog. Şi ca să aducă niţeluş a dialog, născocesc un câine cu care personajul meu să stea de vorbă.

— Ştii, dragă Victor, am impresia că mă născoceşti…

— Tot ce se poate!

După ce Victor şi amicul lui se despărţiră, Augusto se gândi: „Dar biata mea viaţă? E-o novelă, o nivolă? Ce e? Tot ce mi se întâmplă şi tot ce se întâmplă celor ce mă-nconjoară e-o realitate sau o ficţiune? Nu-i oare un vis al lui Dumnezeu sau al cui o fi? Un vis ce se va risipi de îndată ce El se va deştepta? Oare nu pentru a-L adormi, pentru a-l dezmierda visul, îl rugăm şi-l cântăm cântece de slavă şi imnuri? Toate liturghiile tuturor religiilor sunt altceva oare decât o manieră de-a legăna visul lui Dumnezeu, ca El să nu se deştepte şi să nu înceteze de-a ne visa? Ah, Eugenia mea! Eugenia mea! Şi tu, Rosarito! …”

— EilOrfeu!

Orfeu îi ieşise în întâmpinare şi, dintr-un salt, îi sări pe picioare. Augusto îl prinse şi animalul începu să-i lingă mâna.

— Domnişorule, zise Liduvina, Rosario vă aşteaptă cu rufele spălate.

— Şi de ce nu le-ai luat tu singură în primire?

— Habar n-am… I-am spus că domnul n-o să întârzie, că dacă vrea să vă aştepte…

— Ai fi putut foarte bine s-o expediezi ca de obicei…

— Da, dar… în sfârşit… mă-nţelegeţi dumneavoastră…

— Liduvina! Liduvina!

— Mai bine s-o primiţi dumneavoastră. s – Bine. Mă duc.

XVIII

— El! ROSARITO! STRIGA AUGUSTO DE ÎNdată ce o zări.

— Bună-seara, don Augusto şi glasul fetei era senin şi limpede, cum limpede şi senină îi era privirea.

— De ce n-ai aranjat cu Liduvina ca alte dăţi, când nu mă găseai acasă?

— Nu ştiu de ce! Mi-a spus să aştept, credeam că vreţi să-mi spuneţi ceva…

„Ce înseamnă asta: ingenuitate sau altceva?” gândi Augusto şi rămase o clipă nedumerit. Fu un moment de jenă, încărcat de o tăcere tulburătoare.

— Ceea ce vreau, Rosario, e să uiţi tot ce s-a petrecut zilele trecute, să nu-ţi mai aminteşti niciodată, ai înţeles?

— Bine, cum vreţi dumneavoastră…

— Da, a fost o nebunie… o nebunie… n-am ştiut ce spun şi ce fac… aşa cum ştiu acum… şi se apropie de fată.

Fata îl aştepta liniştită, ca resemnată. Augusto se aşează pe un divan, o chemă: „vino colea!…”, şi-i spuse să ia loc ca atunci, pe genunchii lui şi câtva timp o privi lung în ochi. Ea îi suportă în linişte privirea, deşi tremura toată, ca o frunză de anin.

— Tremuri, mititico?

— Eu? Eu nu! Mi se pare că dumneavoastră…

— Nu tremura. Linişteşte-te.

— Nu mă mai face să plâng…

— Haide, văd bine că tocmai ţii să te fac din nou să plângi. Spune-mi, ai un iubit?

— Dar ce întrebare…

— Spune-mi, ai vreunul?

— Un iubit… aşa, un iubit… nu!

— Dar niciun băiat de vârsta ta nu s-a apropiat de tine?

— Ştii bine şi singur, don Augusto…

— Şi tu ce i-ai spus?

— Sunt lucruri care nu se spun…

— Adevărat. Dar, spune, vă iubiţi?

— Pentru numele lui Dumnezeu, don Augusto!…

— Dacă începi să plângi, te las.

Micuţa sprijini fruntea de pieptul lui Augusto şi, pitulată acolo, izbucni în plâns, dar încercând să-şi înăbuşe hohotele. „Fata asta o să leşine!” gândea el, în timp ce-i mângâia părul.

— Linişteşte-te! Linişteşte-te!

— I Dar cu femeia ceea…? întrebă Rosarito fără să-şi ridice capul, înghiţindu-şi lacrimile.

— A! Îţi mai aduci aminte! Ei bine, femeia ceea, până la urmă, m-a respins cu totul. Nici măcar o clipă n-am izbutit s-o cuceresc, şi astăzi am pierdut-o cu totul, o, cu totul!

Fata ridică fruntea şi-l privi drept în faţă, ca şi când voia să vadă dacă spune adevărul.

— Vrei să mă înşeli… murmură ea.

— Cum aş putea să te înşel? Ei, asta-i bună! Va să zică asta îţi trece prin minte, ai?… Dar… parcă mi-ai spus că ai un iubit nu?

— Eu n-am spus nimic…

— Linişteşte-te, linişteşte-te! şi, aşezând-o alături pe divan, el se ridică şi începu să forfotească prin odaie.

Dar întorcându-şi ochii spre ea, văzu că biata fată era schimbată la faţă şi tremura. Înţelese că se afla fără apărare, că, stând astfel, singură, în faţa lui, pe sofaua aceea, la o distanţă mică, ca un acuzat înaintea procurorului, se simţea sfârşită.

— Aşa e! exclamă el, suntem cu atât mai apăraţi unul de altul cu cât suntem mai apropiaţi.

Veni să se aşeze din nou, din nou o puse pe genunchi, o cuprinse cu braţele şi o strânse la piept. Biata fată îşi puse mâna pe umărul lui ca şi cum s-ar fi sprijinit, şi din nou îşi ascunse faţa la pieptul lui Augusto. Şi aici, ascultând bătăile inimii lui, ea se sperie.

— Eşti bolnav, don Augusto?

— Cine poate spune că e sănătos?

— Vrei să chem pe cineva să-ţi aducă…

— Nu, nu, lasă. Îmi cunosc boala. Ceea ce îmi trebuie e o călătorie. Şi, după o tăcere: Mă vei întovărăşi tu oare?

— Don Augusto!

— Lasă dracului „don”-ul! Ai să mă întovărăşeşti?

— Cum vrei dumneata…

O negură învălui mintea lui Augusto, sângele de la tâmple începu să-i zvâcnească, simţi o apăsare în piept. Ca să se izbăvească, începu s-o îmbrăţişeze pe Rosarito, să-i sărute ochii pe care ea trebui să-i închidă. Deodată se ridică şi-i zise depărtându-se de ea:

— Lasă-mă, lasă-mă! Mi-e frică!

— Frică de ce?

Seninătatea neaşteptată a fetei îl înfricoşă şi mai mult.

— Mi-e frică, nu ştiu de cine, de mine, de tine. Nu contează de cine. De Liduvina. Ascultă, du-te, du-te, dar ai să mai vii, nu? Ai să mai vii?

— Când vrei dumneata.

— Şi mă vei întovărăşi în călătoria mea, nu?

— Cum porunceşti…

— Acum du-te, du-te!

— Dar femeia ceea?…

Augusto alergă spre micuţa care se ridicase, o luă în braţe, o strânse la piept, lipi buzele-i uscate de buzele ei şi astfel, fără s-o sărute, rămase o clipă, cu gura ei apăsată pe a lui, pe când el clătina din cap. Şi apoi, depărtându-se de ea, zise:

— Du-te, du-te!

Rosario ieşi. Imediat după plecarea ei, Augusto, obosit de parcă bătuse kilometri întregi pe munţi, se aruncă în pat, stinse lumina, şi rămase monologând astfel:

„Am minţit-o şi m-a minţit. Aşa se întâmplă totdeauna! Totul e fantezie, nimic altceva decât fantezie. De câte ori deschide gura, omul minte şi de câte ori îşi vorbeşte lui însuşi, adică de câte ori gândeşte ştiind că gândeşte, omul se minte pe sine. Nu există alt adevăr decât viaţa fiziologică. Cuvântul, acest produs social, a fost

născocit pentru a minţi. Am auzit pe filosoful nostru zicând că adevărul, ca şi cuvântul, e un produs social, ceea ce cred cu toţii, şi, crezând, se înţeleg”.

Simţi că mâna îi e linsă uşor: „A, eşti aici, Orfeu? Tu, pentru că nu vorbeşti, tu nu minţi şi cred chiar că nu te înşeli, că nu te minţi pe tine însuţi. Şi totuşi, fiindcă eşti un animal domestic, a trebuit să iei ceva de la om… Nu facem altceva decât să minţim şi să ne dăm importanţă. Cuvântul a fost creat ca să exagereze toate senzaţiile şi impresiunile noastre… poate ca să şi credem în ele. Cuvântul, şi orice soi de exprimare convenţională, ca sărutul şi strângerea în braţe… Nu facem decât să ne jucăm rolul fiecare… Cu toţii suntem nişte personaje… nişte măşti… nişte măscărici! Nimeni nu suferă şi nu se bucură cum o mărturiseşte, o exprimă şi poate chiar crede că se bucură şi suferă; altfel, nici n-am putea trăi. În fond, suntem foarte calmi. Aşa ca mine, actor, îmi joc comedia singur, actor şi spectator în acelaşi timp. Numai durerea fizică ucide. Unicul adevăr e omul fiziologic, acela care nu vorbeşte, care nu minte…”

Se auzi o bătaie scurtă în uşă.

— Cine-i?

— Astă-seară nu mâncaţi? întrebă Liduvina.

— Aşa e, stai că vin.

„Şi astăzi, ca în fiecare zi, voi dormi eu şi va dormi şi ea. Rosarito va dormi? Oare nu i-am tulburat liniştea spiritului? Şi acel firesc al ei, e oare. inocenţă sau viclenie? Poate că nu există nimic mai viclean ca inocenţa şi mai inocent ca viclenia. Da, da, ştiu bine, în fond nimic nu-i mai… mai… cum să spun, mai cinic decât inocenţa. Dar uşurinţa cu care mi se lăsa în voie, ceea ce m-a făcut să-mi fie frică, frică nici nu ştiu bine de ce, era altceva decât inocenţă? întrebarea ei: «Şi femeia ceea? «Gelozie! Nu zău? Gelozie?… Probabil că dragostea se naşte odată cu gelozia, numai gelozia ne dezvăluie dragostea. Cât de puternic ar fi îndrăgostită o femeie de un bărbat, sau cât de puternic ar fi îndrăgostit un bărbat de o femeie, ei nu-şi dau bine seama de dragostea lor, nu-şi mărturisesc dragostea, nu sunt în realitate destul de îndrăgostiţi unul

de celălalt, până ce el nu vede că ea se uită la alt bărbat sau până ce ea nu vede că el se uită la altă femeie. Dacă n-ar fi pe lume decât o singură femeie şi un singur bărbat, fără altă societate, ar fi imposibil să se îndrăgostească unul de celălalt. În definitiv, lipseşte veşnic cel de-al treilea, Celestina, şi Celestina e societatea. Marele Galeoto! E bine zis, da, marele Galeoto!... Şi dacă minciună n-ar fi decât limbajul! La fel, tot ce e dragoste e o minciună mai mult. Dar fiziologia? Ei! Fiziologia nu-i dragoste şi nu merită atenţie! De aceea şi este adevăr curat! Dar... hai! Orfeu, hai să aruncăm. Asta da, e ceva adevărat!”

XIX

DUPĂ DOUĂ ZILE, AUGUSTO FU ÎNŞTIIN ţat că o doamnă doreşte să-l vadă şi să-i vorbească. Se duse în întâmpinarea ei şi se află în faţa doñei Ermelinda, care la întrebarea: „Dumneavoastră aici?” a lui Augusto, răspunse: „Dacă dumneavoastră nu voiţi să mai veniţi pe la noi!...”

— Înţelegeţi, doamnă, replică Augusto, că după cele ce mi s-au întâmplat în casa dumneavoastră în ultimele două vizite, întâi cu Eugenia singură, apoi când n-a voit să mă primească, nu mai puteam să vă calc pragul. Mă ţin de tot ce-am făcut şi tot ce-am făgăduit, dar nu mai pot veni pe-acolo...

— Dar am o însărcinare din partea Eugeniei...

— Din partea ei?

— Da, chiar a ei. Nu ştiu ce s-a petrecut între dânsa şi logodnic, dar nu mai vrea să audă de el, e furioasă pe el, iar zilele trecute, venind acasă, s-a încuiat în odaia ei şi a refuzat mâncarea. Avea ochii roşii de plâns, lacrimi care ard, cred că ştiţi, lacrimi de mânie...

— A! Va să zică există mai multe feluri de lacrimi?

— Fireşte! Sunt lacrimi care răcoresc şi uşurează, altele care ard şi apasă. Plângea şi nu voia să mănânce. Îmi repeta mereu acelaşi cântec, că bărbaţii sunt cu toţii nişte brute şi nimic altceva decât brute. Şi în toate aceste zile, a trântit şi bufnit, parcă avea mii de draci. Ieri, în

sfârşit, m-a chemat, mi-a spus că regretă tot ce v-a spus, că s-a înflăcărat şi s-a purtat nedrept cu dumneavoastră. Recunoaşte sinceritatea şi nobleţea intenţiilor dumneavoastră şi ţine nu numai să-i acordaţi iertarea pentru faptul de-a fi spus că vreţi s-o cumpăraţi, ci să şi aflaţi că nici ea singură nu crede aşa ceva. Mai ales asupra acestora a insistat. Mai întâi doreşte s-o credeţi; dacă a vorbit, precum ştiţi, a făcut-o din exasperare, din ciudă, dar n-a crezut aşa ceva nicio clipă…

— Cred că n-a crezut.

— Apoi… apoi m-a însărcinat să mă dau binişor pe lângă dumneavoastră, cu diplomaţie.

— Cea mai bună diplomaţie, doamnă, este să n-o ai, şi mai ales cu mine!

— Apoi, cum zic, m-a rugat să aflu de la dumneavoastră dacă nu v-ar supăra faptul că ar primi, fără niciun fel de angajament, cadoul pe care i l-aţi făcut cu propria ei casă.

¡ – Cum fără angajament?

— Sigur, să primească darul ca pe-un dar.

— De vreme ce aşa i l-am făcut, cum poate să-l primească altfel?

— Mi-a spus că e gata, spre a vă dovedi bunăvoinţa ei şi părerea de rău pentru cele ce v-a spus, să primească această donaţie generoasă, dar fără ca asta să implice…

— Ajunge, doamnă, ajunge! Pare-se că şi acum, fără să-şi dea seama, mă jigneşte din nou.

— Fără intenţie, vă asigur.

— Sunt ocazii când cele mai grave ofense sunt cele ce se strecoară fără intenţie, cum ziceţi.

— Nu înţeleg…

— Şi totuşi e foarte simplu. Am fost într-o zi la o reuniune, unde unul din cei care se aflau acolo, deşi mă cunoştea, nici nu m-a salutat măcar. La ieşire, m-am plâns unui amic care-mi zise: „Nu fi uimit de asta, n-a făcut-o cu intenţie, nici măcar nu şi-a dat seama că eşti acolo”. Eu i-am răspuns: „Păi asta e cea mai mare grosolănie: nu că nu m-a salutat, ci că n-a băgat de seamă prezenţa mea”. „E

fără voia lui, e un mare distrat…” îmi replică amicul. Iar eu la rândul meu: „Cele mai grave grosolănii sunt acelea pe care le săvârşeşti fără voie şi grosolănia grosolăniilor e să fii distrat în prezenţa cuiva”. Asta-i totuna, doamnă, cu ceea ce numim prosteşte uitări involuntare, ca şi cum ar fi cu putinţă să uiţi voit. De obicei, când uiţi voit comiţi o grosolănie.

— Unde vreţi să ajungeţi?

— Vreau s-ajung aici, doña ¿Crmelinda: după ce-mi cere iertare pentru că m-a insultat crezând că, prin cadoul meu, încerc s-o cumpăr, silindu-i recunoştinţa, nu ştiu de ce ţine să stabilească acum că primeşte fără niciun angajament din parte-i. Despre ce angajament, mă rog, poate fi vorba, despre ce angajament?

— Nu vă înflăcăraţi aşa, don Augusto!

— Dar cum să nu mă înflăcărez, doamnă, cum să nu mă înflăcărez? Oare fetiţa asta vrea să-şi râdă de ¡mine şi să se joace cu mine? Şi, zicând acestea, îşi aminti de Rosarito.

— Vă rog, don Augusto, pentru numele lui Dumnezeu!…

— V-am şi spus că ipoteca e ridicată, am anulat-o şi dacă nu se îngrijeşte de casă, eu n-am nimic de-a face cu ea. Că-mi este sau nu recunoscătoare, nu mă priveşte!

— Dar, don Augusto, nu vă lăsaţi aşa, în starea asta! Ceea ce vrea ea e să facă pace cu dumneavoastră, să redeveniţi buni prieteni…

— Da, acum, când a declarat război celuilalt, nu-i aşa? înainte, eu eram celălalt, acum sunt chiar acela, nu? Acum e vorba să fiu pescuit, ai?

— Dar eu n-am spus aşa ceva!

— Nu, dar am ghicit singur.

— Ei bine! Vă înşelaţi amarnic. După ce nepoata mea mi-a spus tot ceea ce v-am repetat adineauri, am încercat să insinuez şi s-o sfătuiesc, întrucât s-a supărat pe haimanaua aia de logodnic, să-ncerce să vă recâştige pe dumneavoastră, nu-i aşa, dumneavoastră mă-nţelegeţi prea bine…

— Da, să mă cucerească din nou…

— Exact. Ei bine! Acestui sfat al meu ea a răspuns de o mie şi una de ori că asta nu, şi nu, şi nu! Mi-a răspuns că vă stimează şi vă apreciază ca prieten, dar că nu i-aţi plăcea ca soţ, că vrea să se mărite cu bărbatul pe care l-ar iubi…

— Şi că pe mine nu va izbuti să mă iubească niciodată, nu?

— Asta n-a spus-o…

— I Poftim, iar diplomaţie.

— Cum?

— Ei da! Veniţi nu numai să-mi cereţi să iert acestei… fete, ci să şi cercetaţi dacă nu consimt s-o cer de nevastă. Nu-i aşa? Lucru de la sine înţeles că dumneaei, ehe! se va resemna…

— Vă jur, don Augusto, pe sfânta amintire a sfintei mele mame, Dumnezeu s-o ierte, vă jur…

[HOŢ

— Porunca a doua: să nu juri!

— Ei bine, jur că dumneavoastră sunteţi acela caret uitaţi acum, fără voie bineînţeles, cine sunt eu, cine e Ermelinda Ruiz y Ruiz.

— Dacă ar fi aşa…

— Da, aşa e, vă asigur, şi rosti aceste cuvinte pe un ton care nu lăsa loc nici unei îndoieli.

— Ei bine… atunci… atunci spuneţi nepoatei dumneavoastră că accept explicaţiile ei, că-i sunt profund recunoscător, că voi continua să-i fiu prieten, un prieten leal şi nobil, dar numai prieten, nimic alta decât prieten, un prieten… Nu-i spuneţi că nu sunt un pian la care poţi cânta după pofta inimii, că nu sunt bărbatul pe care azi îl laşi şi mâine îl iei, că nu sunt, pe rând, un substitut, un vicelogodnic, o porţie de mâncare de la masa a doua…

— Nu Vă supăraţi aşa!

— Dar nu mă supăr deloc. Deci, continui să-i fiu prieten.

— Veţi veni curând pe la noi?

— Asta…

— Dacă nu, biata fată n-are să mă creadă, o să-i pară tare rău…

— Nu pot. Mi-am pus în gând să întreprind o lungă şi depărtată călătorie…

— Dar înainte de plecare, ca să vă luaţi rămas-bun…

— Bine, voi vedea…

Se despărţiră. Când doña Ermelinda ajunse acasă şi istorisi nepoatei convorbirea ei cu Augusto, Eugenia îşi zise: „Aici e vorba de altă femeie, nu încape îndoială; acum chiar vreau să-l recuceresc!”

La rândul său, Augusto, rămas singur, începu să se plimbe prin odaie, zicându-şi „Vrea să se joace cu mine, ca şi cum ar cânta la pian… mă lasă, mă ia, mă va lăsa din nou. Mă ţinea de rezervă… să spună ea ce vrea; urmăreşte să-i cad din nou la picioare, poate ca să mă ducă cu vorba… Parcă eu sunt muţunachele ei, un caraghios, un instrument al răzbunării dumneaei, prin care să-l facă gelos pe celălalt şi să-l supună iar ca pe un terchea-berchea… Haida de! Am şi eu personalitatea mea! Eu sunt eu… da, sunt eu! Ei i-o datorez asta, Eugeniei. Cum să tăgăduiesc că ea mi-a deşteptat facultatea de-a dubi? Dar acum, că mi-a deşteptat-o şi aţâţat-o, nu mai am nevoie de ea. Femei sunt cu duiumul…”

La gândul acesta, nu-şi putu reţine un zâmbet. Îşi aminti de acea frază a lui Victor pe care a spus-o atunci când Gervasio, de curând însurat, i-a adus la cunoştinţă că se va duce cu soţia lui să stea câtva timp la Paris: „Să te duci la Paris cu o femeie? Asta înseamnă să te duci la vie cu struguri în basma”. Cuvinte care l-au amuzat mult.

Îşi repeta: „Femei sunt cu duiumul… şi ce farmec are inocenţa vicleană, viclenia inocentă a Rosaritei, această nouă ediţie a Evei eterne! Ce farmec pe puştoaica asta!… Ea, Eugenia, m-a făcut să cobor din abstract la concret, dar Rosarito mi-a dezvăluit iubirea primitivă şi sunt atâtea femei ispititoare, femei… Atâtea Eugenii! Atâtea Rosarite! Nu, nu, nimeni nu se va juca cu mine, şi cu atât mai puţin o femeie! Eu sunt eu. Sufletul îmi poate fi mic, dar e al meu!” Exaltându-şi astfel eul, simţea că eul i se umflă, i se

umflă, iar odaia se făcea mai mică, aşa că ieşi afară ca să-i dea spaţiu şi libertate.

Odată ajuns în stradă, simţi cerul deasupra creştetului şi oamenii ce umblau încolo şi încoace după treburi sau după plac; nimeni nu-i dădea atenţie, desigur involuntar, nici nu se făcea caz de prezenţa lui în stradă, pentru că, fireşte, nimeni nu-l cunoştea. Simţi atunci că eul său, acel eu din afirmaţia lui „Eu sunt eu!”, descreştea, descreştea văzând cu ochii, şi i se ghemuia în trup, şi chiar aici, înăuntrul lui, îşi căuta un colţişor ascuns unde să se pitulească, să nu fie văzut. Strada era un cinematograf, iar el se simţea cinematografic, o umbră, o fantomă. Veşnic cufundat în marea mulţimii omeneşti, un pierdut în gloata oamenilor ce umblă încolo şi-ncoace fără să-l cunoască sau să-l ia în seamă, el încerca aceeaşi senzaţie pe care o ai când te cufunzi în natura liberă, sub cerul liber, în toate cele patru puncte cardinale.

Numai în singurătate se simţea pe sine; în singurătate îşi putea spune, poate ca să se convingă: „Eu sunt eu”; în faţa celorlalţi, pierdut în mulţimea aferată şi distrată, nu se simţea el însuşi.

Ajunse astfel într-o grădiniţă liniştită, în piaţa solitară a cartierului retras în care locuia. Piaţa era un colţişor de pace, unde veşnic se jucau câţiva copii, căci tramvaiele nu treceau pe acolo, numai câteva trăsuri, şi unde veneau bătrânii să se-ncălzească la soare, în după-amiezile dulci de toamnă, când frunzele a vreo doisprezece castani de India, ce trăiau în acest loc retras, tremurau la bătaia vântului de miazănoapte şi se rostogoleau pe pavaj sau se aşterneau pe băncile de lemn, toate date cu verde, nuanţa frunzei proaspete. Aceşti copaci domestici, urbanizaţi, tunşi corect, stropiţi la ore fixe, când nu ploua, de o stropitoare comunală, şi care-şi întindeau rădăcinile sub caldarâmul pieţei; aceşti copaci prizonieri ce vedeau în fiece zi cum soarele răsare şi apune pe după acoperişurile caselor; aceşti copaci captivi care poate visează la codrul depărtat, aveau în ochii lui o tainică atracţie. În frunzişul lor ciripeau câteva păsărele, civilizate şi ele, fiindcă au

învăţat să se ferească de copii, şi să se apropie de bătrâni, care le dădeau firimituri de pâine.

De câte ori, stând singur şi solitar pe una dintre băncile verzi din acea piaţetă, nu asista el la incendiul amurgului deasupra unui acoperiş, iar uneori, desprinzându-se pe fondul aurului de foc al acestei splendide purpure, nu vedea el silueta unei pisici negre pe hornul unei case!

Toamna, ploua cu frunze galbene, mari cât foile de viţă, asemenea unor mâini mumificate, subţiate, ploua peste grădiniţele din centru cu răzoarele şi cu vazele lor de flori. Copiii se jucau printre frunzele uscate, se jucau poate ca să le adune, fără să-şi dea seama de amurgul incendiat.

În seara aceea, când ajunse în «piaţa liniştită, Augusto se aşeză pe o bancă, după ce dădu la o parte pătura de frunze uscate ce-o acoperea – căci era toamnă. Lângă banca lui, ca de obicei, câţiva copii se jucau. Unul dintr-înşii, aşezându-l pe altul lângă trunchiul unui castan de India, lipit de el, îi spunea: „Tu erai prizonier şi hoţii te păzeau”. „Dar eu…” începu celălalt bosumflat; iar cel dintâi îi replică: „Nu, ziceam că tu nu eşti tu…” Augusto nu voi să asculte mai mult, se ridică şi se duse să se aşeze pe o altă bancă. Se gândea: „Tot aşa ne jucăm şi noi, cei mari. Tu nu eşti tu. Eu nu sunt eu! Dar aceşti sărmani copaci, sunt ei oare ceea ce sunt, adică ei înşişi? Frunzele lor cad înainte, cu mult înainte de a cădea frunzele fraţilor lor de pe munţi. Au rămas nişte schelete şi aceste schelete îşi proiectează umbra scurtată pe caldarâm, sub strălucirea puternică a luminii lampadarelor electrice. Un copac iluminat electric! Ce straniu, ce fantastic aspect are frunzişul lui în primăvară, când arcul voltaic îi dă o aparenţă metalică! Zefirul nici nu-i leagănă! Sărmani copaci ce nu pot nici să se bucure de nopţile negre ale câmpiei, de nopţile fără lună cu mantaua stelelor palpitante! S-ar părea că, plantând fiecare din aceşti arbori în locul acesta, omul i-a spus: «Tu nu eşti tu!» şi, ca să nu uite asta, ca să nu adoarmă, li s-a dăruit această electrică iluminaţie nocturnă… Sărmani copaci

noctambuli! Nu, nu, cu mine n-au să se joace cum se joacă cu voi!”

Se ridică şi începu să bată străzile ca un somnambul.

VA ÎNTREPRINDE OARE O CĂLĂTORIE, DA sau nu? A spus-o la toată lumea, mai întâi Rosaritei, fără să ştie ce spune, ca să spună ceva, sau mai mult ca un pretext, să vadă dacă îl va întovărăşi; apoi doñei Ermeiinda ca să-i dovedească… ce? ce pretindea el să-i dovedească făcându-i cunoscut proiectul de călătorie? N-are importanţă! Totul e că în două rânduri şi-a dat cuvântul, a declarat că va întreprinde o lungă şi depărtată călătorie. Or, el era un om de caracter, el era el; trebuia să fie şi un om de cuvânt?

Oamenii de cuvânt spun mai întâi ceva, apoi o gândesc şi până la urmă o fac, fie că rezultatul e bun sau rău; oamenii de cuvânt nu-şi iau cuvântul înapoi, nici nu se răzgândesc odată ce şi-au dat cuvântul, iar el a declarat că va face o lungă şi depărtată călătorie! O lungă şi îndepărtată călătorie? Pe ce motiv? în ce scop? Cum? Unde?

I se anunţă vizita unei domnişoare.

— O domnişoară?

— Da, zise Liduvina, mi se pare că e… pianista!

— Eugenia!

— Chiar dânsa.

Rămase descumpănit. Cuprins de o silă subită, îi veni ideea să n-o primească, să i se spună că nu-i acasă. „Vine să mă recâştige, să se joace cu mine ca şi cum aş fi un muţunache, îşi zise, să-i fac jocul, să-l înlocuiesc pe celălalt”.

În cele din urmă avu idei mai bune: „Nu, trebuie să mă arăt tare!”

— Spune-i că vin îndată!

Îndrăzneala acestei femei îl înmărmurea. „Trebuie să recunoaştem că e o femeie adevărată, un adevărat caracter. Ce curaj! Ce hotărâre! Ce ochi!… Dar nu! Nu şi nu! N-are să mă clintească! N-are să mă recâştige!”

Când Augusto intră în odaie, Eugenia îl aştepta în picioare. El îi făcu semn să ia loc, dar, înainte de a se

aşeza, ea exclamă:

— Ai fost înşelat, don Augusto, ai fost înşelat, cum am fost şi eu înşelată!

La auzul acestora, bietul om se simţi dezarmat şi nu mai ştiu ce să spună. Amândoi se aşezară şi o foarte scurtă tăcere urmă.

— Ei da! Aşa e, don Augusto, ai fost înşelat cu privire la mine şi eu am fost înşelată cu privire la dumneata. Asta e!

— Totuşi, Eugenia, am vorbit unul cu altul, faţă-n faţă!

— Nu ţine seama de ceea ce ţi-am spus. Ce-a fost a trecut!

— Evident, trecutul e totdeauna trecut, nu poate fi altfel.

— Mă vei înţelege. Nu vreau să dai faptului că primesc darul dumitale generos alt sens decât cel pe care-l are.

— Precum şi eu, domnişoară, doresc să nu dai donaţiei mele alt sens decât cel pe care-l are.

— Bine, loialitate pentru loialitate. Acum trebuie să vorbim limpede: trebuie să-ţi spun că după cele ce s-au petrecut, şi după cele ce ţi-am spus, n-aş mai putea, chiar dacă aş voi, să-ţi plătesc generoasa danie altfel decât prin cea mai pură recunoştinţă. Aşa cum nici dumneata, la rândul dumitale, cred că…

— Fii sigură, domnişoară, că şi eu, la rândul meu, după cele întâmplate, după câte mi-ai spus la ultima noastră întrevedere, după ceea ce mi-a povestit mătuşa dumitale, după ceea ce îmi închipui şi eu, n-aş putea, chiar dacă aş voi, să pretind plată pentru generozitatea mea…

— Atunci suntem de acord?

— Perfect de acord, domnişoară!

— Vom putea prin urmare redeveni prieteni, buni prieteni, prieteni adevăraţi, nu?

— Vom putea!

Eugenia îi întinse lui Augusto mâna-i albă şi rece ca zăpada, cu degetele-i subţiri, obişnuite să alerge pe clape;

el o strânse într-a lui, care în acel moment tremura.

— Vom fi deci prieteni, don Augusto, buni prieteni, deşi pentru mine această prietenie…

— Mă rog?

— Poate în ochii lumii…

— Cum? Vorbeşte, vorbeşte!

— În sfârşit, n-are importanţă, de vreme ce, după recente experienţe dureroase, am renunţat la unele lucruri…

— Explică-te, domnişoară. Mai clar. Nu e bine să spui lucrurile pe jumătate.

— Ei bine, don Augusto, am să-ţi vorbesc limpede, cum nu se poate mai limpede. Crezi că e cu putinţă, după cele ce s-au întâmplat, când toate cunoştinţele noastre ştiu că dumneata ai anulat ipoteca imobilului meu, făcându-mi-l astfel cadou, crezi că mai e cu putinţă ca cineva să se gândească la mine şi să vină cu anume cerere…?

„Femeia asta e diabolică!” gândi Augusto; coborî privirea, ţintuind-o în pământ, fără să ştie ce să răspundă. Apoi, ridicându-şi ochii, văzu că Eugenia îşi şterge pe furiş o lacrimă.

— Eugenia! strigă el cu glas tremurător.

— Augusto! murmură ea smerită.

— Dar ce vrei să facem?

— O! Nimic, asta-i fatalitatea, nimic altceva decât fatalitatea! Suntem jucăria ei! Ce nenorocire!

Augusto se ridică din fotoliu şi se duse să şadă pe divan lângă Eugenia.

— Ascultă, Eugenia, pentru numele lui Dumnezeu, nu te juca aşa cu mine. Fatalitatea eşti tue nu există altă fatalitate decât tine, tu mă atragi, şi mă târăşti, şi mă faci să mă-nvârtesc ca o sfârlează; tu mă înnebuneşti, tu mă faci să calc în picioare cele mai ferme hotărâri pe care le iau, tu faci ca eu să nu mai fiu eu…

Îi încercui grumazul cu braţul, o atrase spre el, o strânse la piept. Ea, cu seninătate, îşi scoase pălăria.

— Da, Augusto, fatalitatea ne-a adus aici. Nici… nici tu, nici eu, nu putem fi necredincioşi, nesinceri faţă de noi

înşine. Tu nu poţi să pari a voi să mă cumperi pe mine, cum am spus-o într-o clipă de indignare, şi nici eu nu pot să am aerul de a face din tine un substitut, un om în loc, o porţie de mâncare la masa a doua, cum ai spus-o mătuşii. Şi nevrând altceva decât să recompensez generozitatea ta…

— Dar, ce importanţă are, Eugenia mea, o aparenţă sau alta? Şi în ochii cui?

— În ochii noştri.

— Cum, Eugenia…

Din nou el o strânse la piept, şi începu să-i acopere cu sărutări fruntea şi ochii; se auzea răsuflarea amândurora.

— Lasă-mă! Lasă-mă! zise ea îndreptându-şi şi aranjându-şi coafura.

— Tu, numai tu… Eugenia, numai pe tine…

— Nu, eu nu, nu se poate…

— Atunci, nu mă iubeşti?

— Să iubeşti, să iubeşti… Cine ştie ce înseamnă a iubi?… Eu nu ştiu… Nu ştiu… Nu sunt sigură.

— Dar toate acestea ce sunt?

— Astea toate… sunt… sunt o fatalitate de moment, un rod al căinţei… Ştiu şi eu… aceste lucruri trebuie puse la încercare. Şi-apoi, nu ne-am înţeles, Augusto, că vom fi prieteni, buni prieteni, numai şi numai prieteni?

— Da, dar… Dar sacrificiul tău? Din cauza căruia pe viitor nu vei mai avea pretendenţi… fiindcă ai acceptat dania mea şi ai rămas prietena mea, nimic altceva decât prietenă…?

— Ah! nu face nimic. Am luat o hotărâre!…

— Poate că după ruptura cu…?

— Poate…

— Eugenia! Eugenia!

În clipa aceea, Augusto se auzi chemat dincolo de uşă şi, tremurând, cu faţa învăpăiată, cu glasul uscat strigă:

— Cine e?

— Rosario vă aşteaptă! rosti glasul Liduvinei.

Augusto schimbă feţe-feţe şi păli.

— Ah! exclamă Eugenia. Văd că deranjez. E… Rosario care te aşteaptă. Prin urmare, vezi şi dumneata că nu putem fi decât prieteni, buni prieteni, foarte buni chiar?

— Dar, Eugenia…

— Rosario aşteaptă…

— Dar dacă m-ai respins, Eugenia, aşa cum m-ai respins, zicându-mi că vreau să te cumpăr şi dacă am fost constrâns, fiindcă aveai pe altul, ce puteam să fac eu, eu, care prin tine am învăţat să iubesc? Nu ştii ce e disperarea, afecţiunea respinsă?

— Hai, Augusto, dă mâna. Ne vom vedea oricând, dar fii sigur că trecutul e trecut!

— Nu, nu, trecutul nu-i trecut, nu, nu, nu!

— Haide, haide! Rosario te aşteaptă…

— Te rog, Eugenia!…

— Dar nu-i deloc uimitor! Şi pe mine mă aştepta altă dată el… Mauricio. Ne vom revedea. Să fim serioşi şi sinceri cu noi înşine.

Îşi puse pălăria, întinse mâna lui Augusto care i-o luă, o duse la buze şi o acoperi cu sărutări. Ieşi. El o întovărăşi până la uşă. O privi o clipă cum coboară scările, elegantă, cu pas hotărât. Ajunsă în capul scării, ea ridică ochii, îl salută cu privirea şi cu mâna. Augusto se întoarse, intră în cabinetul lui şi, zărind-o pe Rosario în picioare, cu coşul de rufe, îi zise brusc:

— Ce vrei?

— Don Augusto, mi se pare că femeia asta te înşală…

— Ce te priveşte?

— Tot ce e în legătură cu dumneata mă priveşte.

— Vrei să spui că eu te înşel pe tine…

— Asta e ce nu mă priveşte.

— Vrei să mă faci să cred că, după speranţele pe care ţi le-am dat, nu eşti geloasă?

— Dacă ai şti, don Augusto, cum am fost crescută eu şi în ce familie, ai înţelege uşor că sunt departe de farafastâcurile geloziei, deşi sunt tânără. Noi ăştia, în situaţia noastră…

— Taci!

— Cum vrei dumneata. Dar îţi repet că femeia asta te înşală. Dacă n-ar fi aşa, dacă ai iubi-o şi ţi-ar face plăcere, ce-aş putea să doresc altceva decât să te însori cu ea?

— Dar vorbeşti sincer?

— Sigur că sincer!

— Câţi ani ai?

— Nouăsprezece.

— Vino colea! Şi, apucând-o cu amândouă mâinile de umeri, o trase aproape, drept în faţa lui, şi o privi ţintă în ochi.

Augusto îşi schimbă culoarea feţei, nu dânsa.

— Adevărul, micuţo, e că nu te înţeleg.

— Cred.

— Nu ştiu ce-o fi, inocenţă, viclenie, batjocură, perversitate precoce…

— Nu-i altceva decât dragoste.

— Dragoste? Şi pentru ce?

— Vrei să ştii pentru ce? Dar n-ai să te superi dacă o să ţi-o spun? îmi făgăduieşti să nu te superi?

— Hai, spune.

— Ei bine, pentru… pentru că eşti nenorocit, pentru că eşti un biet bărbat…

— Şi tu… la fel?

— Cum vrei dumneata. Încrede-te în puştoaica asta, încrede-te în Rosario. Nimeni nu-i mai sincer cu dumneata! Nici chiar Orfeu!

— Totdeauna?

— Totdeauna!

— Orice s-ar întâmpla?

— Orice s-ar întâmpla!

— Tu, tu eşti adevărata…

Încercă s-o cuprindă.

— Nu, nu acum, când vei fi mai liniştit. Şi când n-o să mai…

— Destul, te înţeleg.

Se despărţiră.

Când fu singur, Augusto îşi spuse: „Amândouă vor să mă facă nebun de legat… Eu nu mai sunt eu…”

— Mi se pare că domnul ar trebui să facă politică sau aşa ceva, îi zise Liduvina servindu-i masa. Asta v-ar mai schimba gândurile.

— Cum ţi-a venit ideea asta, femeia lui Dumnezeu?

— Fiindcă e mai bine să-ţi muţi singur gândurile decât să ţi le mute… ştiţi dumneavoastră!

— Bine! Cheamă-l pe bărbatu-tău, Domingo, să vină cum o isprăvi mâncarea. Vreau să facem o partidă de bezig… ca să-mi mai schimb gândurile.

Pe când jucau, Augusto aruncă brusc cărţile pe masă şi întrebă:

— Spune-mi, Domingo, când un bărbat e îndrăgostit de două sau mai multe femei deodată, ce trebuie să facă?

— Depinde…

— Cum „depinde”?

— Da, dacă are bani mulţi şi un curaj grozav, să se-nsoare cu toate, dacă nu, cu niciuna.

— Dar, amice, primul lucru e cu neputinţă.

— Când ai multe parale, totul e cu putinţă.

— Şi dacă ele află?

— Ce le pasă lor?

— Cum, dragul meu, nu-i pasă unei femei că alta fură o parte din dragostea bărbatului?

— Fiecare se mulţumeşte cu partea ei, domnişorule, dacă nu i se ţine socoteală de banii pe care-i cheltuieşte. Ceea ce supără o femeie, e când bărbatul ţine socoteala la mâncare, la îmbrăcăminte, la toate cele şi la lux, dar dacă o lasă să cheltuiască oricât vrea… Şi apoi, dacă are copii cu el…

— Dacă are copii, ce?

— Adevărata gelozie de-aici vine, domnişorule, de la copii. Mama nu poate suferi altă femeie care e mamă sau care poate să fie, mama nu suferă să loveşti în copiii ei, spre profitul altor copii sau al altei femei. Dar dacă n-are copii şi dacă nu-i ţii în frâu nici coşniţa, nici croitoreasa, nici ifosele… ehei! atunci nu-ţi aduce niciun neajuns… Dacă un bărbat are o femeie care-l costă scump şi alta care nu-l costă nimic, aceea care cheltuieşte cu ghiotura nu-i

deloc geloasă pe cealaltă; şi dacă, departe de a-l costa ceva, îi mai şi aduce... îi aduce pentru cealaltă... ei, atunci...

— Atunci, ce?

— Toate merg strună. Crede-mă, domnişorule, nu există nicio Othellă...

— Nici Desdemoni...

— Se prea poate...

— Dar eşti tare-n de-alde astea.

— Păi dacă înainte de a mă însura cu Liduvina şi de-a veni aici să slujesc pe domnişorul, am făcut serviciu la nişte bogătaşi... Acolo mi-am făcut educaţia...

— Dar în clasa voastră?

— În clasa noastră? Mde! Sunt luxuri pe care noi ăştia nu ni le îngăduim.

— Şi ce anume numiţi voi lux?

— Alea de se văd pe la teatru şi se citesc prin romane...

— Totuşi, dragul meu, crimele zise pasionale, cele din gelozie, nu-s rare în clasa voastră!

— Ba bine că nu! Asta, fiindcă ăia... tercheaberchea ăia se duc la teatru şi citesc romane, altfel...

— Altfel, ce?

— Cu toţi dorim, domnişorule, să jucăm un rol şi nimeni nu-i ce e, ci numai ceea ce alţii îl fac.

— Eşti filosof...

— Aşa-mi spunea ultimul stăpân pe care l-am avut înaintea dumneavoastră. Dar cred că-i bine ce spunea Liduvina mea, că dumneavoastră ar trebui să faceţi politică.

XXI

— DA, AI DREPTATE, îi SPUNEA DON antonio lui Augusto în acea după-amiază la Cazino, vorbindu-i deoparte, într-un colţ, ai dreptate. Asupra vieţii mele planează un mister dureros, foarte dureros. Ceva ai şi ghicit. N-ai venit prea des în casa mea... casă? Dar ai fi băgat de seamă fără îndoială...

— Da, ceva straniu, inu ştiu ce tristeţe învăluitoare

mă atrage spre ea…

— Cu toate că erau de faţă copiii mei, sărmanii mei copii, ţi-o fi făcut desigur impresia că te afli într-un cămin fără copii, fără bărbat chiar.

— Nu ştiu… nu ştiu…

— Suntem veniţi de departe, de foarte departe, ca fugari, dar sunt lucruri ce te întovărăşesc veşnic, te împrejmuie, te învăluie ca un cerc misterios. Biata mea soţie…

— Da, pe chipul soţiei dumitale se citeşte o viaţă de…

— …de martiră, poţi s-o spui. Ei bine, amice don Augusto, dumneata ai fost totdeauna, nu ştiu de ce, printr-o oarecare simpatie tainică, singura persoană care ne-a arătat mai multă afecţiune, mai multă compătimire şi iată că eu, ca să-mi închipui pentru a nu ştiu câta oară că mă descarc de-o greutate, am să-ţi împărtăşesc nenorocirile mele. Femeia aceasta, mama copiilor mei, nu-i soţia mea.

— Presupuneam eu. Dar de vreme ce este mama copiilor dumitale, dacă trăieşte cu dumneata ca o soţie, este de fapt soţia dumitale.

— Nu, am o alta… legitimă, cum se zice. M-am însurat, dar nu cu aceea pe care o cunoşti dumneata. Iar ea, mama copiilor mei, e şi ea măritată, dar nu cu mine.

— A! un dublu…

— Nu, un împătrit, precum ai să vezi îndată. M-am însurat nebun, cu desăvârşire nebun din dragoste, cu o femeiuşcă ascunsă şi discretă, care vorbea puţin şi părea că vrea să spună mult mai mult decât spunea. Ochii ei albaştri, blânzi, blânzi, blânzi, atât de blânzi că păreau adormiţi, se deşteptau numai din când în când, dar atunci zvârleau scântei. Toată era aşa. Inima, sufletul ei întreg, întregu-i trup ce păreau de obicei adormite, brusc se deşteptau cu o tresărire şi apoi ea adormea din nou brusc după această sclipire de viaţă, şi ce viaţă! Şi totul, parcă nimic nu s-a întâmplat, parcă ea uita tot ce se petrecuse. Părea că vom reîncepe veşnic viaţa, ca şi când ar fi trebuit veşnic s-o cuceresc. Mă acceptă ca logodnic într-un fel de criză de epilepsie şi cred că, într-un nou atac, a glăsuit *da*

în faţa altarului. Niciodată n-am izbutit s-o aud spunându-mi că mă iubeşte sau nu. De câte ori n-am întrebat-o, înainte şi după căsătorie! îmi răspundea mereu: „Aşa ceva nu se întreabă, e o neghiobie!” Alteori, spunea că verbul a iubi nu se mai întrebuinţează astăzi decât la teatru şi în cărţi şi că de i-aş fi scris: „te iubesc!…” m-ar fi concediat pe dată. Am vieţuit împreună doi ani într-un chip ciudat; trebuia în fiece zi să reîncep cucerirea acelui sfinx. N-am avut copii. Într-o noapte, n-a venit acasă; eram ca nebun; am căutat-o pretutindeni, şi, a doua zi, am primit o scrisoare scurtă şi rece prin care-mi spunea că plecase departe, foarte departe, cu alt bărbat…

— Şi n-ai bănuit nimic înainte… nimic n-ai presimţit?

— Nimic. Soţia mea ieşea singură destul de des, ca să se ducă la maică-sa, la prietenele ei, iar strania-i răceală o apăra în ochii mei împotriva oricărei bănuieli. Nimic n-am ghicit din taina acelui sfinx! Bărbatul cu care fugise era un bărbat însurat, care nu numai că şi-a părăsit soţia şi fetiţa ca să plece cu nevastă-mea, dar a luat cu el toată averea soţiei sale, avere destul de importantă, după ce o administrase cum poftise. Cu alte cuvinte, nu numai îşi părăsise soţia, dar o şi ruinase, furându-i toată averea. În scrisoarea seacă şi scurtă şi rece, pe care am primit-o, se făcea aluzie la starea în care se găsea biata femeie a răpitorului nevestei mele. Răpitor sau răpit? Nu ştiu! mai multe zile n-am putut nici să dorm, nici să mănânc, nici să mă odihnesc… nu făceam toată ziulica altceva decât să umblu lela prin mahalalele cele mai depărtate şi singuratice ale oraşului… Eram gata să cad pradă viciilor cele mai josnice, mai mârşave. Când am început să mă obişnuiesc cu durerea, să mi-o preschimb în gândire, mi-am amintit de cealaltă victimă sărmană, de femeia ce rămăsese fără sprijin, jefuită de dragostea şi de averea ei. Îmi făcui un caz de conştiinţă – deoarece soţia mea era pricina nefericirii acelei femei – din faptul de a mă duce să-i ofer sprijinul meu bănesc, întrucât Dumnezeu mă hărăzise cu avere.

— Restul îl ghicesc, don Antonio.

— Ce-are-a-face. M-am dus s-o văd. Închipuieşte-ţi ce-a însemnat prima noastră întrevedere. Ne-am plâns nenorocirea care ne era comună. Îmi spuneam: „Pentru soţia mea a lăsat-o omul acela pe această femeie?” Şi simţeam – de ce n-aş mărturisi adevărul? – oarecare satisfacţie intimă, ceva inexplicabil, ca şi cum aş fi ştiut să aleg mai bine decât el, iar el nu recunoştea asta. Ea, soţia lui, făcea o reflecţie asemănătoare, deşi inversă, precum mi-a mărturisit-o în urmă. I-am oferit ajutorul meu bănesc, de care avea atâta nevoie. La început m-a refuzat: „Am să muncesc ca să trăiesc şi să-mi cresc copila”, zicea ea. Dar insistai, insistai atâta, încât acceptă. I-am propus să fie conducătoarea casei mele, să vină să locuiască la mine în casă, desigur, după ce vom pleca, departe de oraşul nostru, şi, după ce reflectă îndelung, primi.

— Şi fireşte, începând să locuiţi împreună…

— Nu, asta a fost ceva mai târziu. Şi a fost efectul vieţii în comun, al unui oarecare sentiment de răzbunare, de disperare, de mai ştiu eu ce… Mă simţeam legat, nu atât de dânsa, cât de copila ei, nefericita copilă a amantului soţiei mele. Simţii curând pentru fetiţa asta o dragoste de tată, o violentă dragoste de tată, şi astăzi încă o mai simt, căci o îndrăgesc atât de mult, atât de mult, dacă nu mai mult decât pe propriii mei copii. O luam în braţe, o strângeam la piept, o acopeream cu sărutări şi plângeam, plângeam în părul ei. Mititica mă întreba: „De ce plângi, tăticule?” căci aşa voiam să mă cheme şi să mă considere. Sărmana-i mamă, văzându-mă plângând astfel, plângea şi ea şi uneori ne amestecam lacrimile în părul blond al fiicei amantului soţiei mele, fiica hoţului fericirii mele. Într-o zi, continuă el, am aflat că soţia mea avea un copil cu amantul ei şi în ziua aceea măruntaiele mele au fost răscolite, sufeream cum n-am suferit niciodată şi credeam că înnebunesc şi că mă voi sinucide. Gelozia, cea mai îngrozitoare gelozie, n-am simţit-o decât atunci. Rana sufletului meu, ce părea cicatrizată, se deschise şi sângeră… sângeră flăcări de foc!… Am trăit mai bine de doi ani cu soţia mea, cu propria mea soţie şi, nimic! Iar

acum, tâlharul ăsta!… îmi închipuiam că soţia mea se deşteptase cu desăvârşire şi că trăia cu toată ardoarea. Cealaltă, aceea cu care locuiam, băgă ceva de seamă şi mă întrebă: „Ce ţi s-a întâmplat?” Ne-am înţeles să ne tutuim din pricina copilei. „Lasă-mă”, i-am răspuns. Dar, în cele din urmă, i-am mărturisit totul. Şi ea, ascultându-mă, tremura. Cred că i-am insuflat cumplita mea gelozie…

— Şi fireşte, după aceea…

— Nu, a fost ceva mai târziu şi în alt < „hip. Într-o zi ne aflam amândoi cu micuţa noastră copilă. Eu o luai pe genunchi, începui să-i depăn poveşti, o sărutam spunându-i tot felul de copilării, când maică-sa se apropie şi începu s-o mângâie şi ea. Şi atunci, biata micuţă puse una din mânuţele ei pe umărul meu, cealaltă pe umărul mamei şi ne spuse: „Tăticule… mămicuţo… de ce nu-mi aduceţi un frăţior ca să se joace cu mine, cum au celelalte fetiţe, şi să nu mai fiu singură…?” Am îngălbenit amândoi, ne-am privit în ochi cu acea privire ce dezgoleşte sufletele, ne-am văzut goi, şi apoi, ca să nu ne ruşinăm, am început să sărutăm copila. Unul dintre săruturi schimbă direcţia. Chiar în noaptea aceea, printre lacrimile şi furia geloziei, zămislirăm pe cel dintâi dintre frăţiorii fiicei hoţului fericirii mele.

— Stranie poveste!

— Şi dragostea noastră, dacă vrei s-o numeşti astfel, a fost o dragoste rece şi mută, plămădită din patimă şi mânie, fără căldura cuvintelor dulci. Soţia mea, vreau să spun mama copiilor mei, căci ea e soţia mea, iar nu cealaltă, soţia mea este, cum ai putut singur s-o constaţi, o femeie plăcută, frumoasă chiar, dar niciodată nu mi-a aprins văpaia dorinţelor, şi asta, în ciuda traiului împreună. Şi chiar după cele săvârşite, despre care ţi-am vorbit, nu mi-am închipuit să fiu îndrăgostit de dânsa, până ce am putut fi convins de contrariul.

Astfel, o dată, după o nouă lehuzie, la naşterea celui de-al patrulea copil al nostru, ea a fost atât de bolnavă, atât de bolnavă, de credeam că moare. Pierduse aproape tot sângele din vine, avea faţa albă ca ceara, pleoapele

închise… Credeam c-o pierd… Eram nebun, şi eram şi eu alb ca ceara, sângele îmi îngheţa. Mă retrăsesem într-un colţ al odăii, ca să nu fiu zărit de nimeni şi, în genunchi, ceream lui Dumnezeu să-mi ia mai degrabă mie viaţa decât acestei femei sfinte. Plângeam, mă sfâşiam, îmi zgâriam pieptul până la sânge. Şi am înţeles atunci cu ce puternică legătură îmi era inima legată de inima mamei copiilor mei. Când se întremă puţin şi îşi veni în fire, şi fu în afara oricărui pericol, îmi apropiai gura de urechea ei, în vreme ce dânsa, culcată, zâmbea la gândul vieţii ce renaşte, şi-i spusei ceea ce nu i-am spus niciodată şi ceea ce niciodată, cu aceeaşi căldură, nu i-am mai spus-o. Şi ea îmi zâmbi, zâmbi, zâmbi, privind în tavan. Îmi apăsai gura pe gura ei, îi dusei braţele goale în jurul grumazului meu şi ochii mei plânseră într-ai să-i Ea îmi grăi: „Mulţumesc, Antonio, îţi mulţumesc, pentru mine, pentru copiii noştri… pentru toţi copiii noştri… toţi… toţi… şi pentru ea, Rita…” Rita e fata noastră mai mare, fiica tâlharului… nu, nu, fiica noastră, fiica mea. Fata tâlharului e cealaltă, aceea a femeii care cândva s-a numit nevasta mea. Acum ai înţeles totul, nu?

— Da, şi mult mai mult, don Antonio.

— Mult mai mult?

— Da, mai mult! Va să zică ai două soţii, don Antonio?

— Nu, nu, n-am decât una, una singură, mama copiilor mei. Cealaltă nu-i soţia mea, nu ştiu dacă este a tatălui fiicei ei.

— Şi tristeţea asta…

— Legea e totdeauna lege, don Augusto. O iubire ce se naşte şi creşte pe leşul altei iubiri, aşa precum o plantă ce se nutreşte ca din bălegar din putregaiul altei plante, este totdeauna tristă. Crimele, da, crimele altora ne-au unit. Dar unirea noastră e oare şi ea o crimă? Ei au rupt ceea ce nu trebuie rupt; de ce n-am avea noi dreptul să înnodăm capetele legăturilor desfăcute?

— Altceva n-aţi mai aflat?

— Nici n-am voit să aflăm mai mult. În curând Rita noastră va fi o femeiuşcă şi se va mărita… Cu numele meu, bineînţeles, cu numele meu. Şi facă apoi legea ce poftеşte!

E fiica mea şi nu a tâlharului. Eu am crescut-o.

XXII

— EI BINE! ŞI CU INTRUSUL? CUM L-AŢI primit? întrebă Augusto pe Victor.

— Ah! Asta nu mi-aş fi închipuit-o niciodată! În ajunul naşterii încă eram teribil de furioşi. Nici nu-ţi închipui ce insulte îmi arunca Elena în chiar clipa când se lupta să nască. „A ta e vina, numai a ta!" Sau: „Piei din faţa mea! Să nu te mai văd! Nu ţi-e ruşine să stai aici? Dacă mor, tu eşti de vină!" Dar copilul s-a născut şi totul s-a schimbat. Ni se pare că ne-am deşteptat dintr-un vis şi că abia acum ne-am căsătorit. Am rămas locului orb, şi ce fel de orb! Ţâncul ăsta m-a orbit. Judecă singur: toată lumea spune că sarcina, naşterea, lehuzia au desfigurat-o pe Elena, că n-a mai rămas dintr-însa decât un schelet şi că a îmbătrânit cu cel puţin zece ani, iar eu o găsesc mai tânără, mai fragedă, mai viguroasă, ba mai cărnoasă ca niciodată.

— Asta îmi aduce aminte de povestea jonglerului cu artificii (i se spune *fogueteiro*), pe care am auzit-o istorisită în Portugalia.

— Spune-o.

— Ştii că în Portugalia această jonglare cu artificiile, această pirotehnie, e considerată ca oricare din artele frumoase. Cine n-a văzut jocuri de artificii în Portugalia, habar n-are câte se pot face cu un astfel de joc. Şi ce nomenclatură, Dumnezeule!

— Treci la legendă!

— Ţi-o spun îndată. Trăia aşadar într-un orăşel portughez un pirotehnician dintr-aceştia, un *fogueteiro*. Avea o femeie nespus de frumoasă, bucuria, mângâierea şi orgoliul lui. Era amorezat nebun de ea, dar mai tare ca toate îi era orgoliul. îi plăcea să-i excite, ea să spun aşa, pe ceilalţi muritori, şi părea că le spune, plimbându-se cu ea: „Vedeţi femeia asta? Vă place, hai? Ei bine, e a mea, numai a mea! Puneţi-vă pofta în cui!" Nu înceta să laude desăvârşita frumuseţe a soţiei sale şi pretindea că ea era inspiratoarea celor mai minunate producţii pirotehnice, muza focurilor sale de artificii. Şi iată că într-o bună zi, pe

când pregătea un nou joc de focuri, şi având ca de obicei pe soţia lui alături ca să-l inspire, deodată praful de puşcă luă foc, provocă o explozie, şi soţul şi soţia fură duşi la spital, amândoi leşinaţi, cu arsuri foarte grave. Femeia avu o parte din faţă şi din bust arse, ceea ce o desfigura în chip groaznic, dar acel *fogueteiro* avu norocul să rămână orb şi să nu vadă cumplita desfigurare a femeii sale. El continua să rămână orgolios de frumuseţea ei, lăudând-o tuturor şi, mergând alături de aceea care-i era acum călăuză, cu acelaşi aer arogant sfida ca mai-nainte: „Aţi mai văzut, mă rog, o frumuseţe ca asta?” întreba el şi tuturor, care îi cunoşteau povestea, le era milă de bietul *fogueteiro* şi lăudau frumuseţea nevestei sale.

— Dar pentru el, nu continua să fie frumoasă?

— Poate mai mult ca altă dată, aşa cum Elena ta este pentru tine, de când ţi-a dăruit intrusul.

— Nu-i mai spune aşa!

— Tu i-ai spus aşa!…

— Da, dar nu vreau să aud că o spune şi altul.

— Aşa e, porecla pe care o dăm cuiva ne sună eu totul altfel când o auzim din gura altuia.

— Da, nimeni nu-şi recunoaşte glasul, zice-se…

— Nici faţa. Pentru mine, aş putea spune că ceea ce mă îngrozeşte mai mult este să mă privesc în oglindă.

singur, când nu mă vede nimeni. Încep. să» mă îndoiesc de propria-mi existenţă, să-mi închipui că sunt un vis, o făptură-ficţiune…

— Atunci nu te mai privi în oglindă…

— Mi-e imposibil să mă lecuiesc. Am mania introspecţiei.

— Ai să sfârşeşti ca fakirii care, pare-se, îşi contemplă buricul.

— Şi cred că cine nu-şi cunoaşte glasul, nici faţa, cu atât mai puţin cunoaşte ceea ce e al său, chiar dacă-i vorba de ceva foarte intim, ca o parte din el…

— Cum ar fi nevasta, de exemplu.

— Într-adevăr, îmi pare cu totul imposibil să cunoşti chiar femeia cu care convieţuieşti şi care-i o parte din tine

însuţi. Nu ştii ce spunea unul din marii noştri poeţi, Campoamor?

— Nu, ce spunea!

— Spunea că atunci când un bărbat se însoară, dacă e într-adevăr îndrăgostit, la început nu poate atinge trupul soţiei fără să nu fie puternic emoţionat şi fără să nu ardă de dorinţi carnale, dar cu vremea se obişnuieşte, şi vine o zi când poate să mângâie coapsa goală a soţiei, ca şi cum ar fi coapsa lui proprie, numai că atunci, dacă va trebui să-i taie nevestei un picior, el o să sufere ca şi cum i-ar tăia lui unul. Şi chiar aşa şi este, zău. N-ai idee ce mult am suferit, când ea era în durerile facerii.

— Ea a suferit mai mult.

— Cine ştie?… Şi acum, că e ceva din mine, o parte a fiinţei mele, nu-mi dau seama că s-a urâţit, precum nu mi-aş da seama că eu însumi sunt desfigurat, că am îmbătrânit, că m-am urâţit.

— Dar crezi că în adevăr nu-ţi dai seama când îmbătrâneşti şi când te urâţeşti?

— Nu, chiar dacă ţi se spune. Fiindcă faptul e continuu şi lent. Poate după un accident brusc… Dar să simţi că îmbătrâneşti, niciodată! Ceea ce simţim, e că lucrurile din preajma noastră îmbătrânesc sau întineresc.

Şi singurul lucru pentru care sunt trist acum e că am un copil. Ştii ce spun părinţii de obicei când îşi arată copiii: „Uite cine ne îmbătrâneşte!” Să-ţi vezi crescând copilul, iată cel mai dulce, dar şi cel mai tragic lucru, cred eu. Prin urmare, nu te însura, Augusto, nu te însura, dacă vrei să te bucuri de iluzia unei eterne tinereţi!

— Şi ce să fac dacă nu mă însor? Cum o să-mi trec vremea?

— Dedică-te filosofiei!

— Căsătoria nu-i oare cea mai bună, poate unica şcoală de filosofie?

— Nu, amice, nu! Nu ştii că mai toţi filosofii au fost burlaci? Aminteşte-ţi, fără să-i mai pui la socoteală pe cei care au fost pustnici, aminteşte-ţi de Descartes, Pascal, Spinoza, Kant…

— Nu-mi vorbi de filosofi burlaci!

— Şi Socrate, nu-ţi aduci aminte cum îşi alunga de lângă el nevasta, Xantipa, în ceasul morţii, ca să nu-l tulbure?

— Nu-mi vorbi te rog nici de asta. Nu-mi iese din cap că ceea ce ne-a tot spus Platon nu-i altceva decât un subiect de novelă…

— Sau de *nivolă*…

— Cum pofteşti!

Şi, rupând brusc plăcerile convorbirii, ieşi.

În stradă, un cerşetor se apropie de el şi-i grăi:

— Aveţi milă şi pomană, conaşule, am şapte copii!…

— Nu trebuia să-i faci! răspunse Augusto prost dispus.

— Aş fi vrut să vă văd în locul meu, răspunse cerşetorul şi adăugă: Ce vreţi să facem noi, săracii, dacă n-am face copii… pentru cei bogaţi?

— Ai dreptate, replică Augusto, şi, fiindcă eşti înţelept ca un filosof, ţine colea! şi-i dădu o *peseta*, pe care omul nostru se duse degrabă s-o cheltuiască în cea mai apropiată cârciumă.

Bietul augusto stătea încremenit, nu numai că se afla între Rosario şi Eugenia, ca măgarul lui Buridan, ci, mai mult, se îndrăgostea de toate femeile pe care le întâlnea, şi starea asta, în loc să scadă, lua proporţii. Ajunse să descopere lucruri nefaste.

— Pleacă, pleacă, Liduvina, pentru numele lui Dumnezeu!… Pleacă! Lasă-mă singur. Hai, pleacă! îi zise într-o zi servitoarei.

Cum plecă, el îşi sprijini coatele de masă şi, luându-şi capul între mâini, îşi zise: „E ceva grozav… într-adevăr grozav!… Pare-se că, fără să-mi dau seama, încep s-o iubesc… până şi pe Liduvina. Bietul Domingo!… Nu încape nicio îndoială. Liduvina, cu toţi cei cincizeci de ani ai ei, e destul de plăcută la vedere şi mai ales se ţine bine. Când iese câteodată din bucătărie cu mânecile suflecate, cu braţele ei atât de rotunjoare… Ah! e o nebunie… şi guşa ei… şi cutele grumazului!… E grozav, grozav, grozav!…”

Urmă chemându-şi câinele: „Vin-aici, Orfeu, vinaici… Ce crezi tu că trebuie să fac? Cum aş putea să mă apăr, până ce mă voi hotărî şi mă voi însura în sfârşit…? Ah, stai! Mi-a venit o idee, o idee luminoasă, Orfeu! Să facem din femeia care mă obsedează astfel, să facem un obiect de studiu. Ce-ai zice să mă dedic psihologiei feminine? Da, da. Am să scriu două monografii, gen foarte la modă în zilele noastre… Una va avea ca titlu «Eugenia», cealaltă «Rosario», cu subtitlu «Studii de femei». Ce zici de ideea asta, Orfeu?”

Se hotărî să ceară părerea lui Antolín S. (adică Sánchez) Paparrigópulos care pe vremea aceea se dedicase studiului femeii, mai mult în cărţi, ce-i drept, decât în viaţa de toate zilele.

Antolín S. Paparrigópulos era ceea ce se numeşte un erudit. Un tânăr care trebuia să dăruiască zile de glorie patriei, punând în lumină celebrităţile ei cele mai ignorate. Şi dacă numele lui Paparrigópulos nu răsuna încă printre numele gălăgioasei generaţii tinere care, prin puterea scandalului, ţinea să atragă asupra ei atenţia publicului, e fiindcă el stăpânea adevărata calitate intimă a puterii: răbdarea, şi fiindcă avea un atât de mare respect faţă de public, şi faţă de el însuşi, încât întârzia ceasul când se va face cunoscut, când, destul de pregătit, se va simţi sigur pe terenul pe care va călca.

Departe de-a căuta să dobândească prin giumbuşlucurile inovaţiei un renume gălăgios şi efemer, întemeiat pe ignoranţa celorlalţi, el aspira în toate lucrările literare proiectate la perfecţiunea pe care o poate atinge omul, şi mai ales fără să sară hotarele bunului-gust şi bunului-simţ. Ca să se facă ascultat cu orice preţ, el nu voia să cânte fals, ci, cu glasu-i îndelung exercitat, ţinea să consolideze frumoasa simfonie esenţial naţională şi pură.

Inteligenţa lui S. Paparrigópulos era clară, mai ales clară, de-o transparenţă minunată, fără nebulozităţi ori încâlceli de niciun fel. Gândea într-o castiliană curată, fără umbră de groaznice pâcle septentrionale, lipsită cu totul de vocabularul decadent al bulevardelor pariziene. Gândea

într-o castiliană pură, şi numai aşa se explica soliditatea şi profunzimea gândirii sale; fiindcă gândea cu sufletul poporului care-l sprijinea şi căruia el îi datora întregul său spirit.

Negurile hiperboreene îi păreau potrivite băutorilor de bere amestecată cu spirt, şi nu acestei prea-limpede Spânii cu cer strălucitor, cu acele vinuri sănătoase de Valdepeñas, bine limpezite. Filosofia lui era filosofia nefericitului Becerro de Bengoa, care, după ce îl numise pe Schopenhauer „un unchiaş extravagant", afirma că acestuia nu i s-ar fi întâmplat câte i s-au întâmplat şi n-ar mai fi ajuns să fie pesimist, dacă ar fi băut Valdepeñas, în loc să fi băut bere; mai spunea că devii neurastenic când te vâri unde nu-ţi fierbe oala şi te îmbeţi cu apă chioară.

Paparrigopulos, convins că, în ultimă instanţă, totu-i formă, formă mai mult sau mai puţin interioară, că universul chiar nu-i decât un caleidoscop de forme îmbinate una într-alta, convins că numai şi numai prin formă dăinuiesc toate faptele mari ce scot veacurile din uitare, Paparrigopulos îşi cizela limbajul care avea să îmbrace viitoarele lui lucrări cu rafinamentul celor mai străluciţi meşteri ai Renaşterii.

Avea supremul curaj să reziste tuturor curentelor de sentimentalism neo-romantic şi acestei mode nenorocite a problemelor ce se zic sociale. Pentru el, problema socială e peste putinţă de rezolvat în lumea asta, fiindcă în vecii vecilor vor exista săraci şi bogaţi, şi fiindcă nu te poţi aştepta la altă îmbunătăţire decât la mila celor din urmă şi la resemnarea celor dintâi. Astfel, îşi ţinea departe spiritul de disputele care nu duc la ceva util şi se refugia în ţinuturile pure ale artei imaculate, unde nu poate să ajungă noroiul pasiunilor şi unde omul poate găsi un refugiu consolator pentru deziluziile vieţii. Afară de asta, ura cosmopolitismul steril care încurcă spiritele în visuri neputincioase şi enervante utopii. Iubea Spania, idolul lui, pe atât de calomniată pe cât e de necunoscută de către atâţia dintre fiii ei; iubea Spania ce trebuia să-i dăruiască materia primă a lucrărilor pe care se va întemeia faima lui

viitoare.

Paparrigopulos îşi dedica puternica energie a spiritului său investigării vieţii intime a trecutului poporului nostru şi munca lui era deopotrivă solidă şi plină de abnegaţie. Năzuinţa lui nu era alta decât să reînvie în ochii compatrioţilor săi trecutul nostru – cu alte cuvinte, prezentul străbunilor – şi, ştiind în ce rătăcire cad toţi cei ce încearcă s-o facă din pură fantezie, el cerceta şi iar cerceta tot soiul de memorii vechi, ca să ridice pe temelii de nezdruncinat edificiul eruditei sale ştiinţe istorice. Nu exista întâmplare din trecut, oricât de neînsemnată ar fi fost, ca să nu aibă în ochii lui o valoare inestimabilă.

Ştia că trebuie să înveţi a vedea universul întreg într-o picătură de apă, că paleontologul reconstituie cu un singur os animalul în întregime, iar cu o toartă de ulcică arheologul reînvie o întreagă civilizaţie antică. Mai ştia că la stele nu trebuie să te uiţi cu microscopul, nici cu telescopul la un infuzor, aşa cum au obiceiul să facă umoriştii, ea să vadă lucrurile de-a-ndoaselea. Mai mult, deşi ştia că o singură toartă îi ajunge arheologului genial ca să reconstituie o artă îngropată în sălaşurile uitării, cum el, în modestia sa, nu se socotea un geniu, prefera două toarte uneia singure – cu cât mai multe toarte, cu atât mai bine – ba prefera unei singure toarte ulcica întreagă.

„Tot ceea ce pare că se câştigă în întindere, se pierde în intensitate” – iată deviza lui. Ştia Paparrigópulos că în lucrarea cea mai specializată, în cea mai concretă monografie se poate turna o întreagă filosofie, şi credea mai ales în minunile diviziunii muncii şi în uriaşul progres adus ştiinţelor de către legiunea devotată a ciugulitorilor de mărunţişuri, a vânătorilor de cuvinte, a adulmecătorilor de date şi a numărătorilor de picături, de toată mâna.

Cu deosebire îi absorbeau atenţia cele mai dificile şi mai încâlcite probleme ale istoriei noastre literare, cum ar fi aceea a locului naşterii lui Prudencio, chiar dacă în ultima vreme, ca urmare, zice-se, a faptului că mai multe femei i-au dat papucii, el s-a dedicat studiului femeii spaniole din veacurile trecute.

Tocmai în lucrările de natură să pară cu totul neînsemnate, puteai să constaţi şi să admiri subtilitatea, înţelepciunea, puterea de pătrundere, minunata intuiţie istorică şi acuitatea critică ale lui S. Paparrigópulos. Calităţile lui trebuie preţuite ca aplicate pe concret, pe viu, şi nu ca teorie pură şi abstractă. Trebuia să-l vezi lucrând astfel. Fiecare dizertaţie era un adevărat curs de logică inductivă, un monument minunat ca opera lui Lionnet asupra omizii de salcie, şi, mai ales, un model de dragoste austeră pentru sfântul Adevăr. Fugea de ingeniozitate ca de ciumă, şi era convins că numai obişnuindu-ne să respectăm divinul Adevăr în cele mărunte de tot, vom putea să-i închinăm, în mare, cultul pe care i-l datorăm.

Pregătea o ediţie populară a apologurilor Calila şi Dimna, cu o introducere despre influenţa literaturii indiene asupra evului mediu spaniol, dar n-a dat Dumnezeu să apuce s-o publice; altfel, ocupat cu cititul ei, poporul s-ar fi depărtat, fără doar şi poate, de cârciumă şi de doctrinele dăunătoare ale imposibilelor dezrobiri economice. Dar cele mai însemnate opere pe care le pregătea Paparrigopulos erau: întâi, o istorie a scriitorilor obscuri spanioli, adică a acelora care nu figurează în istoriile literare curente sau figurează numai într-o menţiune rapidă, din cauza pretinsei neînsemnătăţi a operelor lor, înlăturând astfel o nedreptate a timpului, nedreptate pe care o deplângea şi de care se temea chiar; apoi, cealaltă operă a sa urma să fie închinată scriitorilor ale căror lucrări s-au pierdut, fără să ne fi rămas de pe urma lor altceva decât numele şi cel mult titlurile; lucrărilor pe care le-au scris. Şi era gata-gata să întreg prindă şi istoria celorlalţi scriitori care, având de gând să scrie, nu ajunseseră s-o facă.

Pentru şi mai buna reuşită a proiectelor sale, odată hrănit cu măduva substanţială a literaturii noastre naţionale, el se cufundă în literaturile străine, dar cum aşa ceva îi venea tare anevoie, căci în ce priveşte limbile străine era greu de cap şi învăţarea lor cerea timp mult, atât de necesar altor studii, mult mai înalte, el recurse la un expedient remarcabil, însuşit de la ilustrul său dascăl.

Anume: citea principalele cărţi de critică şi de istorie literară care se publicau în străinătate, cu condiţia să fie în franţuzeşte, şi odată ce a pus mâna pe media părerilor emise de criticii cei mai reputaţi cu privire la cutare sau cutare autor, el le răsfoia cât ai zice peşte, întru liniştirea conştiinţei şi ca să-şi păstreze libertatea de-a rosti din nou judecăţile străine, fără să atingă nici cu-atât scrupuloasa-i integritate de critic literar.

Se vede aşadar că S. Paparrigopulos nu era unul dintre acele tinere spirite vagabonde şi rătăcite care să plimbă, fără o direcţie precisă, pe tărâmurile gândirii şi ale fanteziei, lansând, poate, ici şi colo, câte o scânteie. Nu! Năzuinţele sale erau riguroase şi solid îndrumate. Era dintre cei ce ştiu încotro merg. Dacă în studiile sale nu remarcai nimic remarcabil, pricina era că într-însele totul se afla pe culme, fiind un fel de podişuri înalte, copie fidelă a întinselor şi însoritelor şesuri castiliane, pe care se leagănă recoltele aurite şi bogate.

Fie ca Pronia cerească să dăruie Spaniei cât mai mulţi Antolini Sánchezi Paparrigopuloşi! Printr-înşii, făcându-ne deplin stăpâni pe bunurile noastre tradiţionale, vom putea scoate câştiguri grase. Paparrigopulos aspira – şi aspiră încă, fiindcă mai e în viaţă şi continuă a-şi pregăti lucrările – să înfigă brăzdarul plugului său critic, măcar de-ar fi numai eu un centimetru mai adânc decât au făcut-o plugarii ce l-au precedat pe ogorul său literar, pentru ca recolta să crească, mulţumită unor îngrăşăminte noi, şi mai îmbelşugată, şi spicele să aibă boabe mai multe, şi făina să fie mai albă, şi spaniolii să mănânce o mai gustoasă pâine spirituală şi mai ieftină.

Am spus că Paparrigopulos continuă să lucreze şi să-şi pregătească lucrările ca să le dea la lumină. Şi aşa este. Prin nişte amici comuni, Augusto prinsese de veste despre studiile asupra femeilor cărora li se dedica savantul, însă acesta nu publicase nimic până acum, şi nici acum n-a apucat să publice ceva.

S-au găsit destui eruditi care, cu milosârdia caracteristică tagmei, pândindu-l pe Paparrigopulos şi

invidioşi cu anticipaţie de faima care prevedeau ei că-l aşteaptă, caută să-l sape. Cutare pretinde că Paparrigopulos îşi şterge urmele eu coada, ca o vulpe, luând-o pe drumuri din ce în ce mai întortocheate, ca să înşele pe vânător şi să nu se descopere din ce parte a şterpelit găina, când, de fapt – dacă-i vorba de vreun păcat – păcatul lui este că lasă toată schelăria în picioare, după ce a terminat de zidit turnul, împiedicându-ne astfel să-l vedem bine şi să-l admirăm. Altul îl numeşte cu dispreţ dzelator de fraze, ca şi când cizelarea n-ar fi arta supremă a scrisului. Pe deasupra îl acuză că ba traduce, ba mitocoseşte idei luate de la străini, uitând că Paparrigopulos le înveşmântează într-o castiliană clară, pură şi transparentă, cum e castiliana lui, că astfel le face spaniole şi deci proprii ale sale, nu în alt mod decât şi-a făcut propriu Părintele Isla romanul *Gil El & s* al lui Lesage. Altcareva îl ia în băşcălie fiindcă sprijinul lui cel mai de seamă este credinţa nezdruncinată în ignoranţa celor din jur, recunoscând astfel, fără să vrea, că credinţa mută munţii din loc. Dar suprema nedreptate a tuturor acestor sentinţe pizmaşe date de indivizi cărora Paparrigópulos nu le-a făcut niciun rău, nedreptatea strigătoare la cer se vădeşte foarte clar, dacă ţinem socoteală numai de faptul că Paparrigópulos n-a dat încă nimic la lumină şi că cei ce-l muşcă de turul nădragilor se pronunţă din auzite şi ca să nu tacă.

Nu-i îngăduit, la urma urmelor, să scrii despre acest uimitor erudit altfel decât cu potolită seninătate şi fără niciun soi de efect *nivolesc*.

Augusto se gândi la acest om, vreau să zic la acest erudit, fiindcă avea reputaţia că studiază femeile – în cărţi, bineînţeles, căci e mijlocul cel mai puţin primejdios de-a le face cunoştinţa, şi numai pe femeile veacurilor trecute le studia, căci sunt mai puţin primejdioase pentru acela care le studiază, decât femeile din zilele noastre.

Pe acest Antolin, pe acest solitar erudit, care din sfiala de-a se adresa direct femeilor în carne şi oase şi voind să-şi răzbune propria timiditate, le studia foarte

simplu în cărţi – pe el se duse Augusto să-l vadă ca să-i ceară sfat.

Nici n-apucă bine să-i expună proiectele sale, că eruditul îl întrerupse:

— Ah! sărmanul meu domn Pérez, cum te deplâng… Vrei să studiezi femeia? Misiunea asta îţi porunceşte să…

— Cum dumneavoastră o şi studiaţi…

— Trebuie să ştii să te jertfeşti. Studiul, mă refer la studiul obscur, răbdător şi tăcut, e raţiunea mea de-a fi pe lume: eu, ştii, sunt un umil, un foarte umil muncitor al gândirii. Culeg şi pun în ordine documente, pentru ca toţi câţi vor veni după mine să ştie să se folosească de ele. Opera umană e colectivă… Nimic care nu-i colectiv nu-i solid şi durabil.

— Dar operele marilor genii? *Divina Comedie*, *Eneida*, o tragedie de Shakespeare, un tablou de Velásquez?

— Totul e colectiv, mai colectiv decât se crede. *Divina Comedie*, de exemplu, a fost pregătită de o serie întreagă…

— Da… da… ştiu…

— Iar cât priveşte pe Velásquez… apropo… cunoşti cartea lui Justi asupra lui?

Pentru Antolin, cea mai de seamă şi aproape singura valoare a marilor capodopere ale geniului omenesc consta în faptul că ele dau prilejul să se scrie o carte de critică şi de comentarii. Marii artişti, marii poeţi, pictori, muzicieni, istorici şi filosofi s-au născut numai pentru ca un erudit să le facă biografia şi un critic să le comenteze operele. O frază oarecare a unui mare scriitor n-are nicio valoare dacă într-o bună zi un erudit nu o citează şi nu precizează lucrarea, pagina, ediţia în care a fost scrisă. Şi toată povestea despre solidaritatea muncii colective nu era decât invidie şi impotenţă. El făcea parte din acea categorie de comentatori ai lui Homer care, dacă Homer, în persoană, reînviat, ar intra cântând în odaia lor de lucru, l-ar da afară în brânci, fiindcă i-ar sustrage de la lucrările lor asupra textelor moarte ale operei sale, împiedicându-i să descopere un „apex” oarecare.

— Totuşi, ce credeţi dumneavoastră despre psihologia feminină? îl întrebă Augusto.

— O astfel de întrebare, atât de vagă, atât de generală, atât de abstractă, n-are un sens precis pentru un modest cercetător ea mine, dragul meu Pérez, pentru un om care nu-i geniu şi nici nu doreşte să fie…

— Nici nu doreşte?

— Nu, nici! E o meserie ingrată. Ei bine! întrebarea asta e lipsită pentru mine de un sens precis… Ca să-ţi pot răspunde ar trebui să…

— Da… înţeleg… ar trebui să faci ca acel coleg al dumitale care, alcătuind o carte despre psihologia poporului spaniol, fiind pare-se el însuşi spaniol, şi trăind în mijlocul spaniolilor, nu i-a trecut prin minte decât să spună că acela a zis asta şi altul a zis ailaltă… pe scurt: a făcut o bibliografie…

— A! bibliografia! Da, ştiu…

— Pardon, dragă Paparrigópulos, lasă asta şi spune-mi cât mai concret ştii şi poţi, ce crezi despre psihologia feminină…

— Mai întâi, ar trebui să începem prin a ne pune prima întrebare: are femeia suflet?

— Haida de!…

— A, nu!… A, nu!… Nu ajungem nicăieri, dacă o aruncăm aşa… în absolut…

Augusto gândi: „El o fi având oare suflet?” şi adresându-se amicului:

— Ei bine! Spune-mi atunci, ce crezi despre ceea ce înlocuieşte sufletul femeii?

— Îmi făgăduieşti, dragă Pérez, să păstrezi o taină absolută asupra celor ce ţi-oi spune…? A, da… da, dumneata nu eşti un erudit…

— Ce vrei să spui cu asta?

— Că nu eşti dintr-aceia care aşteaptă să fure de la alţii cea mai neînsemnată vorbuliţă, ca s-o dai pe urmă drept a dumitale…

— Cum, aşa sunteţi voi, eruditii?

— A! dragul meu Pérez, eruditul e din fire borfaş… ţi-

o spun eu, care şi eu sunt dintre ei. Noi ăştia, eruditii, umblăm să şterpelim unii de la alţii cele mai mărunte lucruşoare descoperite şi să împiedicăm pe celălalt să ne-o ia înainte…

— Se-nţelege! Cine are în grijă un depozit îşi păzeşte marfa cu mai mult zel decât cel ce are fabrica. Trebuie să păzeşti apa din puţ şi nu cea de la izvor…

— Poate!… Ei bine! Dacă tu, care nu eşti un erudit, îmi dai cuvântul că ai să păstrezi secretul până ce îl voi da singur pe faţă, îţi voi mărturisi că am găsit într-un autor olandez, obscur şi aproape necunoscut, din veacul al XVII-lea, o teorie extrem de interesantă asupra sufletului femeii…

— S-auzim.

— Scriitorul olandez zice, şi o zice pe latineşte, că aşa precum bărbaţii au câte un suflet fiecare, femeile n-au decât unul şi acelaşi suflet toate, un suflet colectiv, ceva în genul raţiunii active universale a lui Averroes[6], răspândită în toate femeile. Şi adaugă că deosebirile ce se remarcă în felul de simţire, de gândire şi de iubire al fiecărei femei, nu provin decât din deosebirile corpului lor, datorite climei, alimentaţiei etc… De aceea, ele n-au nicio însemnătate. Femeile, zice acelaşi autor, se aseamănă între ele mult mai mult decât bărbaţii şi asta fiindcă toate sunt una şi aceeaşi femeie…

— Dar atunci, dragul meu Paparrigópulos, de aceea, când mă îndrăgostesc de o femeie, mor imediat după toate celelalte?…

— Exact!… Acest ginecolog, atât de interesant şi aproape necunoscut, mai adaugă că femeia are mai multă individualitate, dar mult mai puţină personalitate decât bărbatul. Fiecare femeie se simte mai deplin ea însăşi, mai individuală decât oricare bărbat, dar cu mai puţină substanţă.

— Da… da… Cred că am înţeles…

— Astfel că e acelaşi lucru, amice Pérez, dacă

6 Abul Walid Mohammed Ibn-Roşd (1126—1198) cunoscut sub numele de Averroes, medic şi filosof arab.

studiezi una sau mai multe femei. Totul e să aprofundezi pe-aceea pe care ţi-ai pus în gând s-o studiezi.

— Dar n-ar fi mai bine să iei două sau chiar mai multe, ca să poţi face un studiu comparativ? Ştii cât de mult se poartă astăzi studiile comparate…

— În adevăr, ştiinţa e comparativă; dar, în ce priveşte femeia, nu e necesar să compari. Acela care cunoaşte bine una singură, le cunoaşte pe toate… cunoaşte *Femeia*. Mai mult, trebuie să ştii că ceea ce câştigi în extensiune, pierzi în intensitate.

— Perfect!… De aceea şi vreau să mă consacru culturii intensive şi nu extensive a femeii. Totuşi, cel puţin două… două barem…

— Nu, nu două… în niciun chip două!”. Dacă nu-ţi ajunge una, ceea ce eu cred că e cel mai bine şi că e destulă treabă, atunci să iei cel puţin trei… Dualitatea nu închide nimic…

— Cum adică, dualitatea nu închide nimic?

— Desigur… Cu două linii nu poţi închide spaţiul… Cel. mai simplu poligon e triunghiul. Va să zică, cel puţin trei…

— Dar triunghiul n-are adâncime. Cel mai simplu poliedru e tetraedrul; prin urmare, cel puţin patru…

— Dar nu două, două niciodată! Dacă trebuie să treci de una, atunci să fie cel puţin trei. Totuşi, aprofundează dumneata numai una.

— Ceea ce am să şi fac.

XXIV

După întrevederea cu paparrigöpulos.

Augusto îşi zicea pe drum: „În definitiv, trebuie să renunţ la una din două, sau să caut o a treia. Deşi pentru studiul psihologic pot foarte bine s-o iau pe Liduvina ca al treilea termen, termenul cel mai ideal al comparaţiei. Prin urmare, am trei: Eugenia, care vorbeşte imaginaţiei mele, capului meu; Rosario, care-mi vorbeşte inimii, şi Liduvina, bucătăreasa, stomacului meu. Or, capul, inima şi stomacul sunt cele trei facultăţi ale sufletului, pe care alţii le numesc inteligenţă, sentiment şi voinţă. Gândeşti cu capul,

simţi cu inima şi vrei cu stomacul. E evident! Şi acum…

…Acum, urmă el în gând, o idee luminoasă, nespus de luminoasă! Am să mă prefac că vreau din nou mâna Eugeniei, am să i-o cer din nou, să văd dacă mă acceptă ca logodnic, ca viitor soţ. Numai ca să încerc, se-nţelege, cu titlu de experienţă psihologică şi sunt sigur înăuntrul meu că mă va respinge… Altfel, asta ar mai lipsi!

Trebuie să mă respingă. După cele ce s-au întâmplat, după ceea ce mi-a spus la ultima noastră întrevedere, e imposibil să mă accepte. Cred că e o femeie de cuvânt… Dar… dar femeile au oare cuvânt? Oare femeia, Femeia cu majusculă, unica, aceea care se împarte în mii şi mii de trupuri feminine mai mult sau mai puţin frumoase – ba mai degrabă mai puţin decât mai mult – oare Feaneia e obligată să-şi ţină cuvântul dat?!

Nu cumva a se ţine de cuvânt e treaba bărbatului… Ba nu, nu! Eugenia nu mă poate accepta; nu mă iubeşte. Nu mă iubeşte, dar dania mea a primit-o. Iar dacă mi-a primit dania şi se foloseşte de ea, de ce să mă mai şi iubească?

Dar dacă îşi întoarce vorba înapoi – continuă el să gândească – şi-mi zice da, şi mă acceptă ca logodnic, ca viitor soţ? Trebuie să prevăd toate situaţiile posibile. Şi dacă mă acceptă? Aici e aici! Aşa îmi trebuie! Cad în propria mea plasă. Cum s-ar zice: pescarul pescuit!… Dar nu, nu, nu se poate!… Şi dacă se poate?… Ce să-i faci! nu-mi mai rămâne decât să mă resemnez!… Să mă resemnez? Da, să mă resemnez. Trebuie să ştii să te resemnezi a primi norocul. Şi poate că această resemnare la fericire e ştiinţa cea mai grea. Pindar nu ne spune că toate chinurile lui Tantal i s-au tras din faptul că n-a putut să-şi îndure fericirea! Trebuie să ştii să suporţi fericirea! Şi dacă Eugenia zice da, dacă mă acceptă, atunci… atunci învinge psihologia! Ba nu, nu, nu! Nu mă va accepta, nu poate să mă accepte măcar din ambiţia de-a rămâne tot pe-a ei.

O femeie ca Eugenia nu dă niciodată un pas înapoi. Când Femeia dă faţă-n faţă cu Bărbatul, ca să se vadă cine-i mai dârz şi mai statornic în intenţiile sale, ea e în stare de

orice.

Nu, nu mă va accepta!…”

— Rosario vă aşteaptă…

Cu aceste trei cuvinte, grele de sentimente, Liduvina întrerupse şirul reflecţiilor stăpânului său.

— Spune-mi, Liduvina, crezi tu că voi, femeile, rămâneţi neclintite la ceea ce aţi apucat odată să spuneţi? Ştiţi voi să vă ţineţi de cuvânt?

— Depinde.

— Da, veşnicul refren al lui bărbatu-tău! Ci răspunde clar, şi nu cum răspund femeile de obicei. Rar răspund la ce le întrebi; mai degrabă la ceea ce îşi închipuie c-ai să le întrebi.

— Şi ce aţi vrut să mă întrebaţi?

— Dacă voi, femeile, vă ţineţi cuvântul dat?

— Depinde de cuvânt.

— Cum, depinde de cuvânt?

— Foarte simplu: un cuvânt ţi-l dai ca să-l ţii, şi altul ca să-l calci. Totuşi, nimeni nu se lasă înşelat, fiindcă e ceva la mintea cocoşului…

— Bine, bine! Spune-i Rosariei să intre.

Şi când Rosario intră, Augusto îi puse întrebarea:

— Spune-mi, Rosario, ce crezi, o femeie trebuie sau nu să-şi ţină cuvântul dat?

— Nu-mi amintesc să-ţi fi dat vreodată cuvântul meu…

— Nu-i vorba de asta, ci numai dacă o femeie trebuie sau nu să se ţină de cuvânt?

— A! da… o spui pentru cealaltă… pentru femeia ceea…

— Pentru oricine ar fi, ce crezi?

— Păi, eu nu mă pricep la de-alde astea…

— N-are importanţă!

— Bine, dacă stărui, îţi spun că mai bine ar fi să nu-ţi dai cuvântul niciodată.

— Dar dacă l-ai dat?

— Mai bine să n-o fi făcut.

„E clar, îşi zise Augusto, că pe fetiţa asta n-am s-o

scot dintr-ale ei. Dar de vreme ce se află aci, am să pun în joc psihologia, o să-mi duc până la capăt experienţa”.

— Vino colea, aşază-te ici! şi-i oferi genunchii.

Fata ascultă supusă, fără să se tulbure, ca şi când ar face un lucru firesc şi prevăzut. Augusto, dimpotrivă, rămase năuc, fără să mai ştie de unde să-şi înceapă experienţa psihologică. Şi cum nu ştia ce să spună, acţiona. O strângea pe Rosario la pieptul lui gâfâitor şi-i acoperea obrazul cu sărutări, zicându-şi între timp: „Mi se pare că-mi pierd sângele rece necesar oricărei investigaţii psihologice”.

Astfel, se opri brusc, păru că s-a liniştit, o îndepărtă uşor pe Rosario, şi-i zise pe neaşteptate:

— Dar tu nu ştii că iubesc altă femeie?

Rosario tăcu şi, privindu-l ţintă în ochi, dădu din umeri.

— Nu ştii? repetă el.

— Ei! Şi ce crezi că mă poate supăra asta, tocmai acum?

— Cum, nu te supără?!

— Tocmai acum, nu. Acum mă iubeşti pe mine, mi se pare.

— Şi mie mi se pare, dar…

Şi atunci se întâmplă ceva neobişnuit, ceva care nu intrase în prevederile lui Augusto, în programul experienţei sale psihologice asupra Femeii: de data asta, Rosario îi înlănţui brusc grumazul cu braţele şi începu să-l sărute de zor.

Abia avu bietul de el răgazul să gândească: „Acum, sunt eu cel supus experienţei. Fata asta face studii de psihologie masculină”.

Şi fără să-şi dea seama de ceea ce face, se trezi că mângâie cu mâini tremurătoare pulpele Rosariei.

Deodată, Augusto se ridică, apoi o luă de subsuori pe Rosario şi o aruncă pe divan. Ea se lăsa în voia lui, cu obrazul învăpăiat. Iar el, strângându-i braţele cu mâinile, stătu s-o privească drept în ochi:

— Nu-i închide, Rosario, nu-i închide, pentru numele

lui Dumnezeu! Deschide-i, aşa, aşa, mai tare! Lasă-mă să mă văd într-înşii mic de tot…

Şi, văzându-se pe sine în ochii ei ca într-o oglindă vie, simţi cum înflăcărarea de la început se domoleşte.

— Lasă-mă să mă văd în ochii tăi, ca într-o oglindă, să mă văd mic, mic de tot. Numai astfel voi ajunge să mă cunosc, oglindindu-mă în ochi de femeie.

Oglinda se uita la el cu priviri stranii.

Rosario gândea: „Omul ăsta nu-i ca ceilalţi, trebuie să fie nebun”.

Brusc, Augusto îi dete drumul, se privi pe sine, se pipăi, apoi exclamă:

— Şi acum, Rosario, iartă-mă.

— Să te iert? De ce?

Şi era în glasul sărmanei Rosario mai mult teamă decât vreun alt sentiment. Ar fi voit să fugă, fiindcă îşi spunea: „Când începi să spui şi să faci lucruri aiurite, nu te mai poţi opri. Omul ăsta e în stare să mă ucidă într-un acces de nebunie”. Şi din ochii ei izvorâră câteva lacrimi.

— Vezi? îi zise Augusto, vezi? Da, iartă-mă, Rosario, iartă-mă, nu ştiam ce fac!

Ea gândi: „Ceea ce nu ştii nu faci”.

— Acum, du-te, du-te.

— Mă alungi?

— Nu, mă apăr. Nu, nu te alung, nu, ferească Dumnezeu. Dacă vrei plec eu, şi rămâi tu aici, ca să vezi că nu te alung.

Ea gândi: „Cu siguranţă, e nebun”, şi i se făcu milă de el.

— Du-te, du-te, şi să nu mă uiţi.

O luă de bărbie, drăgăstos:

— Nu mă uita. Nu uita pe bietul Augusto.

O cuprinse în braţe şi-i dădu un sărut lung şi apăsat pe buze.

La plecare, fata îi aruncă o privire plină de-o misterioasă frică. Şi abia ieşi, că Augusto căzu pe gânduri:

„Mă dispreţuieşte! Cu siguranţă mă dispreţuieşte; am fost caraghios, caraghios, caraghios… Dar ce ştie ea, biata

mititică, din toate acestea? Ce pricepe ea din psihologie?”

Dacă bietul Augusto ar fi putut să citească atunci în mintea Rosariei, ar fi fost şi mai deznădăjduit, căci fetiţa cea naivă gândea pe drum: „Zilele astea mă întorc să-mi fac plăcerea în necazul celeilalte…”

Exaltarea puse din nou stăpânire pe Augusto. Simţea că timpul pierdut nu se mai întoarce, trăgând după el şi ocaziile pierdute, ÎI cuprinse un fel de mânie împotriva lui însuşi. Fără să ştie ce face şi numai ca să-şi treacă vremea, o chemă pe Liduvina şi având-o în faţă, atât de senină, atât de curată, zâmbindu-i maliţios, fu pătruns de-un sentiment atât de neobişnuit încât îi strigă: „Fugi, fugi”. Şi ieşi în stradă. Un moment îi fusese teamă că nu se va putea stăpâni şi că se va năpusti asupra Liduvinei! Ajuns în stradă, se linişti; mulţimea e ca o pădure, te pune la locul tău, în apele tale.

„Oare sunt în toate minţile? gândi Augusto pe drum. Poate că mergând acum pe stradă, încredinţat că merg corect, ca persoanele normale – dar ce înseamnă oare persoană normală? – eu, dimpotrivă, gesticulez, mă răsucesc, îmi strâmb faţa, iar cei care trec fără să mă privească sau despre care cred că mă privesc cu indiferenţă, au oare toţi ochii ţintiţi asupra mea, batjocoritori şi înduioşaţi?… Nu-s nebun? Nu-s cu adevărat nebun? Şi, la urma urmelor, dac-aş fi? Ce? Un om de inimă, simţitor şi bun, dacă nu înnebuneşte, e un perfect imbecil! Cine nu ajunge nebun e sau dobitoc sau ticălos. Asta nu înseamnă, bineînţeles, că ticăloşii şi dobitocii nu pot înnebuni!

Ceea ce am făcut cu Rosarito, continuă el să gândească, a fost caraghios, pur şi simplu caraghios. Ce-o fi gândit despre mine? Dar ce mă priveşte ce gândeşte despre mine o fată ca ea?… Sărăcuţa! Cu câtă ingenuitate se lăsa în voia mea. E o făptură fiziologică, perfect fiziologică şi numai fiziologică, fără niciun fel de psihologie. Prin urmare, e inutil să te slujeşti de ea ca de un cobai sau ca de-o broască, pentru experienţe psihologice. La urma urmelor, cele fiziologice… Dar

psihologia, şi mai ales aceea a femeii, e ea oare altceva decât fiziologie sau, dacă vreţi, psihologie fiziologică? Are femeia suflet? Dar eu, ca să fac experienţe psihofiziologice, sunt lipsit de o pregătire tehnică. N-am lucrat în niciun laborator… îmi lipsesc aparatele şi psihofiziologia cere aparate. Nu-s cumva nebun?”

Uşurat de aceste gânduri, depănate în stradă, în mijlocul unei mulţimi pestriţe şi indiferente faţă de chinurile sale, el se simţi mai liniştit şi se întoarse acasă.

Augusto se duse să-l vadă pe victor şi să-i dezmierde copilul pe care amicul lui l-a căpătat cam târziu. Se duse să se recreeze în contemplarea noii fericiri a acelui cămin, şi cu aceeaşi ocazie să vorbească despre starea-i de spirit. Şi, aflându-se la un moment dat singur cu prietenul lui, Augusto îi spuse:

— Ei! Ce mai e cu novela ta sau… cum îi ziceai?… A, da! *nivola*. … Tocmai spuneai c-o scrii. Acum, că ai un copil, presupun că ai abandonat-o.

— Presupui prost. Tocmai fiindcă sunt tată, am reluat-o: aici am să-mi descarc toată buna dispoziţie de care sunt cuprins.

— Ai putea să-mi citeşti câteva pagini?

Victor îşi scoase hârtiile şi începu să citească prietenului său, ici şi colo.

— Amice dragă, exclamă Augusto, te-ai schimbat!

— Cum asta?

— Ai pus în novela ta lucruri care ţin de pornografie şi uneori o întrec.

— Pornografie? Ba deloc! Ceea ce găseşti aici sunt în cel mai rău caz lucruri slobode, dar nicidecum pornografice. Uneori câte un personaj gol, dar nimeni dezbrăcat. Ceea ce vezi aici, e realism.

— Realism, da, dar şi…

— …cinism, nu?

— Da, cinism.

— Dar cinismul nu-i pornografie. Aceste lucruri slobode sunt un mod de-a aţâţa imaginaţia, ca s-o împingă la o cercetare mai profundă a realităţii lucrurilor. Aceste

crudităţi sunt crudităţi… pedagogice. Auzi, pedagogice!

— Şi cam groteşti…

— Asta da, n-o tăgăduiesc. Îmi e dragă bufoneria.

— Care-i totdeauna tristă, în fond.

— Tocmai pentru asta. Nu gust decât bufoneriile lugubre, glumele funerare. Râsul, ca râs, mă face melancolic, îmi insuflă aproape frică. Râsul nu-i decât pregătirea pentru tragedie.

— Ei bine! Aceste bufonerii prea crude mie îmi produc o stare jalnică.

— Fiindcă eşti un singuratic, Augusto, un singuratic, să ne-nţelegem bine, un singuratic… Dar eu, eu scriu ca să vindec… Nu, nu, nu le scriu pentru nimic; doar că, scriindu-le, mă amuz şi dacă se vor amuza şi cei ce le vor citi, atunci mă socotesc răsplătit. Şi dacă se mai întâmplă, mulţumită celor scrise, să vindec un singuratic de soiul tău, ce suferă de-o îndoită solitudine…

— Îndoită?

— Da, solitudinea trupului şi solitudinea sufletului.

— Fiindcă ai atins subiectul ăsta, Victor…

— Da, ştiu ce vrei să-mi spui. Ai venit să mă consulţi despre starea ta care, de la o vreme, e alarmantă, cu adevărat alarmantă, nu-i aşa?

— Exact.

— Am ghicit eu. Ei bine! Augusto, însoară-te şi însoară-te cât mai curând!

— Dar cu care?

— A! poftim, sunt mai multe?

— Cum de-ai ghicit?

— Asta-i nostim! Dacă m-ai fi întrebat: „cu cine?” n-aş fi presupus că e vorba de mai mult decât de una, nici că această „una” ar exista neapărat. Dar întrebând: „cu care?” se înţelege: cu care din cele două, sau trei, sau zece, sau N femei?

— Aşa e!

— Însoară-te, prin urmare, însoară-te cu oricare dintre acele N de care eşti amorezat, cu aceea care-ţi este mai la îndemână. Nu sta mult pe gânduri. Vezi, eu m-am

însurat fără să mă gândesc; a trebuit să ne căsătorim.

— Dar, vezi, acum m-a pălit pofta să mă pledau experienţelor de psihologie feminină.

— Singura experienţă psihologică asupra Femeii este căsătoria. Cel ce nu se însoară nu va putea niciodată să experimenteze, din punct de vedere psihologic, sufletul Femeii. Singurul laborator de psihologie feminină sau de ginepsihologie este căsătoria.

— Dar căsătoria e fără leac!

— Nicio experienţă adevărată n-are. Cine şi-a pus în gând să experimenteze ceva, dar stând deoparte, la adăpost, fără să-şi asume vreun risc, acela nu va şti nicicând ceva sigur. Nu te încrede niciodată acelui chirurg care nu şi-a amputat lui însuşi un picior sau un braţ, nici nu te da pe mina unui alienist care nu-i nebun. Prin urmare, însoară-te, dacă vrei să cunoşti psihologia.

— Va să zică burlacii…

— Psihologia pe care o fac burlacii nu-i psihologie, e metafizică, adică ceva dincolo de fizică, deci dincolo de ceea ce e natural.

— Şi asta pe unde o mai fi?

— Cam pe unde te afli tu.

— Eu, eu mă aflu în metafizică? Dar eu, dragă Victor, eu nu stau dincolo de natural, ci mai degrabă dincoace.

— E acelaşi lucru.

— Cum acelaşi lucru?

— Da, dincoace de natural e acelaşi lucru cu dincolo de natural, aşa cum dincolo de spaţiu e totuna cu dincoace de spaţiu. Ian te uită la linia asta – şi trase o dreaptă pe un petec de hârtie. Prelungeşte ambele ei extremităţi până la infinit şi extremităţile se vor întâlni; se vor închide în infinit; acolo unde toate se-ntâlnesc şi se leagă toate. Orice linie dreaptă e curba unei circumferinţe cu rază infinită, şi ea se închide în infinit. Aşadar, tot una-i dacă te afli dincolo sau dincoace de natural. Limpede, nu?

— Ba dimpotrivă, e foarte obscur, cum nu se poate mai obscur.

— Atunci, fiindcă-i aşa de obscur, însoară-te.

— Dar, dar… atâtea îndoieli mă năpădesc!

— Cu atât mai bine, micul meu Hamlet, cu atât mai bine. Te îndoieşti? Deci gândeşti. Gândeşti? Deci exişti.

— Da, a te îndoi înseamnă a gândi.

— Şi a gândi înseamnă a te îndoi şi nimic altceva decât a te îndoi. Crezi, ştii, îţi închipui, fără să te îndoieşti; nici credinţa, nici cunoaşterea, nici imaginaţia nu presupun îndoiala şi totuşi chiar îndoiala le distruge pe toate, dar să te gândeşti fără să te îndoieşti nu-i cu putinţă. Şi numai îndoiala este aceea care face din credinţă şi cunoaştere – lucruri cam statice, domoale şi moarte – face gândirea dinamică, neliniştită şi vie.

— Dar imaginaţia?

— Da, şi în imaginaţie există oarecare îndoială. Am obiceiul să mă îndoiesc de ceea ce trebuie să fac să spună sau să fac să facă personajele *nivolei* mele. După ce i-am pus să vorbească şi să acţioneze într-un fel, mă-ndoiesc dacă e bine aşa, dacă aşa li se potriveşte lor într-adevăr. Dar… să renunţăm! Oricum, îndoiala e cuprinsă în procesul imaginaţiei care e gândire…

În vreme ce Augusto şi Victor susţineau această convorbire nivolescă, *eu*, *autorul acestei* nivole, *pe care o ai sub ochi*, *cititorule*, *şi o citeşti*, *zâmbeam enigmatic*, *văzând că personajele mele* nivoleşti *pledează în favoarea mea şi-mi justifică procedeele*. *Şi spuneam în mine însumi*: *„Ce departe sunt nefericiţii aceştia de a simţi că nu fac altceva decât să încerc justificarea celor ce eu fac cu dânşii*! *Astfel, când căutăm motive ca să ne justificăm, nu facem altceva decât să-l justificăm pe Dumnezeu* t

Şi eu sunt Dumnezeul acestor sărmane personaje nivoleşti.

[151]

Augusto se îndrepta spre casa eugeniei, gata să încerce ultima experienţă psihologică, experienţa definitivă, deşi se temea că-l va respinge.

Pe scară, o întâlni coborând ca să iasă, pe când el suna să intre.

— Dumneata aici, don Augusto?

— Da, dar fiindcă trebuie să pleci, am să las pe altă dată; mă duc.

— De ce? Unchiul e sus.

— Nu cu unchiul tău, cu tine, Eugenia, vreau să vorbesc. Dar s-o lăsăm pe altă dată.

— Ba nu, ba nu, să urcăm. Trebuie să batem fierul cât e cald.

— Dar… dacă unchiul e sus…

— Ei aşi! E anarhist! N-o să-l chemăm.

Şi-l sili pe Augusto să suie cu ea. Bietul de Augusto, care venise cu aere de experimentator, acum se simţea el broască pentru experienţă.

Când se aflară singuri în salon, Eugenia, fără să-şi scoată pălăria, în costum de stradă, îi zise:

— Ei! s-auzim despre ce-i vorba.

— Ei bine! Ei bine!… şi bietul Augusto tot bolborosea: Ei bine!… Ei bine!…

— Ei bine! Ce?

— Nu mai am pace, Eugenia, am sucit şi răsucit de mii de ori în mintea mea lucrurile pe care ni le-am spus ultima oară când am vorbit împreună, şi, cu toate astea, nu mă pot resemna. Nu, nu, nu mă pot resemna, nu pot.

— Şi la ce nu te poţi resemna?

— Dar la asta, Eugenia, tocmai la asta.

— La asta? La care?

— Să nu fim decât prieteni…

— Decât prieteni?… Ţi se pare că asta e un nimic, don Augusto, sau poate vrei să fim mai puţin decât prieteni?

— Nu, Eugenia, nu aşa.

— Ei! Atunci cum?

— Pentru Dumnezeu, nu mă face să sufăr…

— Dumneata singur te faci să suferi.

— Nu mă pot resemna! Nu!

— Dar ce vrei?

— Să fim… soţ şi soţie!

— S-o lăsăm baltă!

— S-o lăsăm baltă trebuie să începem.

— Dar cuvântul pe care mi l-ai dat?

— Nu ştiam ce spun…

— Dar Rosario aceea?…

— O! pentru numele lui Dumnezeu, nu-mi mai aduce aminte, nu te mai gândi la Rosario.

Atunci Eugenia îşi scoase pălăria, o puse pe o măsuţă, se întoarse să ia loc şi apoi, cu chibzuială şi cu solemnitate, zise:

— Ei bine, Augusto, de vreme ce tu, care la urma urmelor eşti bărbat, nu te simţi dator să te ţii de cuvânt, cu atât mai mult eu, care nu-s decât femeie, n-am pentru ce să-l ţin. Afară de asta, vreau să te descotorosesc de Rosario şi de atâtea alte Rosarite sau Conchite care te pot amăgi. Ceea ce n-a putut să facă recunoştinţa faţă de generozitatea ta, nici ciuda împotriva lui Mauricio – vezi cât îţi sunt de sinceră – o face astăzi compătimirea. Da, Augusto, mă faci să sufăr, să sufăr mult de tot!

Şi, zicând acestea, de două ori îi atinse uşor genunchiul cu palma dreaptă.

— Eugenia!

Şi el întinse braţele ca s-o cuprindă.

— Ei! Stai binişor! exclamă ea, depărtându-se şi ferindu-se, stai binişor!

— Dar rândul trecut, ultima oară…

— Da, dar atunci era altceva!

„S-a isprăvit, acum slujesc eu de broască 1” gândi psihologul experimentator.

— Da, continuă Eugenia, unui prieten, nimic altceva decât prieten, îi poţi permite unele mici libertăţi pe care nu le poţi acorda unui… în sfârşit… unui logodnic!

— Dar nu înţeleg!…

— Când vom fi căsătoriţi, Augusto, îţi voi explica, dar acum stai la un loc, hai!

„S-a isprăvit!” gândi Augusto care se simţea acum în întregime şi cu desăvârşire broasca.

— Şi acum, adăugă Eugenia ridicându-se, mă duc să-l chem pe unchiul.

— Pentru ce?

— Auzi vorbă! Ca să-l vestesc!

— Aşa e! exclamă Augusto înmărmurit.

Într-o clipă, ea sosi cu don Fermín.

— Unchiule, zise Eugenia, iată-l pe don Augusto Pérez, care a venit să-mi ceară mâna. I-am dat-o.

— Admirabil! Admirabil! strigă don Fermín, admirabil, vino încoa, fata mea, să te îmbrăţişez. Admirabil!

— Te surprinde faptul că ne căsătorim, unchiule?

— Nu, ceea ce mă uimeşte, ceea ce mă extaziază, ceea ce mă subjugă, e felul în care aţi aranjat treaba asta, voi doi şi singuri, fără intermediari… trăiască anarhia! Şi-i o jale, curată jale că trebuie, pentru realizarea proiectului vostru, să recurgeţi la autorităţi… fără să le respectaţi, presupun, în forul interior al conştiinţei voastre, hai? ci *pro formula*, numai *pro formula*! Căci ştiu că vă şi socotiţi ca bărbat şi nevastă! Dar, în orice caz, eu, eu însumi, în numele Dumnezeului anarhist, vă căsătoresc! Şi atât ajunge. Admirabil! Admirabil! Augusto, de azi înainte casa asta este casa dumitale.

— Numai de azi?

— Aşa e, ai dreptate, da, dintotdeauna a fost. Casa mea… a mea, casa în care locuiesc eu a fost totdeauna a dumitale, a fost totdeauna a semenilor mei. Dar de azi înainte… mă-nţelegi?…

— Da, te înţelege, unchiule.

l n clipa aceea, cineva sună şi Eugenia zise:

— Mătuşa!

Mătuşa, intrând în salon şi văzând scena, exclamă:

— Aha! Pricep! Va să zică s-a făcut? Ştiam eu! Augusto gândea: „Broască, adevărată broască! Şi dintre atâţia, pe mine s-au găsit să mă pescuiască!”

— Astăzi, presupun, rămâi să prânzeşti cu noi ca să sărbătorim evenimentul… zise doña Ermelinda.

— Cum o să fac altfel! lăsă să-i scape biata broască.

XXVII

Atunci, începu pentru augusto o viaţă nouă. Îşi petrecea aproape toată ziulica la logodnica lui, studiind nu

psihologia, ci estetica.

Dar Rosario? Rosario n-a mai dat pe la el. Când i se aduseră, data următoare, rufele spălate, era altă femeie, o femeie oarecare. Şi el nu îndrăznea să întrebe de ce nu mai vine Rosario. La ce bun să întrebe, când ghicea de ce? Şi dispreţul ăsta, căci nu era altceva decât dispreţ, îl cunoştea el prea bine, dar departe de a se plânge, îi făcea aproape plăcere.

Cu atât mai bine, îşi va scoate pârleala cu Eugenia. Totuşi, Eugenia continua cu: „stai la un loc! jos mâinile!” N-o putea scoate dintr-astea!

Eugenia nu-i îngăduia decât s-o privească, şi numai s-o privească, aţâţându-i dorinţele. Odată, el i-a spus: – Vreau să închin frumoşilor tăi ochi câteva versuri!

Ea i-a răspuns:

— Fă-o!

— Dar pentru asta, adăugă el, ar fi nimerit să cânţi puţintel la pian. Şi ascultându-te cum cânţi la instrumentul tău profesional, voi fi inspirat.

— Dar ştii bine, Augusto, că de când ai fost atât de generos cu mine, eu mi-am părăsit lecţiile, n-am mai cântat la pian şi mi-e silă de el. M-a chinuit atâta!

— Nu face nimic, cântă, Eugenia, cântă ca să-mi scriu versurile.

— Fie, dar numai de data asta!

Eugenia se aşează la pian şi, pe când cânta, Augusto scria următoarele:

Ah, sufletu-mi, departe de trup, vagabonda prin ceţurile vagi ale ideii, pierdut, acolo sus, în muzica cerească ce – zice-se – o *cântă sfera-naltă. Iar solitar, fără de suflet, trupu-mi zăcea şi, trist, pământu-l colinda. Născuţi să brăzduiască viaţa laolaltă – nu mai trăiau. Căci unul nu a rămas decât materie, iar celălalt doar spirit, cercând să se-mplinească, dulce Eugenie*! *Dar ochii tăi ţâşniră-n calea mea izvoare de lumină vie, luându-mi sufletul în stăpânire şi purtându-l din cerul vag pe-acest pământ nesigur, ca să-l aşeze iar în trup – şi de atunci, o, numai de atunci simt, Eugenia, că-s viu*?

Sunt ochii tăi ca ace-ncinse-n foc, cari trupul mi l-au prins din nou de spirit, care-mi stârnesc în sânge vise-aprinse şi gândurile-mi le prefac în carne.

Dacă lumina aceasta-a vieţii mele va să se stingă – cu *trup şi spirit dezbinate, eu mă voi pierde-n pâclele cereşti şi în adâncul beznei nesătule*!

— Ce zici? întrebă Augusto, după ce i le citi.

— Sunt ca pianul meu, prea puţin sau chiar deloc muzicale. Acest „zice-se”…

— Da, ca să-i dau oarecare ton familiar…

— Acest: „Dulce Eugenie”… mi se pare umplutură.

— Cum? Tu eşti o umplutură?

— În poezia asta, da! în sfârşit, toată poezia îmi pare foarte… foarte…

— Hai, spune, foarte *nivolescă*.

— Ce-nseamnă asta?

— Nimic, o glumă între mine şi Victor.

— Ascultă, Augusto, la mine în casă nu vreau glume. Când ne vom lua, auzi? nu vreau să ştiu nici de glume, nici de câini. Te şi poţi gândi ce să faci cu Orfeu…

— Dar, Eugenia! Pentru numele lui Dumnezeu! Dacă ai şti unde l-am găsit, sărăcuţul! Şi apoi, Orfeu e confidentul meu! Lui îi adresez monoloagele mele…!

— Când ne vom căsători, n-au ce să mai caute monoloage în casă. Câinele va fi de prisos!

— Te implor, Eugenia, barem până om avea un copil…

— Dacă vom avea…

— Fireşte, dacă vom avea. Şi dacă nu, de ce să n-avem un câine? De ce nu un câine, despre care se spune pe bună dreptate că ar fi cel mai bun prieten al omului, dacă ar avea parale…?

— Nu, dacă ar avea parale câinele n-ar mai fi cel mai bun prieten al omului, sunt sigură. Numai fiindcă n-are îi e prieten.

Într-altă zi, Eugenia zise lui Augusto:

— Ascultă, Augusto, ţin să-ţi vorbesc de un lucru grav, foarte grav şi te rog de la început să mă ierţi, dacă ceea ce-ţi voi spune…

— Pentru numele lui Dumnezeu, Eugenia, vorbeşte!

— Ştii, logodnicul cela pe care l-am avut…

— Da, Mauricio…

— Dar nu ştii de ce a trebuit să-i dau tălpăşiţa acestui neruşinat…

— Nici nu vreau să ştiu.

— Asta îţi face onoare. Totuşi, află că a trebuit să mă descotorosesc de golanul ăsta, de neruşinatul ăsta, dar…

— Te mai urmăreşte încă?

— Da!

— Ah! Nu pun eu mâna pe el!

— Nu, nu e ce crezi. Mă urmăreşte într-adevăr, dar acum are cu totul alte intenţii decât îţi închipui tu.

— Auzi! auzi!

— Nu te frământa aşa, Augusto, nu te frământa. Bietul Mauricio nu muşcă, latră.

— A! Atunci fă ce zice proverbul arab: „Dacă te-ai opri la toţi câinii care te latră în drum, n-ai mai ajunge niciodată la capăt”. Nu face nici să dai cu piatra în ei. Nu-i da nicio atenţie.

— Eu cred că există un mijloc mai bun.

— Care?

— Să porţi din prevedere câteva bucăţi de pâine în buzunar, şi să zvârli câinilor care latră, fiindcă latră de foame.

— Ce vrei să spui?

— Ceea ce-mi cere astăzi Mauricio e să-i găsesc o slujbă oarecare sau orice mijloc de trai. Dacă-i fac asta, zice că mă lasă în pace, dacă nu…

— Dacă nu?

— Mă ameninţă să mă urmărească mereu, ca să mă compromită.

— Neruşinatul! Banditul!

— Nu te aprinde. Cred c-ar fi mai bine să-l dăm de-o parte din calea noastră, găsindu-i o slujbă oarecare care să-i asigure traiul, şi cât mai departe cu putinţă. Afară de asta, mi-e milă de el, căci săracul e cum e, şi…

— Ai dreptate, Eugenia. Şi cred că voi putea aranja.

Am să vorbesc chiar mâine cu un amic al meu şi nu mă îndoiesc că-i vom găsi un post.

Într-adevăr, îi găsi postul, şi obţinu să fie trimis destul de departe.

Augusto str ÎmbA din nas când, într-o bună dimineaţă, Liduvina îl înştiinţă că un domn tânăr îl aşteaptă şi dădu cu ochii de alde Mauricio. Era gata-gata să-l dea afară fără să-l asculte, dar acest om îl atrăgea; acest om care fusese logodnicul Eugeniei, pe care ea îl iubise şi pe care, poate, într-un fel îl mai iubea încă; acest om care ştia, poate, despre aceea care-i va fi lui soţie, lui Augusto, unele intimităţi pe care el nu le cunoştea; acest om care… Ceva îi unea…

— Am venit, domnul meu, începu cu umilinţă Mauricio, să-ţi mulţumesc pentru favoarea deosebită pe care, graţie intervenţiei Eugeniei, ai binevoit să mi-o acorzi…

— N-ai ce să-mi mulţumeşti, domnule, şi nădăjduiesc că de azi înainte vei da pace aceleia care-mi va fi soţie.

— Dar n-am supărat-o niciodată cu nimic!

— Ştii dumneata ce vreau să spun.

— De când mi-a făcut vânt, şi a avut toată dreptatea s-o facă, întrucât nu eu sunt omul potrivit ei, am încercat să mă consolez de această nefericire cum am putut şi eu, şi, bineînţeles, i-am respectat hotărârile. Şi dacă ea ţi-a spus altceva dumitale…

— Te rog să nu mai pomeneşti de aceea care-mi va fi soţie şi mai ales să nu insinuezi că n-a spus adevărul. Consolează-te cum crezi de cuviinţă şi lasă-ne în pace.

— Aşa e. Mă simt însă dator să vă mulţumesc din nou amândurora pentru postul pe care mi l-aţi procurat. Am să mă duc să-l iau în primire şi mă voi consola cum voi putea. Numai că mă gândesc să iau cu mine o fetiţă…

— Şi ce mă priveşte pe mine, domnule?

— Am aşa o impresie că dumneata trebuie s-o cunoşti…

— Ce? Ce? Vrei să-ţi baţi joc de mine?

— Ba deloc… E una, Rosarito, care lucrează la o

spălătorie şi mi se pare că ea îţi aducea dumitale rufăria…

Augusto păli. „Oare omul ăsta ştie tot?” îşi zise el, şi asta îl tulbură mai mult decât prima bănuială despre ceea ce ar putea omul ăsta să cunoască în legătură cu Eugenia. Dar îşi reveni repede şi exclamă:

— Şi pentru ce-mi spui mie astea?

— Îmi pare, continuă Mauricio, ca şi când n-ar fi auzit nimic, că noi, dispreţuiţii, s-ar cuveni să fim lăsaţi a ne consola între noi.

— Dar ce vrei să spui? Unde vrei să ajungi? şi Augusto se întrebă dacă se va putea stăpâni să nu-l sugrume pe acest om, chiar în locul unde se petrecuse ultima-i aventură cu Rosario.

— Nu te aprinde aşa, don Augusto, nu te aprinde! Nu vreau să spun decât ceea ce am spus. Ea… aceea pe care dumneata nu vrei s-o numesc, ea m-a respins, m-a trimis la plimbare şi atunci am găsit pe această sărmană micuţă, alungată de altul, şi…

Augusto nu se mai putu stăpâni. Păli mai întâi, apoi se făcu roşu la faţă. Se ridică, îl apucă pe Mauricio cu amândouă braţele, îl ridică în aer şi-l aruncă pe divan, fără să-şi dea seama de ce face, gata să-l sugrume. Şi atunci, văzându-se pe divan, Mauricio îi zise cu cea mai mare nepăsare:

— Priveşte-te, rogu-te, în ochii mei, don Augusto, şi vezi-te cât eşti de mic…

Bietul Augusto simţi că se topeşte. În orice caz, i se topi toată puterea din braţe, încăperea i se păru deodată năpădită de negură, şi gândi: „Visez oare?” Îl văzu pe Mauricio stând drept în faţa lui şi privindu-l cu un zâmbet viclean.

— O, nu-i nimic, don Augusto, nu-i nimic! Iartă-mă, o simplă pornire, nici nu ştiu ce s-a întâmplat… nu mi-am dat seama… Şi-ţi mulţumesc, îţi mulţumesc, iar şi iar îţi mulţumesc. Îţi mulţumesc dumitale şi… ei îi mulţumesc. Adio!

Imediat după plecarea lui Mauricio, Augusto o strigă pe Liduvina.

— Ia spune, Liduvina, cine a fost acum cu mine în odaie?

— Un tânăr.

— Cum era?

— Dar n-aveţi nevoie să v-o spun eu.

— Într-adevăr a fost cineva cu mine?

— Conaşule!

— Nu… nu… jură-mi că a fost aici cu mine un tânăr, şi să-mi spui ce semnalmente avea… înalt, blond, nu-i aşa? Avea mustaţă, mai mult groasă decât subţire, nasul acvilin… A fost aici, nu?

— Doar nu sunteţi bolnav, don Augusto?

— N-a fost un vis?

— Numai dacă l-am visat amândoi…

— Nu, două persoane nu pot visa în acelaşi timp acelaşi lucru. Şi tocmai de aceea îţi dai seama că ceva nu e un vis, fiindcă n-a fost visat de unul singur…

— Ei, atunci, fii liniştit, tânărul cela a fost într-adevăr aici.

— Şi ce-a spus când a ieşit?

— Când a ieşit, n-a vorbit cu mine… nici nu l-am văzut…

— Dar tu, Liduvina, ştii cine e?

— Da, ştiu. A fost logodnicul dom…

— Bine, bine, lasă. Dar acum al cui logodnic e?

— Ar fi prea mult s-o mai ştiu şi pe asta.

— Voi, femeile, aflaţi atâtea lucruri pe care nu vi le spune nimeni…

— Da, şi în schimb nu izbutim să ştim ceea ce vor unii să ne spună…

— Bine, spune-mi adevărul, Liduvina: nu ştii tu cu cine s-a înhăitat acum acest… acest individ?

— Nu, dar îmi închipui.

— Cum asta?

— După cele ce-mi spuneţi.

— Bine, cheamă-l pe Domingo.

— De ce?

— Ca să văd dacă tot mai visez sau nu, dacă tu eşti

într-adevăr Liduvina, nevasta lui, sau dacă…

— Sau dacă nu-i şi Domingo pradă visului? Dar cred că-i mai bine să facem altceva.

— Ce anume?

— Să-l chemăm pe Orfeu.

— Ai dreptate. Orfeu nu visează.

După o clipă de la plecarea Liduvinei, câinele îşi făcu intrarea.

„Vino-ncoa', Orfeu, îi zise stăpânul, vino-ncoa'! Sărmanule! Ce puţine zile ţi-au mai rămas să trăieşti pe lângă mine! Ea nu te vrea în casă. Şi unde să te trimit? Ce să fac cu tine? Ce te faci tu fără mine? Eşti în stare să mori, ştiu! Numai un câine poate muri văzându-se fără stăpân. Şi eu am fost pentru tine mai mult decât stăpân; ţi-am fost părinte, Dumnezeu! Nu te vrea în casă, te alungă de lângă mine! O incomodezi, fiindcă eşti simbolul fidelităţii? Cine ştie?… Poate că voi, câinii, surprindeţi cele mai tainice gânduri ale oamenilor cu care trăiţi, şi cu toate că păstraţi tăcerea… Eu trebuie să mă însor, alt leac n-am decât să mă însor… dacă nu, niciodată nu voi ieşi din vis! Trebuie să mă trezesc.

Dar de ce te uiţi aşa la mine, Orfeu? Pari să plângi fără lacrimi…! Vrei să-mi spui ceva? Văd că suferi neputând grăi. Adineauri, ce uşor am afirmat că tu nu visezi; dar tu, tu visezi, Orfeu! De ce suntem oameni noi oamenii, dacă nu fiindcă există şi câini, şi pisici, şi cai, şi boi, şi berbeci, şi animalele de toate soiurile, mai ales cele domestice? Fără de sumedenia animalelor domestice asupra cărora omul îşi poate descărca greutatea animalităţii vieţii, oare omul ar fi ajuns la starea-i omenească? Dacă omul n-ar fi domesticit calul, oare jumătatea seminţiei noastre n-ar duce în spinare cealaltă jumătate? Da, vouă vi se datorează civilizaţia. Vouă şi femeilor. Dar femeia nu-i din întâmplare şi ea un animal domestic? Dacă n-ar exista femei „bărbaţii ar mai fi bărbaţi? Vai! De afară vine cine te alungă din casă!"

Îl strânse la piept, iar câinele, ce părea într-adevăr că plânge, îi linse faţa.

XXIX

TOTUL ERA GATA PENTRU NUNTA. AUGUSTO voia să fie intimă şi modestă, dar ea, viitoarea lui soţie, prefera să-i dea mai multă strălucire şi mai mult răsunet.

Pe măsură ce se apropia sorocul, logodnicul ardea să-şi îngăduie unele mici libertăţi şi intimităţi, dar Eugenia se ţinea din ce în ce mai rezervată.

— Dar, în câteva zile, vei fi a mea, Eugenia.

— Tocmai de aceea. Trebuie să începem prin a ne respecta.

— Respect... respect... Respectul exclude tandreţea.

— Asta o crezi tu! Numai un bărbat poate să creadă aşa ceva.

Augusto observa la dânsa ceva straniu, ceva silit. Uneori îi părea că se fereşte de privirea lui. Îşi aducea aminte de mama, de biata lui mamă, care dorea fierbinte ca fiul ei să se însoare cu bine. Acum, aproape de căsătoria cu Eugenia, era mai tulburat de faptul că Mauricio i-a mărturisit intenţia de-a o lua cu el pe Rosario. Simţea gelozia, o gelozie feroce şi furia că lăsase să-i scape ocazia, că fusese caraghios în faţa acestei fetiţe.

„Trebuie să râdă amândoi de mine, îşi zicea el, şi Mauricio de două ori; întâi fiindcă a părăsit-o pe Eugenia ca să mi-o treacă mie şi apoi fiindcă mi-o ia pe Rosario". În mai multe rânduri fu cuprins de pofta furioasă de-a rupe logodna şi de a se duce s-o cucerească pe Rosario, s-o smulgă din mâinile lui Mauricio.

— Şi cu fetiţa aceea, cu Rosario, ce se mai aude? îl întrebă Eugenia cu câteva zile înainte de nuntă.

— De ce îmi aminteşti asta acum?

— Ah! Dacă nu-ţi place să-ţi aduc aminte, să lăsăm!

— Nu... nu... dar...

— Mă gândeam că, deoarece odată ne-a întrerupt una din întrevederile noastre... Nu mai ştii nimic despre ea? şi Eugenia îl privea cu ochi iscoditori.

— Nu, nu mai ştiu nimic.

— Cine-i face curte sau cine a cucerit-o în momentul de faţă?... Şi, întorcându-şi privirea de la Augusto, ţintui

un punct în gol, dincolo de ceea ce privea.

O droaie de stranii presimţiri trecură prin mintea logodnicului. „Pare-se că ştie ceva”, îşi zise el, şi apoi cu glas tare:

— Ştii tu ceva?

— Eu? răspunse ea cu prefăcută indiferenţă, prin Vindu-l din nou.

O umbră de mister plutea între ei.

— Cred că ai uitat-o cu totul…

— Dar de ce insistenţa asta de a-mi vorbi de această… fată?

— Ştiu şi eu! Dar, ca să vorbim de altceva, spune-mi ce gândeşte un bărbat căruia un altul îi răpeşte femeia pe care o curta şi o duce cu el?

La auzul acestor cuvinte sângele năvăli în obrajii lui Augusto. Îi veni pofta nebună să iasă, să fugă în căutarea Rosariei, s-o recucerească şi să se întoarcă împreună cu ea în faţa Eugeniei, ca să-i spună: „Iată, e a mea, şi nu a lui… a lui Mauricio *al tău*!”

Mai erau trei zile până la nuntă, Augusto ieşea de la logodnica lui preocupat de gânduri. Nu dormise noaptea.

A doua zi de dimineaţă, abia deşteptat, o văzu pe Liduvina intrând în odaie.

— O scrisoare pentru domnul; acum a adus-o. Mi se pare că e de la domnişoara Eugenia…

— O scrisoare? De la ea? O scrisoare de la ea? Las-o aici şi du-te!

Liduvina ieşi. Augusto începu să tremure. O tulburare stranie îi frământa inima. Îşi aminti de Rosario „apoi de Mauricio. Dar nu voi să atingă scrisoarea.

Privea plicul cu groază. Se sculă, se spălă, se îmbrăcă, ceru cafeaua pe care o sorbi dintr-o înghiţitură. „Nu, nu vreau s-o citesc aici”, îşi zise. Ieşi din casă, se duse la cea mai apropiată biserică şi aici, în mijlocul drept-credincioşilor care ascultau liturghia, deschise scrisoarea. „Aici voi fi silit să mă stăpânesc, îşi zise el, căci ce-mi spune inima e ceva îngrozitor”.

Scrisoarea era concepută astfel:

„Stimate Augusto.

Când vei citi aceste rânduri, eu şi Mauricio vom fi îndrum spre orăşelul în care îşi va avea slujba, graţie bunăvoinţei tale, căreia şi eu îi datorez faptul că mă bucur de rente, ceea ce ne permite, împreună cu leafa lui, să trăim amândoi destul de larg. Nu-ţi cer să mă ierţi, fiindcă după cele ce se petrec, trebuie să fii convins că nu te-aş fi făcut fericit, precum nici tu nu m-ai fi făcut pe mine fericită. Când prima impresie se va risipi, îţi voi scrie din nou ca să-ţi explic de ce fac acest pas şi în felul acesta. Mauricio voia să fugim chiar în ziua nunţii, la ieşirea din biserică! Dar planul lui era prea complicat şi-mi părea, de altfel, o cruzime de prisos.

Cum ţi-am mai spus-o, cred că vom rămâne prieteni.

Prietena ta, eugenia domingo del arco

P.S. Rosario nu merge cu noi. Rămâne aci şi te poţi consola cu ea”.

Augusto căzu pe o bancă, anihilat. După o clipă, îngenunche şi se rugă.

Când ieşi din biserică se simţi mai liniştit, dar era groaznica linişte a ruşinii. Se îndreptă spre casa Eugeniei, unde găsi pe biata mătuşă şi pe bietul unchi înmărmuriţi. Nepoata le adusese la cunoştinţă, printr-o scrisoare, hotărârea ei şi lipsise toată noaptea. Perechea luase un tren de seară, imediat după ultima întrevedere a lui Augusto cu logodnica lui.

— Ce-i de făcut acum? zise doña Ermelinda.

— Ce putem face, doamnă, răspunse Augusto, altceva decât să ne resemnăm?

— E o nemernicie, strigă don Fermín, fapta asta merită o pedeapsă exemplară!

— Cum, dumneata, don Fermín, dumneata anarhistul…?

— Ce-are-a-face! Lucruri de astea nu se fac. Nu se înşală un om în felul acesta!

— În schimb, nu l-a înşelat pe celălalt! zise cu răceală Augusto, şi. după ce vorbi astfel, se îngrozi singur de răceala cu care a vorbit.

— Dar are să-l înşele… are să-l înşele… să fii sigur!

Augusto simţea o plăcere drăcească la gândul că, în cele din urmă, Eugenia îl va înşela pe Mauricio. „Dar n-o va mai face cu mine”, zise el încet de tot, atât de încet, că abia se auzi el însuşi.

— Doamnă, domnule, deplâng ceea ce s-a întâmplat, mai ales pentru nepoata dumneavoastră deplâng, dar eu trebuie să mă retrag.

— Înţelegeţi, don Augusto, că noi… începu doña Ermelinda.

— E limpede! E limpede! Dar…

Situaţia nu se mai putea prelungi. Augusto, după alte câteva vorbe, ieşi.

Era îngrozit de sine, de ceea ce i se întâmplase sau mai degrabă de ceea ce nu i se întâmplase. Acea răceală, cel puţin aparentă, cu care primise lovitura supremei înşelări, chiar şi acest calm îl făcea să se îndoiască de existenţa lui. „Dacă aş fi fost un om ca ceilalţi, îşi zicea el, cu o inimă în piept; dacă aş fi fost într-adevăr un om, dacă aş fi existat în mod real, aş fi putut oare să primesc lovitura cu această linişte relativă?” Fără să-şi dea seama, începu să se pipăie şi chiar să se ciupească, să vadă dacă simte.

Deodată se simţi tras de picior. Era Orfeu care-i veni întru întâmpinare, ca să-l consoleze. Zărindu-l pe Orfeu, Augusto simţi – straniu lucru – o mare bucurie. Îl luă în braţe şi-i zise: „Bucură-te, Orfeu, bucură-te! Să ne bucurăm împreună! Acum nu te mai alungă nimeni din casă; nimeni nu te va despărţi de mine; nu ne vom mai despărţi niciodată! Vom merge uniţi în viaţă şi în moarte. Nu există rău care să nu conţină şi un bine, cât de mare ar fi răul, cât de mic ar fi binele sau invers. Tu, tu eşti credincios, Orfeu, eşti credincios. Presupun că şi tu îţi cauţi uneori o căţea, dar pentru asta nu fugi din casă, nu mă părăseşti; tu, tu eşti credincios. Şi, uite, ca să nu pleci niciodată de lângă mine, îţi voi aduce eu una, da, voi aduce una. Acum ai venit să mă întâmpini şi să-mi consolezi durerea sau m-ai întâlnit din întâmplare, întorcându-te de

la vreo căţea? Oricum, tu îmi eşti credincios şi nimeni nu te va mai alunga vreodată din casa mea, nimic nu ne va despărţi”.

Intră în casă şi, când se văzu singur, furtuna pe care o masca acea linişte înşelătoare se dezlănţui în inima lui. Îl cuprinse un sentiment în care se amestecau tristeţea, amara tristeţe, gelozia, furia, teama, ura, dragostea, mila, dispreţul, şi mai ales ruşinea, o mare ruşine, şi teribila conştiinţă a ridicolului situaţiei sale.

— M-a ucis! zise el Liduvinei.

— Cine?

— Ea!

Se închise în odaie. Şi, odată cu imaginea Eugeniei şi a lui Mauricio, îi apăru în minte şi cea a Rosariei care, şi ea, îşi bătea joc de dânsul. Îşi aduse aminte de mama lui. Se aruncă în pat şi muşcă perna. Nu putea să-şi spună nimic precis; îşi curmă monologul; simţi inima că i se usucă şi izbucni în plâns. Şi plânse, plânse, plânse. Şi în aceste lacrimi tăcute, gândirea lui se topi.

Victor îl găsi pe augusto cufundat într-un colţ al divanului, părând că priveşte în adâncul pământului.

— Ce mai e nou? îl întrebă Victor pe amicul său, punându-i mâna pe umăr.

— Mă întrebi ce mai e nou? Nu ştii ce mi s-a întâmplat?

— Da, ştiu ce ţi s-a întâmplat în afara ta, adică ştiu ce-a făcut ea. Ceea ce nu ştiu, e ceea ce ţi s-a întâmplat lăuntric şi pentru ce stai astfel…

— Pare ceva cu neputinţă!

— O dragoste a pierit, s-o numim dragostea A. Nu-ţi rămâne oare dragostea B sau C sau X sau mai ştiu eu care dintre atâtea N?

— N-am chef de glumă, crede-mă.

— Ba, dimpotrivă, tocmai acum ar trebui să ai.

— Nu dragostea mă face să sufăr, ci înşelăciunea, înşelăciunea, înşelăciunea! Şi-au bătut joc de mine, m-au făcut caraghios; m-au dispreţuit; au voit să-mi dovedească… mai ştiu şi eu?… că nu exist…

— Ce fericire!

— Nu-ţi mai bate şi tu joc de mine, Victor.

— Şi de ce nu mi-aş bate? Ai vrut să faci experienţe, s-o iei drept cobai, şi când colo te-a luat ea pe tine drept o broască. Haide, ţuşt în baltă, şi orăcăie, şi trăieşte!

— Încă o dată, te rog…

— Să nu mai glumesc, hai? Ba vreau să glumesc. Batjocura nu-i născocită decât pentru asemenea ocazii.

— Dar batjocura asta muşcă din mine!

— Şi trebuie să muşte. Şi trebuie să amestece toate lucrurile. Să amestece somnul cu trezia, ficţiunea cu realitatea, adevărul cu falsul; să amestece toate într-aceeaşi negură. Gluma care nu-i muşcătoare şi nu le amestecă pe toate nu slujeşte la nimic. Copilul râde la tragedie, omul bătrân plânge la comedie. Ai voit s-o faci broască, şi te-a făcut ea broască pe tine; acum, acceptă situaţia şi fiţi singur propria ta broască.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Fă experienţe asupra ta însuţi.

— Da, să mă sinucid.

— Nu-ţi spun nici da, nici nu. Ar fi o soluţie ca oricare alta, dar nu cea mai bună.

— Atunci, să-i urmăresc şi să-i ucid pe ei?

— Să ucizi ca să ucizi, e o extravaganţă. Ai putea s-o faci, la urma urmelor, numai ca să te descarci de ura ce-ţi corupe sufletul. Căci mulţi ranchiunoşi s-au tămăduit de ură şi au simţit milă, ba chiar şi dragoste pentru victima lor, odată ce printr-însa ura le-a fost satisfăcută. Fapta urâtă te dezleagă de sentimente urâte. Pentru că legea naşte păcatul.

— Acum, ce-i de făcut?

— Vei fi auzit spunându-se că pe lumea asta trebuie să devorezi sau să fii devorat…

— Da, să păcăleşti pe alţii sau să fii păcălit.

— Nu, există o a treia alternativă care este să te devorezi pe tine însuţi. Devorează-te! Cel ce devorează se bucură, dar nu încetează o clipă de-a gândi că bucuria lui va lua sfârşit şi devine pesimist; cel care este devorat

suferă şi nu osteneşte niciodată să-şi aştepte dezlegarea de dureri, devine aşadar optimist. Devorează-te pe tine însuţi şi cum plăcerea de-a te devora se va contopi şi neutraliza cu durerea de-a fi devorat, vei ajunge la cumpătarea sufletului, la ataraxie; nu vei fi pentru tine însuţi decât un spectacol.

— Tu, tu, Victor, îmi spui toate astea?

— Da, eu, Augusto, eu!

— Parcă altă dată n-aveai gânduri atât de… muşcătoare!

— Fiindcă atunci nu eram tată.

— Şi fiindcă eşti tată…!

[169]

— Faptul de a fi tată, pentru cine nu-i nici nebun, nici extravagant, trezeşte ceea ce-i mai teribil în om:

12 – Negură simţul răspunderii! Eu predau fiului meu testamentul peren al umanităţii. Dacă stai să te gândeşti asupra misterului paternităţii, poţi foarte bine să înnebuneşti. Şi dacă majoritatea taţilor nu înnebunesc, e fiindcă sunt cu toţii nişte dobitoci… sau nu sunt taţi. Bucură-te, Augusto, că, fugindu-ţi iubita, te-a scutit de-a deveni tată. Ţi-am spus să te însori, dar nu să fii tată. Căsătoria e o experienţă… psihologică; paternitatea e o experienţă… patologică.

— Ba m-a făcut tată, Victor.

— Cum, te-a făcut tată?!

— Da, tată mie însumi! Cred că abia acuma m-am născut cu-adevărat. M-am născut ca să sufăr, ca să mor.

— Da, cea de-a doua naştere, cea adevărată, înseamnă să te naşti ca să ajungi prin durere la conştiinţa morţii neîncetate, de care murim veşnic. Dar, dacă ţi-ai devenit ţie însuţi părinte, ai devenit de asemenea propriul tău fiu.

— Pare cu neputinţă, dragă Victor, pare cu neputinţă că, după ce mi s-a întâmplat ceea ce mi s-a întâmplat, după cele pe care ea mi le-a făcut… ea! mai pot încă să ascult liniştit aceste subtilităţi, aceste jocuri spirituale, aceste glume macabre, şi chiar mai rău că toate aceste…

— Ei, ce?

— Mă distrează! Mi-e necaz pe mine însumi.

— Aşa e comedia, Augusto, aşa e comedia pe care o jucăm înaintea noastră înşine, în ceea ce se numeşte forul nostru interior, pe scena conştiinţei, deţinând în acelaşi timp rolul de saltimbanc şi de spectator. În scena durerii dăm reprezentaţia durerii şi ne pare o disonanţă dacă ne cuprinde pe nevisate pofta de-a râde în acea clipă. Şi tocmai atunci ne cuprinde mai vârtos pofta de râs. Comedie e durerea, nimic altceva, comedie!

— Şi dacă această comedie a durerii împinge pe cineva la sinucidere?

— Comedia sinuciderii!

— Şi dacă moare într-adevăr?

— Tot comedie!

— Atunci, care-i realitatea, adevărul, lucrul simţit?

— Dar cine-ţi spune că comedia nu-i reală, şi adevărată, şi simţită?

— Atunci?

— Toate sunt unul şi acelaşi lucru. Trebuie să le amesteci, Augusto, trebuie să le confunzi. Acela care nu confundă, se confundă.

— Dar şi acela care confundă, se confundă.

— Cine ştie! Poate…

— Atunci?

— Ei bine! Să pălăvrăgim, să discutăm subtil, să ne jucăm cu vorbele… să ne treacă de urât!

— Ah, ei ştiu că-şi petrec vremea frumos!

— Şi tu la fel! Te-ai simţit vreodată în propriii tăi ochi mai interesant decât acum? Cum naiba să ştii că ai un picior, dacă nu te doare?

— Bine. Dar acum ce-mi rămâne de făcut?

— Să faci… să faci… să faci!… Brrr! Ai început să te simţi personaj de dramă sau de novelă! Să ne mulţumim a fi personaj de… *nivolă*! Să faci… să faci… să faci…! Ţi se pare că facem puţin lui cru pălăvrăgind astfel? Asta-i curată manie a acţiunii, adică a pantomimei. Se zice că-ntr-

o dramă se petrec multe lucruri când actorii pot să facă multe gesturi, să facă paşi mari, să provoace dueluri, să sară şi… Pantomimă! Toate astea, curat pantomimă! Vorbesc cam mult, se zice uneori. Ca şi când a vorbi nu înseamnă a face. La început a fost Cuvântul şi prin Cuvânt făcutu-s-au toate. Dacă acum, în clipa aceasta, de pildă, un cutare… autor de *nivole*, ascuns colea, după dulap, ar stenografia ceea ce vorbim noi şi pe urmă ar reproduce totul, e foarte cu putinţă ca cititorii să spună că nu se petrece nimic, şi totuşi…

— O! Victor, dacă ar putea să vadă în forul meu interior, te asigur că n-ar mai spune asta!

— Forul interior! Forul interior al cui? Al tău? Al meu? N-avem niciun for interior. Dacă n-ar spune că aici nu se petrece nimic, ar însemna că încep să se vadă lăuntric pe ei înşişi, ei, care citesc. Sufletul unui personaj de dramă, de novelă, de *nivolă* n-are alt interior decât acela pe care i-l dă…

— Da, autorul.

— Nu, cititorul.

— Dar te asigur, Victor…

— Lasă, nu mă mai asigura de nimic, şi devorează-te! Asta-i lucru sigur.

— Mă devorez, mă devorez. Am început, Victor, ca o umbră, ca o ficţiune; ani de-a rândul am rătăcit ca o fantasmă, ca o păpuşă de negură, fără să cred în propria-mi existenţă, închipuindu-mă un personaj fantastic, născocit de un geniu ascuns, ca să se distreze, sau să-şi descarce inima. Dar acum, după ceea ce mi-a făcut ea, după ceea ce mi-au făcut amândoi, după această înşelătorie, după ferocitatea acestei înşelătorii, acum da, acum am început să mă simt pe mine însumi, acum mă pipăi, acum nu mă mai îndoiesc de existenţa mea reală.

— Comedie! Comedie! Comedie!

— Cum?

— Da, în comedie se întâmplă celui ce reprezintă pe rege să creadă că este rege cu adevărat.

— Dar unde vrei să ajungi?

— Să te distrez. Şi apoi, cum ţi-am mai spus-o adineauri, dacă im *nivolist* ascuns ne-ar asculta şi ar lua note după cuvintele noastre, ca să le reproducă într-o bună zi, mai vreau ca cititorul *nivolei* să înceapă şi el, măcar o clipă, să se îndoiască de realitatea propriului său corp şi să creadă, la rândul lui, că nu-i altceva decât un personaj *nivolesc*, ca noi doi.

— Şi asta pentru ce?

— Ca să-şi găsească mântuirea.

— Aşa e, am mai auzit spunându-se că descătuşarea pe care ţi-o aduce arta constă în a uita că exişti.

Unii se cufundă în lectura romanelor, ca să-şi abată atenţia de la ei înşişi, ca să uite de necazuri.

— Nu, adevărata descătuşare pe care o aduce arta este că-i face pe unii să uite că există.

— Dar, la urma urmelor, ce înseamnă să exişti?

— Vezi? începi să te vindeci, începi să te devorezi, întrebarea ta o dovedeşte. *A fi sau a nu fi*!… spunea Hamlet, unul dintre cei ce l-au născocit pe Shakespeare.

— Pentru mine, Victor, *a fi sau a nu fi* mi-a părut totdeauna o nerozie solemnă.

— Frazele, cu cât sunt mai profunde, cu atât sunt mai găunoase. Nu există adâncime mai mare ca adâncimea unui puţ fără fund. Care axiomă ţi se pare cea mai adevărată?

— Păi… păi… aia a lui Descartes: *Cuget, deci exist*.

— Asta-i acelaşi lucru cu A e egal cu A.

— Atunci nu înseamnă nimic.

— Şi tocmai de aceea această axiomă e cum nu se poate mai adevărată: fiindcă nu înseamnă nimic. Această prostie a lui Descartes o crezi chiar atât de incontestabilă?

— Şi încă cum!

— Şi crezi că a spus-o chiar Descartes?

— Păi cine!?

— Ba deloc! Descartes n-a fost decât o făpturăficţiune, o născocire a istoriei, prin urmare… nici n-a existat… nici n-a gândit…

— Cine zice asta?

— Nimeni n-o zice; se zice de la sine.

— Atunci, cel care a existat şi a gândit, era însăşi gândirea…?

— Fireşte. Şi, vezi bine, asta e totuna cu a zice că a fi înseamnă a gândi şi că tot ce nu gândeşte nu există.

— Aşa e!

— Prin urmare, nu gândi, Augusto, nu gândi. Şi dacă totuşi stărui să gândeşti…

— Atunci, ce?»

— Devorează-te!

— Cu alte cuvinte, să mă sinucid?…

— Nu mă amestec. Adio!

Victor ieşi, lăsându-l pe Augusto pierdut şi fâstâcit în ale sale filosofări.

XXXI

Acea furtuna a sufletului lui Augusto luă sfârşit, ca într-un calm groaznic, cu hotărârea de a se sinucide. Voia să isprăvească cu sine însuşi, fiind chiar el izvorul tuturor nenorocirilor sale. Dar, înainte de a-şi pune planul în aplicare, ca înecatul ce se agaţă de un pai, îi veni ideea să se consulte cu mine, cu mine, autorul acestei poveşti. Pe atunci, Augusto citise unul din eseurile mele care, deşi în treacăt, vorbea despre sinucidere, şi asta a produs asupra lui o atât de puternică impresie, asta ca şi altele pe care le-a citit semnate de mine încât nu voi să părăsească astă lume până nu mă cunoaşte şi nu stă de vorbă o clipă cu mine. Aşadar, ca să mă vadă, întreprinse o călătorie până aici, la Salamanca, unde locuiesc de mai bine de douăzeci de ani.

Când mi se anunţă vizita lui, zâmbii enigmatic şi-l poftii să intre în biroul meu care e şi bibliotecă. Intră ca o fantomă, îmi privi portretul în ulei care prezidează cărţile bibliotecii mele şi, la un semn pe care i-l făcui, luă loc în faţa mea.

Începu să-mi vorbească de lucrările mele literare şi mai mult sau mai puţin filosofice, părând că le cunoaşte destul de bine, ceea ce – evident lucru! – mă măguli, şi apoi dădu să-mi povestească viaţa şi nefericirile sale. îl oprii la timp, spunându-i că se poate scuti de această

osteneală, întrucât cunoşteam ca şi el vicisitudinile vieţii sale, şi-i dovedii asta citându-i amănuntele cele mai intime, pe care el le credea cele mai tainice. Mă privi cu adevărată groază, cum priveşti o făptură ireală; mi se păru că îngălbeneşte, că faţa i se strâmbă şi că tremură chiar. Îl fascinasem.

— Pare de necrezut, repeta el, pare de necrezut! Dacă nu vedeam, nu credeam... Nu ştiu dacă sunt treaz sau dacă dorm...

— Nu eşti nici treaz, nici adormit, îi răspunsei.

— Nu înţeleg... nu înţeleg... adăugă el, dar de vreme ce pari a şti despre mine cât ştiu şi eu, atunci îmi ghiceşti, desigur, intenţia...

— 1 Da, îi zisei, tu, şi apăsai peacest *tu* cu un ton autoritar, tu ai conceput, doborât de nenorociri, diabolica idee de-a te sinucide şi, înainte de-a o face, mişcat de ceva aflat dintr-unul din eseurile mele, ai venit să mă consulţi.

Bietul om tremura ca varga, privindu-mă cu ochi de posedat. Încercă să se ridice, poate ca să fugă; nu putu. Nu mai era stăpân pe puterile lui.

— Nu te mişca!... îi poruncii.

— Dar... dar... bâigui el.

— Nu poţi să te sinucizi, deşi o doreşti.

— Cum? strigă el, văzându-se astfel contrariat şi descoperit incapabil.

— Da. Ca cineva să se sinucidă, ce-i trebuie? îl întrebai.

— Să aibă curajul s-o facă, îmi răspunse.

— Nu, zic, trebuie să fie viu!

— Se-nţelege!

— Ei! şi tu nu eşti viu!

— Cum nu sunt viu? Doar nu sunt mort? şi începu să se pipăie, fără să-şi dea seama ce face.

— Nu, nu! replicai. Mai adineauri ţi-am spus că nu eşti nici treaz, nici adormit; acum îţi spun că nu eşti nici mort, nici viu.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ai să te explici odată? Explică-te! mă rugă el înmărmurit.

Căci lucrurile pe care le văd şi le aud în această după-amiază, mi-e teamă că mă vor înnebuni.

— Ei bine! Adevărul, dragul n.eu Augusto, îi zisei cu cel mai dulce glas de care sunt în stare, e că tu nu te poţi omorî, fiindcă nu eşti viu, şi nu eşti viu, cum nici mort nu eşti, fiindcă nu exişti…

— Cum nu exist? strigă el.

— Nu, nu exişti decât ca ficţiune, nu eşti, dragul meu Augusto, decât un fruct al imaginaţiei mele şi al imaginaţiei cititorilor care urmăresc povestea pretinselor tale aventuri şi nenorociri, pe care am scris-o eu. Tu nu eşti decât un personaj de novelă sau de *nivolă*, cum vrei să-i zici. Acum, ai aflat taina existenţei tale.

La auzul acestora, bietul om stătu o clipă să mă privească cu acele priviri sfredelitoare ce par a străpunge ţinta şi a trece dincolo de ea; apoi, un moment, se uită la portretul meu în ulei care îmi prezida cărţile din bibliotecă; recăpătă culorile şi răsuflarea, se întremă, redeveni stăpân pe sine, sprijini coatele de speteaza scaunului, de care sta rezemat, înfruntându-mă, şi, cu faţa în palme, privindu-mă cu ochi zâmbitori, îmi zise domol:

— Ascultă, don Miguel… nu eşti oare dumneata acela care te înşeli şi nu se întâmplă oare acum tocmai contrariul a ceea ce crezi şi-mi spui?

— Şi care-i, rogu-te, contrariul? îl întrebai alarmat, văzându-l că-şi recapătă viaţa proprie.

— Nu eşti tu, scumpe don Miguel, adăugă el, tu şi nu eu, făptura fictivă, acela care în realitate nu există, care nu-i nici viu, nici mort… Nu eşti oare pur şi simplu un pretext ca povestea mea să vină pe lume?

— Asta ar mai lipsi! exclamai eu destul de sâcâit.

— Nu te aprinde aşa, domnule de Unamuno, zise el, fii mai calm. Adineaori ai manifestat unele îndoieli asupra existenţei mele…

— Unele îndoieli! Niciodată îl întrerupsei eu. Nu exişti în afară de creaţia mea romanescă.

— Bine, atunci nu te supăra atâta, dacă eu, la rândul meu, mă-ndoiesc de existenţa dumitale şi nu de a mea

proprie. Să facem o mică socoteală: nu dumneata ai spus, şi nu numai o dată, ci în atâtea rânduri, că don Quijote şi Sancho nu-s numai tot atât de reali, ba chiar mai reali decât Cervantes?

— Nu pot tăgădui, dar ideea mea, când am afirmat asta, era că…

— Bine, să lăsăm de-o parte ideile tale şi să trecem la altceva. Când un om adormit şi inert pe patul lui visează ceva, cine oare există mai mult, el, ca o conştiinţă care visează, sau visul lui?

— Şi dacă el însuşi, acela care visează, visează că există? replicai la rândul meu.

— În cazul ăsta, amice don Miguel, te întreb şi eu, la rândul meu, în ce fel există? Ca visător care visează sau ca visat de el însuşi? Şi ia notă că, admiţând această discuţie cu mine, înseamnă că-mi şi recunoşti o existenţă independentă de-a dumitale.

— Nu, asta nu! zisei repede. Asta nu! Eu simt nevoia să discut, nu trăiesc fără discuţie şi fără contradicţie, şi când nu se află nimeni în jurul meu, ca să discute şi să mă contrazică, născocesc în mine însumi pe cineva care s-o facă. Monoloagele mele sunt dialoguri.

— Şi, desigur, dialogurile pe care le fabrici nu-s decât monoloage?

— Poate. Dar ţi-o spun şi ţi-o repet că nu exişti în afara mea…

— Iar eu, din nou insinuez ideea că dumneata nu exişti în afara mea şi în afara celorlalte personaje pe care ţi se pare că le-ai născocit. Sunt sigur că sunt de partea mea şi don Avito Carrascal şi marele don Fulgencio…

— Nu-mi mai pomeni de ăsta…

— Bine, ajunge, nu-ţi mai bate joc de el. Şi acum, să vedem, ce crezi despre sinuciderea mea?

— Cred că, de vreme ce nu exişti decât în imaginaţia mea, ţi-o repet, că de vreme ce nu trebuie şi nici nu poţi să faci decât ceea ce am eu poftă, şi cum eu n-am deloc poftă să te sinucizi, n-ai să te sinucizi. Am zis!

— Acest fel de exprimare: „n-am deloc poftă”,

domnule de Unamuno, e foarte spaniol, dar şi foarte netrebnic. De altfel, chiar presupunând ca adevărată teoria dumitale extraordinară că în realitate eu nu exist, şi că exişti dumneata; că eu nu sunt decât o făptură fictivă, un produs al imaginaţiei dumitale romaneşti sau *nivoleşti* chiar, în cazul ăsta nu trebuie să fiu supus poftei suverane, capriciului dumitale. Fiinţele fictive au şi ele logica lor intimă…

— Da, cunosc povestea.

— Într-adevăr, un romancier, un dramaturg, nu pot să facă absolut cum le vine cu un personaj pe care l-au creat; o făptură fictivă romanescă nu poate face, după legile artei, ceea ce niciun cititor nu se aşteaptă să-l vadă făcând…

— Un personaj de novelă, tot ce se poate…

— Atunci?

— Dar un personaj de *nivolă*…

— Să lăsăm aceste glume care mă jignesc şi mă rănesc în ceea ce-i mai viu în mine. Eu am, fie prin mine însumi, cum cred eu, fie pentru că mi l-ai dăruit dumneata, după câte dumneata însuţi presupui, am caracterul meu, felul meu de-a fi, logica mea intimă, şi această logică îmi pretinde să mă sinucid…

— Aşa crezi tu, dar te înşeli!

— Ah! rogu-te, şi de ce mă înşel? Unde anume mă înşel? Arată-mi în ce constă eroarea. Cum ştiinţa cea mai grea e ştiinţa cunoaşterii de sine, se prea poate să mă înşel şi sinuciderea mea să nu fie soluţia cea mai logică a nenorocirilor mele, dar demonstrează-mi-o, să te vedem. Căci, dacă este atât de dificilă cunoaşterea ta proprie, amice don Miguel, există o altă cunoaştere ce-mi pare nu mai puţin dificilă…

— Care anume? îl întrebai.

Mă privi cu un zâmbet enigmatic şi batjocoritor şi-mi zise fără grabă:

— Ceea ce este şi mai dificil decât ca cineva să se cunoască pe sine, este ca un romancier sau un autor dramatic să-şi cunoască bine personajele pe care le

imaginează sau i se pare că le imaginează…

Începui să mă neliniştesc de aceste ieşiri ale lui Augusto şi să-mi pierd răbdarea.

— Şi insist, adăugă el, presupunând chiar că dumneata mi-ai dat viaţa, o viaţă fictivă, insist să afirm că tot nu vei putea, aşa, oricum şi oricând, fiindcă ai-sau n-ai poftă suverană, cum spui, nu vei putea să mă împiedici de la sinucidere.

— Ajunge! strigai bătând cu pumnul în speteaza scaunului. Ajunge! Taci! Nu mai vreau să mai ascult obrăznicii!… Şi încă din gura unei creaţii de-ale mele! Cum sunt sătul şi, afară de asta, fiindcă nici nu ştiu ce să fac cu tine, hotărăsc chiar acum să nu te sinucizi, ci eu să te ucid. Ai să mori deci şi repede, foarte repede!

— Cum! exclamă Augusto sărind în sus. Vrei să ¡mă laşi să mor, să mă faci să mor, să mă ucizi!

— Da, voi face să mori.

— A! Asta niciodată! Niciodată! Niciodată! strigă el.

— I Aha! făcui eu privindu-l şi cu milă şi cu mânie, ai fost dispus să te ucizi singur şi nu vrei să te ucid eu? Erai să-ţi curmi singur viaţa şi te opui să ţi-o curm eu?

— Da, nu-i acelaşi lucru…

— Într-adevăr, am auzit vorbindu-se despre cazuri asemănătoare. Mi s-a povestit că un om, ieşind noaptea cu un revolver în stradă, ca să se sinucidă, a fost atacat de nişte hoţi; omul se apără, ucise pe unul din ei, pe ceilalţi îi puse pe goană şi, văzând că-şi răscumpărase viaţa cu preţul vieţii altuia, renunţă la intenţia lui.

— Se-nţelege, observă Augusto, ceea ce se impunea era să curme o viaţă, şi, de vreme ce a ucis pe un altul, la ce bun să se mai ucidă pe el?

— A! te înţeleg, Augusto, te înţeleg”. Vrei să spui că, dacă ai avea curajul să ucizi pe Eugenia sau pe Mauricio sau pe amândoi, nu te-ai mai gândi să te ucizi pe tine, hai?

— Vezi, nu mă gândesc tocmai la ei… nu!

— Atunci la cine?

— La tine! şi mă privi ţintă în ochi.

— Cum? strigai ridicându-mă, cum? Îţi trece prin cap

să mă ucizi pe mine? Tu? Tu pe mine?

— Ia loc şi fii liniştit. Crezi că e prima oară, amice don Miguel, când un personaj fictiv, cum mă numeşti dumneata, ucide pe acela care crede că i-a dăruit viaţa… fictivă?

— Asta e prea mult! zisei plimbându-mă prin odaie, asta întrece orice margini! Asta nu se întâmplă decât…

— Decât în *nivole*, conchise el flegmatic.

— Destul! Destul! Destul! Este intolerabil! Ai venit să mă consulţi, şi ai început prin a-mi contesta propria mea existenţă, apoi dreptul de a face din tine ceea ce am eu poftă, da, după pofta mea suverană, aşa cum auzi… ceea ce îmi trăsneşte mie să…

— Nu fi atât de spaniol, don Miguel…

— Asta ar mai lipsi, nesocotitule! Ba da, sunt spaniol, spaniol din naştere, prin educaţie, trupeşte, spiritualiceşte, prin limbă şi chiar de profesiune, spaniol înainte de toate şi peste toate; cultul Spaniei e religia mea şi cerul în care cred e cerul unei Spânii cereşti şi eterne, iar Dumnezeul meu, un Dumnezeu spaniol, e cel al Domnului nostru Quijote, un Dumnezeu care gândeşte în spanioleşte şi porunceşte în spanioleşte: Să se facă lumină! şi al cărui Cuvânt dintru început a fost Cuvântul spaniol.

— Bine, şi pe urmă? zise el întrerupându-mă şi readucându-mă la realitate.

— Ai strecurat ideea că mă vei ucide. Să mă ucizi? Pe mine? Tu? Să mor de mâna uneia din creaţiunile mele? Nu mai pot tolera! Şi ca să-ţi pedepsesc îndrăzneala şi doctrinele dizolvante, extravagante, anarhice cu care ai venit în faţa mea, hotărăsc şi decretez să mori. Când vei ajunge acasă vei muri. Vei muri, îţi spun, vei muri.

— Dar pentru numele lui Dumnezeu! exclamă Augusto, de data asta rugător, tremurând şi îngălbenind de frică.

— Lasă numele lui Dumnezeu pe altă dată! Vei muri, asta e!

— Dar vreau să trăiesc, don Miguel, vreau să trăiesc…

— N-ai avut intenţia să te sinucizi?

— O! dacă e aşa, îţi jur, domnule de Unamuno, că nu mă voi sinucide, nu-mi voi curma această viaţă pe care Dumnezeu sau dumneata mi-aţi dăruit-o; îţi jur… Acum, când vrei să mă ucizi, vreau să trăiesc, să trăiesc, să trăiesc…

— Halal aşa viaţă, exclamai eu.

— Da, cum o fi. Vreau să trăiesc. Chiar dacă va trebui să fiu din nou înşelat, chiar dacă altă Eugenie şi alt Mauricio mi-ar sfâşia inima. Vreau să trăiesc, să trăiesc, să trăiesc…

— Nu se mai poate, nu se mai poate…

— Vreau să trăiesc, să trăiesc… şi să fiu eu, eu, eu…

t – Dar tu nu eşti decât ce vreau eu…

— Vreau să fiu eu, să fiu eu! Vreau să trăiesc – şi avea lacrimi în glas.

— Nu se poate… nu se poate…

— Ascultă, don Miguel, în numele copiilor dumitale, al soţiei dumitale, a tot ce ai mai scump… Închipuieşte-ţi că dumneata nu mai eşti dumneata… că eşti gata să mori…

Se aruncă în genunchi la picioarele mele, rugând şi exclamând:

— Don Miguel! Pentru Dumnezeu, vreau să trăiesc, vreau să fiu eu!

— E imposibil, sărmane Augusto, îi zisei, luându-i mâna şi ajutându-i să se ridice, e imposibil. Am scris-o şi e irevocabil; nu poţi să trăieşti mai mult. Nici nu ştiu ce să fac cu tine. Dumnezeu, când nu ştie ce să mai facă cu noi, ne ucide. Şi apoi, nu pot uita că ţi-a trecut prin minte ideea de-a mă omorî…

— Dar dacă-ţi spun, don Miguel, că…

— N-are-a-face: eu ştiu ce vorbesc. Într-adevăr, mă tem că, dacă nu te-oi ucide eu cât mai repede, până la urmă ai să mă ucizi tu pe mine.

— Dar nu suntem oare de acord că…?

— Imposibil, Augusto, imposibil. Ţi-a sunat ceasul. Am apucat să scriu şi nu vreau să întorc vorba înapoi. Vei muri. Ce poate să mai preţuiască viaţa ta…?

— Dar… pentru Dumnezeu!…

— Nici cu dar, nici cu Dumnezeu nu-ţi merge. Du-te! Pleacă!

— Aşa, va să zică nu? îmi zise. Va să zică, nu? Nu vrei să mă laşi să fiu eu, să ies din negură, să trăiesc, să trăiesc, să trăiesc, să mă văd, să mă aud, să mă pipăi, să mă simt, să mă doară, să fiu. Va să zică nu vrei? Trebuie să mor ca un personaj fictiv? Ei bine, domnule creator al meu, don Miguel, şi dumneata vei muri, şi dumneata, la fel! Şi dumneata te vei întoarce în neantul din care te-ai ivit…! Dumnezeu va înceta de-a te mai visa! Vei muri, da, vei muri, deşi nu vrei să mori. Şi toţi aceia care vor citi povestea mea vor muri, toţi, toţi, toţi, unul n-are să mai rămână! Sunt personaje fictive ca mine, absolut la fel ca mine. Toţi vor muri, toţi, toţi. Eu ţi-o afirm, eu, Augusto Pérez, personaj fictiv, ca şi voi, personaj *nivolesc*, absolut ca şi voi. Căci dumneata, creatorul meu, don Miguel al meu, nu eşti altceva decât tot un personaj *nivolesc* şi cititorii tot *nivoleşti* sunt ca şi mine, Augusto Pérez, victima dumitale…

— Victimă?…

— Da, victimă! M-ai creat ca să mă laşi să mor! Dar vei muri şi dumneata! Acela care creează se creează şi pe sine, şi cine se creează moare. Vei muri, don Miguel, vei muri! Şi vor muri toţi aceia care mă vor gândi în mintea lor! Hai să murim! Dacă trebuie!

Acest suprem efort al pasiunii pentru viaţă, al setei „de nemurire, îl istovi pe bietul Augusto.

Îl împinsei spre uşă. Cu capul plecat, ieşi. Apoi, se pipăi ca şi cum începuse deja să se îndoiască de propria-i existenţă. Îmi ştersei pe furiş o lacrimă.

XXXII

Chiar în noaptea aceea, augusto părăsi oraşul Salamanca, unde venise să mă vadă. Se duse cu sentinţa de moarte în inimă, convins că nu se mai putea sinucide, chiar dacă ar încerca s-o facă. Bietul băiat, amintindu-şi de hotărârea mea, îşi întârzia cât putea mai mult întoarcerea acasă, dar o tainică atracţie, o impulsiune intimă îl târau într-acolo fără voia lui. Călătoria fu lamentabilă. În tren

număra minutele, dar le număra riguros: unu, doi, trei, patru... Toate nenorocirile sale, visul trist al dragostei cu Eugenia şi cu Rosario, şi povestea tragi-comică a căsătoriei sale neîmplinite se şterseră din mintea lui sau mai degrabă se cufundară într-o negură. Abia simţea locul pe care se odihnea şi greutatea propriului său trup: „E adevărat că nu exist în realitate? se întreba. Omul ăsta are dreptate când spune că nu sunt altceva decât un produs al fanteziei sale, un personaj pur fictiv?”

Viaţa lui fusese, în ultimul timp, foarte tristă, foarte dureroasă, dar îi fu şi mai trist, şi mai dureros gândul că toate acestea n-au fost decât un vis, şi nu un vis al lui, ci vis al meu. Neantul îi părea şi mai îngrozitor decât durerea: Să visezi că trăieşti... mai merge, dar să viseze altul viaţa ta!...

„Şi de ce n-aş exista? îşi spunea. De ce? Să presupunem că într-adevăr omul ăsta m-a născocit, m-a visat, m-a produs în imaginaţia lui; dar oare eu nu încep să trăiesc de-aci înainte în imaginaţia celorlalţi, a acelora care citesc povestea vieţii mele? Şi dacă trăiesc astfel în imaginaţia mai multora, nu este realitate oare ceea ce trăiesc mai mulţi şi nu numai unul singur? De ce, ţâşnind din paginile cărţii, pe care-i aşternută povestea vieţii mele fictive, sau ţâşnind mai degrabă din mintea celor ce o citesc, a voastră care o citiţi acum, de ce n-aş putea să exist ca un suflet etern şi etern în durere? De ce?”

Sărmanul nu se putea linişti! Bărăganurile Castiliei treceau pe dinaintea ochilor săi, când cu păduri de stejar, când cu păduri de pini. Privea la creştetele înzăpezite ale munţilor, şi revăzând îndărătul său, învăluite într-o pâclă, figurile tovarăşilor şi tovarăşelor lui de viaţă, el se simţi târât spre moarte.

Ajunse acasă şi sună. Liduvina, care-i deschise, îngălbeni când îl văzu.

— Ce-i, Liduvina, ce te-ai speriat?

— Iisuse Cristoase! Domnişorul pare mai mult mort decât viu. Parcă veniţi de pe ceea lume...

— Da, viu de pe lumea cealaltă, Liduvina, şi mă întorc

în lumea cealaltă. Şi nu sunt nici mort, nici viu.

— Dar… n-aţi înnebunit cumva?… Domingo! Domingo!

— Lasă-l pe Domingo, Liduvina. Nu-s nebun, nu! Şi nu sunt mort, ţi-o repet, deşi trebuie să mor imediat; de altfel, nici viu nu sunt.

— Ce tot spuneţi?

— Spun că nu exist, Liduvina, că nu exist, sunt o făptură fictivă, ca un personaj de roman.

— Brr! Basme din cărţi! Luaţi mai bine ceva întăritor, trântiţi-vă-n pat, acoperiţi-vă bine şi nu vă mai gândiţi la scornelile alea…

— Dar tu crezi că exist, Liduvina?

— Haide, haide, domnişorule, lasă şmecheriile astea, treci să mănânci şi apoi în pat! Ajunge pentru azi!

„Gândesc, deci exist, îşi spunea Augusto şi adăuga: Tot ce gândeşte, există, şi tot ce există, gândeşte. Da, tot ce există, gândeşte. Exist, deci gândesc”.

La început n-avea deloc poftă să mănânce, şi, numai din obicei şi ca să cedeze rugăminţilor credincioşilor lui servitori, ceru să i se aducă două ouă fierte şi nimic mai mult, ceva foarte uşor. Dar pe măsură ce mânca ouăle, simţea că i se deschide o poftă grozavă, o furie de-a mânca din ce în ce mai mult. Şi mai ceru două ouă, apoi un biftec.

— Aşa, aşa, îi spunea Liduvina, mâncaţi, toate astea vin din slăbiciune şi nu din altceva. Cine nu mănâncă, moare.

— Şi cine mănâncă, moare la fel, Liduvina, observă trist Augusto.

— Da, dar nu de foame.

— Ce-are-a-face dacă mori de foame sau de-o boală oarecare?

Apoi se gândi: „Ba nu, ba nu, eu nu pot să mor. Numai acela care trăieşte, acela care există poate să moară, dar eu, cum nu exist, eu nu pot să mor… Sunt nemuritor!… Nicio nemurire nu se compară cu nemurirea aceluia care niciodată nu s-a născut şi nu există. O făptură fictivă e o idee şi o idee e totdeauna nemuritoare…”

— Sunt nemuritor, nemuritor! exclamă Augusto.

— Ce tot spuneţi? întrebă repede Liduvina.

— Adă-mi... mai ştiu şi eu ce... puţină şuncă, o friptură rece, foie-gras şi ce se mai găseşte. Am o poftă de mâncare nebună!

— Aşa-mi place să vă văd, domnişorule, aşa! Mâncaţi, mâncaţi, căci cine are poftă înseamnă că-i sănătos şi cine-i sănătos trăieşte!

— Dar, Liduvina, eu nu trăiesc!

— Ce mai poveşti iară?

— E limpede! Eu nu trăiesc. Noi, nemuritorii, nu trăim. Eu nu trăiesc, supravieţuiesc. Sunt o idee \ O idee!

Începu să înfulece şunca. „Dar dacă mănânc, îşi zicea el, cum se face că nu trăiesc? Mănânc, deci exist! Cu siguranţă aşa e: *Edo*, *ergo sum*! Cui datorez pofta asta nebună?” Şi atunci îşi aminti că a citit în mai multe rânduri cum osândiţii la moarte îşi consacră pentru mâncare ultimele ceasuri pe care le petrec în capelă. „Un lucru pe care niciodată nu l-am putut înţelege!... Ceea ce povesteşte Renan în a sa *Abbesse de Jouarre* se poate înţelege... înţeleg ca o pereche de osândiţi la moarte, înainte de a muri, să simtă instinctul de-a supravieţui reproducându-se. Dar să mănânci?!... De ce?... A, da... da; e trupul care se apără. Când sufletul îşi dă seama că va să moară, se întristează sau se exaltă; dar trupul, dacă e un trup sănătos, e cuprins de-o poftă de mâncare furioasă. Căci şi trupul îşi dă seama. Da, trupul, trupul meu se apără. Mănânc ca un nebun, deci voi muri!”

— Liduvina, adă-mi ceva brânză, nişte macaroane... şi fructe.

— O, e prea mult, domnule, e prea mult. O să vi se facă rău.

— Dar nu spuneai că cine mănâncă trăieşte?

— Da, dar nu aşa, nu cum mâncaţi dumneavoastră acum. Şi domnul ştie bine că „mor mai mulţi de pântece decât poate Avicena să-i vindece”[7].

---

7 Proverb spaniol. Avicena e forma latină a numelui lui Ibn-Sina (aprox. 980—1037), celebru filosof şi medic tadjico- persan.

— Nu masa mă poate ucide pe mine.

— De ce?

— Fiindcă nu trăiesc, nu exist, ţi-am mai spus-o.

Liduvina se duse să-şi caute bărbatul şi-i spuse:

— Domingo, mi se pare că domnul a înnebunit! Spune bazaconii... basme din cărţi... că nu trăieşte... mai ştiu eu ce!...

— Ce s-a întâmplat, domnule? întrebă Domingo intrând, ce aveţi?

— Ah, Domingo, răspunse Augusto, cu glasul de pe altă lume, nu pot să mă stăpânesc; mi-e o frică nebună să mă culc!

— Atunci nu vă culcaţi!

— Nu, trebuie! Nu mă mai pot ţine pe picioare.

— Cred c-ar fi mai bine să vă plimbaţi ea să se aşeze mâncarea. Domnul a niincat cam prea mult.

Augusto încercă să se ridice.

— Vezi, Domingo, vezi, nu pot să mă ţin pe picioare.

— Fireşte, după ce v-aţi încărcat aşa stomacul!...

— Ba nu, când mănânci bine te ţii pe picioare. Alta-i pricina; că eu nu exist. Ia priveşte niţeluş! Când mâncam mi se părea că totul cade din gură într-un hârdău fără fund. Cine mănâncă, trăieşte. Liduvina are dreptate. Dar cine mănâncă aşa cum am mâncat eu astă-seară, din disperare, acela nu există. Eu nu exist...

— Haide, haide, lăsaţi prostiile la o parte. Luaţi Cafeaua şi un păhăruţ de vin, ca să meargă totul în jos şi să se aşeze. Pe urmă să ne plimbăm un pic. Am să vă întovărăşesc.

— Nu, nu mă pot ţine pe picioare, nu vezi?

— Aşa e.

— Vin să mă sprijin de tine. Vreau să dormi astă-noapte în odaia mea pe o saltea pe care s-o aşternem pentru tine special. Vreau să mă veghezi.

— Ar fi mai bine, domnule, să nu mă culc, ci să stau acolo, într-un jilţ...

— Nu, nu. Vreau să te culci şi să dormi. Vreau să te ştiu dormind şi, mai mult, vreau să te-aud sforăind...

— Cum vreţi.

— Şi-acum, adă-mi un petec de hârtie. Trebuie să scriu o telegramă pe care o vei trimite tu la destinaţie, după moartea mea…

— Dar, domnule!

— Fă ce-ţi spun!

Domingo ascultă, îi aduse hârtia şi un toc, iar Augusto scrise:

„*SALAMANCA*.

Unamuno

Ţi-ai atins scopul. Am murit.

Augusto Pérez”.

— Ai s-o trimiţi când voi fi mort. Este?

— Cum vreţi, răspunse servitorul, ca să nu mai discute cu stăpânul lui.

Se duseră amândoi în odaie. Bietul Augusto tremura atât de tare pe când se dezbrăca, încât nu putea nici să-şi apuce hainele ca să le scoată.

— Dezbracă-mă tu, zise el lui Domingo.

— Dar… ce aveţi, domnule? Parcă aţi dat ochii cu Satana. Sunteţi alb şi rece ca zăpada. Vreţi să chem doctorul?

— Nu, nu, e de prisos.

— Să vă încălzim patul.

— La ce bun? Lasă! Şi dezbracă-mă de tot, de tot; lasă-mă aşa cum m-a făcut mama, aşa cum m-am născut… dacă m-oi mai fi născut cândva!

— Nu vorbiţi aşa, conaşule.

— Acum aşază-mă, aşază-mă tu în pat, că eu nu pot să mă mişc.

Bietul Domingo, îngrozit la rândul lui, îşi culcă nefericitul stăpân.

— Şi acum, Domingo, spune-mi la ureche, încet, *Tatăl nostru* şi *Ave Maria* şi *Sfânta Născătoare*… Aşa… aşa… încet… încet… Şi după ce le repetă singur în minte: Ascultă, ia-mi mâna dreaptă, scoate-mi-o, parcă nu-i a mea, parcă am pierdut-o… Ajută-mă să fac semnul crucii, aşa… aşa… Braţul ăsta parcă-i mort. Vezi dacă mai am puls…

Acum, lasă-mă, lasă-mă să văd dacă pot dormi puţin, dar acoperă-mă, acoperă-mă bine…

— Mai bine e să dormiţi, da, îi zise Domingo, pe când trăgea plapuma, o să vă treacă dacă dormiţi.

— Da, dormind o să-mi treacă. Dar, spune-mi, toată viaţa mea am făcut altceva decât să dorm şi să visez? Toate au fost altceva decât o negură?

— Bine, bine, lăsaţi. Astea-s basme din cărţi, cum zice Liduvina mea.

— Basme din cărţi… basme din cărţi… Dar ce nu e basm din cărţi, Domingo? înainte de-a exista cărţi într-un format sau altul, înainte de-a exista poveşti, înaintea cuvântului şi a gândirii, exista ceva? Basme din cărţi! Ce nu e basm din cărţi? îl cunoşti pe don Miguel Unamuno, Domingo?

— Da, am citit ceva de el în gazete. Se zice că-i un domn cam ciudat ce spune adevăruri de care nu se sinchiseşte nimeni.

— Dar îl cunoşti?

— Eu? De ce?

— Ei bine, fiindcă şi Unamuno e un basm din cărţi… Cu toţii suntem!… Şi va muri şi el, da, va muri, va muri şi el, deşi nu vrea… va muri! Va fi răzbunarea mea. Nu poate să mă lase să trăiesc? Ei bine, va muri, va muri, va muri!

— Bine, lasă-l pe domnul acela în pace, să moară când o vrea Dumnezeu, şi dumneavoastră dormiţi acolo!

— A dormi… a dormi… a visa…

„Să mori… să dormi… să dormi… să visezi poate!

Gândesc, deci exist; exist, deci gândesc… Nu exist, nu! Nu exist… Mamă! Eugenia, Rosario… Unamuno…” şi adormi.

După câteva clipe de somn, se ridică în capul oaselor, galben ca ceara, gâfâind, cu ochii întunecaţi şi dilataţi de spaimă şi privind dincolo de întunericimi, apoi strigă: „Eugenia! Eugenia!” Domingo veni în grabă. Augusto lăsă capul să-i cadă în piept şi muri.

Când doctorul veni, la început crezu că Augusto mai trăia, propuse o transfuzie de sânge, zise să i se pună

sinapisme, dar se convinse îndată de tristul adevăr.

— Inima e cu pricina, zise doctorul, un atac de asistolie.

— Nu, domnule, răspunse Domingo, a fost o constipaţie. A mâncat îngrozitor, cum n-a făcut niciodată, într-un chip cu totul neobişnuit pentru dânsul, ca şi când ar fi voit să…

— Da, să se despăgubească de toate câte n-o să mai mănânce de-aci înainte. Nu-i aşa? Poate că a avut presimţirea că va muri.

— Ei bine! Eu, zise Liduvina, eu cred că din pricina capului a murit. E adevărat că a mâncat ca un tiesăbuit, dar mai degrabă nu-şi dădea seama ce face. Şi spunea la nerozii!

— Ce nerozii? întrebă doctorul.

— Că el nu există şi altele la fel.

— Nerozii? adăugă medicul printre dinţi, ca şi cum ar fi vorbit cu sine. Cine poate şti dacă există sau nu, şi el mai puţin decât oricare… fiecare ne cunoaştem prost propria noastră existenţă… Nu exişti decât în ochii celorlalţi… Urmă apoi, cu glas tare: inima, stomacul şi capul sunt toate trei unul şi acelaşi lucru.

— Da, fac parte din corp, zise Domingo.

— Şi corpul e unul şi acelaşi lucru.

— Nici vorbă!

— Dar mai mult decât crezi dumneata.

— Dumneavoastră, domnule, va să zică ştiţi cât cred eu de mult?

— Desigur. Şi văd că nu eşti prost.

— Şi eu gândesc că nu-s, domnule doctor, şi nu înţeleg acele persoane care, zor-nevoie, socotesc dobitoc pe câte unul de care se izbesc în viaţă şi care n-a prididit să arate că nu-i.

— Bine, bine, dar cum tocmai voiam să spun, urmă doctorul, stomacul prepară sucurile oare fac sângele; cu ajutorul lui inima alimentează capul şi stomacul, ca să funcţioneze, pe când capul conduce mişcările stomacului şi ale inimii. Aşa că acest domn Augusto a murit din pricina

acestor trei aparate, a corpului întreg, ca sinteză.

— Ba eu cred, interveni Liduvina, că domnişorul meu şi-a pus în cap să moară şi, clar lucru, cine se încăpăţânează să moară, până la urmă moare.

— Clar! zise medicul. Dacă cineva n-ar crede că moare, chiar când se află în agonie, poate că n-ar muri, nu? Dar cum se strecoară cea mai mică îndoială că trebuie să moară, gata! e pierdut.

— Boala stăpânului meu a fost sinuciderea şi nimic altceva. Să se pună vârtos pe mâncate, în halul în care era, înseamnă că a vrut să se sinucidă şi numai să se sinucidă! Şi-a ajuns scopul!”

— Unele necazuri, poate…

— Mari, foarte mari! Muierile…

— Aha! aha!… Dar, în sfârşit, nu ne mai rămâne altceva de făcut decât să pregătim înmormântarea. Domingo începu să plângă.

XXXIII

LA PRIMIREA TELEGRAMEI CARE-MI VESTEA moartea bietului Augusto şi când aflai toate împrejurările morţii, rămăsei pe gânduri, întrebându-mă dacă am făcut rău sau bine când i-am spus tot ce i-am spus, în ziua când a venit să mă consulte asupra dorinţei sale de a se sinucide.

Eram gata să mă căiesc că l-am ucis. Ajunsei să gândesc că avusese dreptate şi că ar fi trebuit să-l las să facă după pofta inimii, sinucigându-se. Dacă l-aş învia?

„S-a făcut! îmi zisei, am să-l înviez. Facă pe urmă ce-o pofti, să se sinucidă dacă-i place”.

Şi cu acest gând adormii.

În primele clipe de somn, Augusto îmi apăru în vis. Era alb, alb ca albul unui nor de vară, cu conturul luminat ca de un apus de soare. Mă privi ţintă şi-mi spuse:

— Iată-mă încă o dată!

— Ce pofteşti?

— Să-mi iau rămas-bun de la tine, don Miguel, să mă despart de tine până în eternitate, şi să-ţi poruncesc, auzi, nu să te rog, să-ţi poruncesc să scrii *nivola* aventurilor mele…

— E gata scrisă!

— Ştiu, totul e scris. Am mai venit să-ţi spun că ideea de-a mă învia, ca apoi să-mi curm singur viaţa, e o absurditate, ba mai mult, o imposibilitate…

— Cum, o imposibilitate? îi zisei. Ipotetic, totul se petrece în vi?

— Da, o imposibilitate! în seara aceea când ne-am văzut şi ne-am vorbit în biroul tău, îţi mai aminteşti? erai treaz şi nu adormit şi visând ca acum. Ţi-am spus că noi, făpturile fictive, cum zici tu, avem logica noastră proprie şi cine ne născoceşte n-are dreptul să facă din noi ce pofteşte. Îţi aduci aminte?

— Nici vorbă că-mi amintesc.

— Şi acum, cu siguranţă că, oricât de spaniol ai fi, nu mai ai pofte suverane pentru nimic, nu-i aşa, don Miguel?

— Nu, n-am poftă de nimic.

— Cine doarme şi visează n-are nicio dorinţă. Şi tu, ca şi compatrioţii tăi, dormi şi visezi. Visezi că ai dorinţe, dar în realitate nu le ai.

— Ai noroc că dorm, îi zisei, altfel…

— Totuna ar fi. Iar în ce priveşte învierea mea, trebuie să-ţi spun că-i cu neputinţă, că n-o poţi face, chiar dacă vrei, sau chiar dacă visezi că vrei…

— Măi, să fie!

— Aşa e cum îţi spun. Poţi zămisli şi ucide o făptură fictivă, ca pe un om în carne şi oase, ceea ce însuţi numeşti un om în carne şi oase şi nu o ficţiune în carne şi oase! Dar, odată ucis, nu-l mai poţi învia. Să faci un om muritor şi trupesc, din carne şi oase, care să respire aerul, e lucru uşor, foarte uşor, prea uşor din păcate… Să ucizi un om muritor şi trupesc, în carne şi oase, care respiră aerul, e de asemenea lucru uşor, foarte uşor, prea uşor din păcate… Dar să-l înviezi, să-l înviezi, e imposibil!

— Aşa e, zisei, e imposibil!

— Ei bine! Tot aşa, îmi răspunse el, exact aşa se întâmplă şi cu făpturile pe care tu le numeşti fictive. E uşor să ne dai viaţă, poate prea uşor! Şi tot atât de uşor, ba mai uşor, să ne ucizi. Dar să ne înviezi?! Nimeni n-a înviat într-adevăr un personaj fictiv care într-adevăr să fi murit. Crezi

cu putinţă să-l reînviezi pe Don Quijote? mă întrebă el.

— Imposibil! răspunsei.

— Deci, în aceeaşi situaţie ne aflăm toate celelalte personaje fictive.

— Dar dacă reîncep să te visez?

— Nu visezi de două ori acelaşi vis. Personajul pe care vei reîncepe să-l visezi şi despre care vei crede că sunt eu, va fi un altul. Şi acum, acum când dormi şi visezi şi recunoşti tu însuţi acest lucru, iar eu recunosc că eu însumi nu-s decât un vis, acum îţi voi spune din nou ceea ce te-a necăjit atâta rândul trecut: la seama, scumpul meu don Miguel! Dacă cumva tu însuţi eşti personajul fictiv, acela care nu există… care nu-i nici viu, nici mort… dacă cumva nu eşti altceva decât un pretext ca povestea mea şi altele asemănătoare să umble prin lume? Şi să-ţi purtăm noi, personajele tale, sufletul tău, când vei muri de tot?… Nu, nu, nu te tulbura; dormind şi visând, tot trăieşti. Adio!

Se risipi într-o negură adâncă.

Visai pe urmă că am murit şi chiar în clipa când visam că-mi dau duhul, mă deşteptai, cu pieptul apăsat din greu.

Şi aici se mântuie povestea lui Augusto Pérez.

Discurs funebru în loc de epilog

Se obişnuieşte, la sfârşitul romanelor, când eroul sau protagonistul a murit ori s-a însurat, să se dea veşti despre soarta. celorlalte personaje. Noi nu ne vom conforma acestui obicei şi nu vom da, prin urmare, ştiri despre câte li s-au mai întâmplat Eugeniei şi lui Mauricio, Rosaritei, Liduvinei şi lui Domingo, lui don Fermín şi doñei Ermelinda, lui Victor şi soţiei sale şi tuturor celorlalţi ce s-au învârtit în preajma lui Augusto. Nici nu vom spune nimic despre ceea ce au simţit şi gândit ei la strania moarte a acestuia. Vom face o singură excepţie, în favoarea celui ce-a încercat, la moartea lui Augusto, cea mai adâncă şi mai sinceră durere, în favoarea câinelui său, Orfeu.

Orfeu, în adevăr se trezi orfan. Când sări pe pat şi îşi mirosi stăpânul mort, când mirosi moartea stăpânului, un

nor negru şi opac îi învălui sufletul de câine. Avea experienţa altor morţi, mirosise şi văzuse câini morţi şi pisici moarte, şi ucisese câţiva şoareci, şi mirosise şi oameni morţi; dar stăpânul său, în ochii lui, era nemuritor. Pentru el era un zeu. Văz: îndul mort, simţi că se clatină în mintea lui toate temeliile încrederii sale în viaţă şi în lume, şi o tristeţe imensă îi umplu inima.

Ghemuit la picioarele stăpânului său mort, începu să gândească astfel:

„Sărmanul meu stăpân! Sărmanul meu stăpân! Ai murit! Mi-ai murit! Totul, totul, totul moare; totul îmi moare! Şi-i mai rău pentru mine că toate îmi mor, decât să mor eu pentru toate! Sărmanul meu stăpân! Sărmanul meu stăpân! Cel ce zace colo, alb, rece, mirosind a putreziciune apropiată, a carne gata de mâncat, ah, acela nu mai e stăpânul meu. Nu, nu e el! Unde s-a dus stăpânul meu? unde s-a dus cel ce mă mângâia şi-mi vorbea?

Ce animal straniu şi omul! Niciodată nu se dăruie celui din faţa lui! Ne mângâie fără să ştim de ce, şi nu atunci când noi îl mângâiem mai mult; şi dacă noi ne predăm lui cu totul, atunci el ne respinge şi ne pedepseşte. Nu poţi niciodată să ghiceşti ce vrea; poate că nici el nu ştie! Pare că veşnic se gândeşte la altceva decât la lucrurile prezente şi niciodată nu priveşte în ochii celui ce-l priveşte. S-ar zice că există pentru el o altă lume. Şi-i limpede: dacă există altă lume, lumea aceasta nu mai contează.

Şi apoi, el vorbeşte sau latră într-un chip complicat. Cândva, noi, câinii, urlam, dar, ca să-l imităm, am învăţat să lătrăm, însă şi aşa, tot nu ne înţelegem cu el. Nu-l înţelegem cu adevărat decât atunci când începe şi el să urle. Atunci când ţipă şi ameninţă urlând, noi, câinii, îl înţelegem mult mai bine decât celelalte animale. Ca şi cum atunci n-ar mai fi răpit de cealaltă lume!... Dar are şi el felul lui de a lătra: vorbeşte, şi asta i-a slujit să născocească ceea ce nu există şi să nu se mulţumească cu ceea ce este. Cum a dat un nume unui lucru oarecare, încetează de-a mai vedea acel lucru; nu aude decât numele

pe care i l-a dat sau pe care îl vede scris. Craiul îi slujeşte ca să mintă, să născocească ceea ce nu există şi să le amestece toate. Şi el, în orice găseşte un pretext ca să vorbească cu ceilalţi sau cu sine însuşi. Până şi pe noi, câinii, ne-a molipsit cu acest năravi.

E un animal bolnav, nu încape îndoială! Veşnic e în suferinţă! JNT – numai dormind pare să se bucure de sănătate, şi nu totdeauna, fiindcă uneori până şi în vis vorbeşte! Şi de lucrul ăsta ne-am molipsit! Ne-a molipsit de atâtea obiceiuri!

Şi la toată urma, ne şi ocărăşte! Numeşte cinism, adică apucături de câine neruşinarea şi nesocotinţa; el numeşte cinism, el, animalul ipocrit prin excelenţă. Cuvântul l-a făcut ipocrit. Ar trebui ca ipocrizia să se numească antropism, de vreme ce neruşinarea e botezată cinism. Şi tocmai din noi, câinii, a voit omul să facă ipocriţi, adică nişte comedianţi, nişte farsori! Din noi, câinii, care suntem legaţi de el nu prin forţă, ca boul şi calul, ci în chip liber, prin contract sinalagmatic, pentru exploatarea vânătorii. Noi dibuim vânatul, el îl vânează şi ne dă partea noastră. Şi astfel, prin acest contract social, a luat naştere asociaţia noastră.

Ne-a răsplătit însă batjocorindu-ne şi prostituându-ne! Voind să facă din noi nişte farsori, nişte maimuţoi şi câini savanţi! Astfel numesc dumnealor câinii pe care i-au învăţat unele tumbe pentru care îi îmbracă special, şi pe care i-au obişnuit să meargă necuviincios pe labele dinapoi, în picioare! Câini savanţi! Pentru oameni asta înseamnă ştiinţă: să joci farse şi să umbli în două labe!

Şi nimic mai limpede: câinele ce se ridică pe două labe îşi arată obscen, cinic, toată ruşinea în faţa tuturor! Asta a făcut şi omul când s-a ridicat în picioare, când s-a transformat în mamifer vertical. Şi imediat l-a năpădit ruşinea şi a simţit nevoia morală să-şi ascundă drăgănelele descoperite. Şi de aceea zice *Biblia* lor, după cum i-am auzit, primul om, adică primul dintr-înşii care a început să umble în două picioare, fu cuprins de ruşine să se-nfăţişeze dinaintea Dumnezeului lor. Născoci veşmântul ca să-şi

acopere sexul. Dar la început, bărbaţii şi femeile se îmbrăcau la fel şi nu se distingeau între dânşii, nu-şi recunoşteau prea bine şi totdeauna sexul, de unde mii de atrocităţi omeneşti, pe care au cutezat să le boteze canine, cinice. Ei, oamenii, ne-au pervertit pe noi, câinii, ne-au făcut canini, cinici şi ne-au creat şi nouă ipocrizia noastră! La neamul câinilor, cinismul e o ipocrizie, aşa cum pentru om ipocrizia e cinism. Ne-am molipsit unii de la alţii!

La început, bărbaţii şi femeile s-au îmbrăcat la fel, dar, ca să nu se mai confunde, au fost siliţi să născocească deosebiri de costum şi să-şi afişeze sexul după haină. Pantalonul, la toată urma, e o consecinţă a ridicării în două picioare.

Ce animal bizar şi omul! Niciodată nu se află unde trebuie să fie, adică unde e prezent; vorbeşte ca să mintă şi se îmbracă!

Sărmane stăpân! Au să te înmagazineze curând într-un loc anume sortit pentru aşa ceva. Oamenii îşi păstrează morţii; îi înmagazinează, ca să nu mai poată corbii şi câinii să-i devoreze. Şi curând nu mai rămâne pe acest pământ decât ceea ce lasă orice animal, începând cu omul: câteva oase. Îşi înmagazinează morţii! Omul e un animal care vorbeşte, se îmbracă şi îşi înmagazinează morţii! Biet om!

Sărmane stăpân al meu! N-ai fost decât un om, da, numai un om, nimic mai mult decât un om. Dar ai fost stăpânul! Şi tare multe îmi datorai, fără să ştii, fără s-o crezi! Câte învăţăminte nu i-am dat cu tăcerile mele, cu mângâierile mele, pe când el îmi vorbea, îmi vorbea, îmi vorbea.

«Mă înţelegi?» îmi spunea el. Fireşte, îl înţelegem, şi foarte bine, pe când, vorbindu-şi, îmi vorbea, îmi vorbea, îmi vorbea. Astfel, vorbindu-mi, vorbindu-şi, stătea de vorbă cu câinele ce trăia în el. Eu i-am ţinut treaz cinismul.

Tristă viaţă! Viaţă de câine şi viaţa ta! Şi cea mai mare câinoşie, sau mai degrabă cea mai mare faptă de om e felul cum s-au purtat cu tine cei doi! Ce «bărbăţie» i-a jucat Mauricio şi ce «feminie» i-a jucat Eugenia! Sărman stăpân al meu!

Şi acum, iată-l rece şi alb, înţepenit, îmbrăcat, da, dar fără grai, nici pe dinafară, nici lăuntric! Nu mai are nimic de spus lui Orfeu al său. Nici Orfeu nu mai are ce să-i spună cu tăcerea lui.

Sărmane stăpân! Ce-i cu tine acum? Unde o fi sălăşluind acela care, în tine, vorbea şi visa? Te afli oare colo sus, în lumea pură, pe platourile înalte, în ţara pură, toată în pure culori, cum a întrevăzut-o Platon, pe care oamenii îl numesc divin? Pe acea boltă a pământului de unde cad pietre nestemate, unde se află oamenii puri şi oamenii purificaţi, unde se-mbată de aer şi respiră eter?

Tot acolo stau şi câinii cei puri, cel al Sfântului Huberto, vânătorul, cel al Sfântului Domingo de Guzmán cu torţa în bot, cel al Sfântului Roque, despre care un predicator spunea arătându-i icoana: «Iată pe Sfântul Roque, căţeluşul lui şi toate celelalte!» Acolo sus, în lumea pură, platoniciană, lumea ideilor încarnate, întâlneşti câinele cel pur, cu adevărat cinic! Şi acolo se află stăpânul meu!

Simt că duhul meu se curăţeşte în atingere cu această moarte, cu purificarea stăpânului meu, şi simt că tinde spre negura în care s-a risipit în cele din urmă, spre negura din care s-a născut, ea să se întoarcă şi să se topească în ea. Orfeu simte apropierea negurei întunecate… Aleargă spre stăpânu-i sărind şi dând din coadă. Stăpâne! Stăpânul meu! Sărman om!”

Domingo şi Liduvina ridicară pe bietul cline mort de la picioarele stăpânului său, purificat ca şi el, ca şi el învăluit în întunecata negură. Văzându-l astfel, bietul Domingo se înduioşă şi plânse, nu se ştie – pentru moartea stăpânului sau pentru moartea câinelui. Dar ceea ce-i mai aproape de adevăr e că plânse în faţa unui exemplu atât de minunat, exemplu de sinceritate şi credinţă. Domingo grăi:

— Şi să se mai spună că durerile nu ucid!

Cuprins

Prolog (*Victor Goţi*) 5
Post-prolog (*Miguel de Unamuno*) … 13
Negură 7… 15

Miguel de Unamuno, NIEBLA (NIVOLA), ESPASA-CALPE, S.A., Madrid, 1971, decimotercera edición

(C) Herederos de Miguel de Unamuno, 1914, ESPASA-CALPE, S.A., Madrid

Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate Editurii UNIVERS

Lector: MIHAELA CIUNCAN

Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK *

Tiraj 21 830. Bun de tipar 15.11.1915.

Coli tipar 12, 5”.

Comanda nr. 50 458 Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii” Piaţa Scânteii nr. 1 – Bucureşti Republica Socialistă România

Miguel de Unamuno (1864 – 1931), eseist, poet, romancier şi dramaturg *jî* spaniol, cea mai de seamă personalitate se culturii spaniole de la începutul secolului XX.

Autor al unui număr impresionant de eseuri (de politică, filosofie, critică şi istorie literară), dintre care amintim: *Viaţa lui Don Quijote şi Sâncho* şi *Sentimentul tragic al vieţii la oameni şi la popoare*. Ca prozator, Unamyno s-a impus prin volumele: *Pace în război* (1897), *Dragoste şi pedagogie* (1902), *Negura* (1915), *A bel Sánchez* (1917), *Trei nuvele exemplare şi un prolog* (1921). Dintre volumele de poezie menţionăm: *Poezii* (1907), *Rozariu de sonete lirice* (1911), *Ctistul lui Velăsquez* (1929).

Opera lui Miguel de Unamuno, atât de multiformă, contradictorie, bogată şi vastă în ansamblul ei, defineşte, fără nicio îndoială, pe cel mai important dintre scriitorii spanioli, începând cu secolul al XIX-lea, care umple viaţa intelectuală a Spaniei timp de peste treizeci de ani […]

JUAN CHABÂS

Lei 6, 50